

EUROPSKI SUD ZA LJUDSKA PRAVA
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME
EUROPSKI SUD ZA LJUDSKA PRAVA

Vodič kroz članak 14.
Europske konvencije
o ljudskim pravima
i
članak 1. Protokola br. 12
uz Konvenciju

Zabrana diskriminacije

Ažuriran 28. veljače 2023.

Pripremljeno Tajništvo. Nije obvezujuć za Sud.

Izdavači ili organizacije koji žele prevesti i/ili reproducirati ovo izvješće ili dio ovog izvješća u tiskanom ili elektroničkom obliku trebaju se javiti na publishing@echr.coe.int za daljnje informacije o postupku odobravanja.

Ako želite provjeriti koji se prijevodi vodiča kroz sudsku praksu trenutno pripremaju, pogledajte [Prijevodi u pripremi](#).

Ovaj je vodič pripremljen pod nadležnošću Odjela za praćenje sudske prakse te on ne obvezuje Sud. Odjel za praćenje sudske prakse zahvaljuje gđi Maévi Despaux iz Instituta za istraživanje europskog, međunarodnog i poredbenog prava (IRDEIC) sveučilišta Université Toulouse 1 Capitole u Francuskoj na njezinu vrijednom doprinosu izradi ovog vodiča.

Ovaj vodič izvorno je sastavljen na engleskom jeziku. Redovito se ažurira, a posljednji je put bio ažuriran 28. veljače 2023. Može biti podvrgnut uredničkim izmjenama.

Za ovaj prijevod, koji se objavljuje u dogovoru s Vijećem Europe i Europskim sudom za ljudska prava, odgovoran je isključivo Ured zastupnika Republike Hrvatske pred Europskim sudom za ljudska prava.

Vodiči kroz sudsku praksu dostupni su za preuzimanje na <https://ks.echr.coe.int>. Za ažuriranje ove publikacije pratite račun Suda na Twitteru na https://twitter.com/ECHR_CEDH.

© Vijeće Europe / Europski sud za ljudska prava, 2023.

Sadržaj

Bilješka čitateljima	5
Uvod.....	6
I. Područje primjene	6
A. Priroda i područje primjene članka 14. Konvencije	6
1. Nesamostalna pravna priroda članka 14.	6
2. Primjena članka 14. bez povrede materijalne odredbe	7
3. Materijalno područje primjene zabrane diskriminacije utvrđene u članku 14.	8
B. Članak 1. Protokola br. 12	9
II. Oblici diskriminacije.....	11
A. Izravna i neizravna diskriminacija	11
B. Diskriminacija na temelju povezanosti.....	13
C. Pozitivno djelovanje.....	13
D. Drugi oblici diskriminacije.....	15
III. Test diskriminacije	16
A. Različito postupanje.....	16
B. Nepostojanje objektivnog i razumnog opravdanja	18
1. Legitiman cilj	19
2. Razmjernost	20
IV. Teret dokazivanja	22
A. Načelo: <i>affirmanti incumbit probatio</i>	22
B. Iznimka: prebacivanje tereta dokazivanja	22
V. Diskriminacija po osnovama za diskriminaciju	25
A. Spol.....	25
B. Rasa i boja kože	28
C. Jezik.....	31
D. Vjeroispovijed	31
E. Političko ili drugo mišljenje.....	33
F. Nacionalno ili društveno podrijetlo	34
G. Pripadnost (nacionalnoj) manjini.....	35
H. Imovina	36
I. Rođenje.....	36
J. „Druga okolnost”	37
1. Dob.....	37

2.	Rodni identitet	38
3.	Seksualna orijentacija.....	39
4.	Zdravlje i invaliditet.....	41
5.	Roditeljski i bračni status	43
6.	Imigracijski status.....	44
7.	Status povezan s radnim odnosom.....	44
8.	Daljnji primjeri „druge okolnosti”	45
9.	Primjeri situacija koje nisu obuhvaćene pojmom „druge okolnosti”	46
VI.	Diskriminacija po temama	47
A.	Privatni i obiteljski život	47
B.	Politička prava	49
C.	Zapošljavanje	51
D.	Socijalna prava	51
E.	Imigracija	53
F.	Pravo na obrazovanje	54
G.	Diskriminacija koja se manifestira nasiljem.....	55
1.	Materijalni aspekt	56
2.	Postupovni aspekt.....	56
H.	Pristup pravosuđu.....	58
I.	Pravo na poštovanje doma.....	58
J.	Pitanja povezana s vlasništvom.....	59
K.	Lišenje slobode	60
	Popis navedenih predmeta.....	62

Bilješka čitateljima

Ovaj vodič jedan je u nizu vodiča kroz sudsku praksu koje je objavio Europski sud za ljudska prava (dalje u tekstu: „Sud”, „Europski sud” ili „Strasburški sud”) kako bi informirao pravne praktičare o najvažnijim presudama i odlukama koje je donio Strasburški sud. U vodiču se analizira i sažima sudska praksa o članku 14. Konvencije i članku 1. Protokola br. 12 uz Europsku konvenciju o ljudskim pravima (u daljnjem tekstu: „Konvencija” ili „Europska konvencija”). Čitatelji će u njemu naći ključna načela iz ovog područja kao i mjerodavne presedane.

Sudska je praksa citirana selektivno: riječ je o vodećim, značajnim i/ili nedavnim presudama i odlukama.¹

Presude i odluke Suda ne služe samo za odlučivanje u predmetima pred Sudom već i općenitije za pojašnjenje, zaštitu i razvoj pravila koja proizlaze iz Konvencije, čime doprinose tome da države poštuju obveze koje su preuzele kao ugovorne stranke (*Irska protiv Ujedinjene Kraljevine*, 18. siječnja 1978., stavak 154., Serija A br. 25 i, nedavno, *Jeronovičs protiv Latvije* [VV], br. 44898/10, stavak 109., 5. srpnja 2016.).

Stoga je zadaća sustava ustanovljenog Konvencijom odlučivati, u općem interesu, o pitanjima javne politike, čime se podižu opći standardi zaštite ljudskih prava i širi poznavanje jurisprudencije iz područja ljudskih prava diljem zajednice država potpisnica Konvencije (*Konstantin Markin protiv Rusije* [VV], 30078/06, stavak 89., ECHR 2012). Doista, Sud je naglasio ulogu Konvencije kao „ustavnog instrumenta europskog javnog poretka” u području ljudskih prava (*Bosphorus Hava Yollari Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi protiv Irske* [VV], br. 45036/98, stavak 156., ECHR 2005-VI i, nedavno, *N. D. i N. T. protiv Španjolske* [VV], br. 8675/15 i 8697/15, stavak 110., 13. veljače 2020.).

Nedavno je Protokolom br. 15 uz Konvenciju u preambulu Konvencije uneseno načelo supsidijarnosti. Tim se načelom „nameće zajednička odgovornost država stranaka i Suda” u pogledu zaštite ljudskih prava, a nacionalna tijela i sudovi moraju tumačiti i primjenjivati domaće pravo na način koji osigurava puni učinak prava i sloboda definiranih u Konvenciji i njezinim protokolima (*Grzęda protiv Poljske* [VV], stavak 324.).

Ovaj vodič sadržava upućivanja na ključne riječi za svaki navedeni članak Konvencije i njezinih dodatnih protokola. Pravna pitanja koja se rješavaju u svakom predmetu sažeta su u [Popisu ključnih riječi](#), odabranih iz tezaurusa pojmova (u većini slučajeva) izravno iz teksta Konvencije i njezinih protokola.

[Baza podataka](#) sudske prakse Suda, HUDOC, omogućuje pretraživanje po ključnim riječima. Pretraživanje tih ključnih riječi omogućuje pronalaženje skupine dokumenata sa sličnim pravnim sadržajem (obrazloženje i zaključci Suda u svakom predmetu sažeti su ključnim riječima). Ključne riječi za pojedinačne predmete mogu se pronaći klikom na oznaku *Case Details* na HUDOC-u. Daljnje informacije o bazi podataka HUDOC i ključnim riječima potražite u [Vodiču za korisnike baze podataka HUDOC](#).

¹ Citirana sudska praksa može biti na jednom ili oba službena jezika (engleskom ili francuskom) Suda i Europske komisije za ljudska prava. Ako nije drukčije naznačeno, sva upućivanja odnose se na presude o osnovanosti koje je donijelo vijeće Suda. Kratica „(odl.)” znači da se upućivanje odnosi na odluku Suda, a „[VV]” da je predmet bio pred Velikim vijećem. Presude vijeća koje nisu postale konačne kada je ovo ažuriranje dovršeno označene su zvjezdicom (*).

Uvod

1. Člankom 14. Konvencije osigurava se zaštita od diskriminacije pri uživanju prava priznatih u Konvenciji. Prema sudskoj praksi Suda, načelo zabrane diskriminacije „temeljno” je načelo koje zajedno s vladavinom prava te vrijednostima tolerancije i socijalnog mira predstavlja temelj Konvencije (*S. A. S. protiv Francuske* [VV], 2014., stavak 149.; *Strain i drugi protiv Rumunjske*, 2005., stavak 59.). Nadalje, ta se zaštita dodatno osigurava člankom 1. Protokola br. 12 uz Konvenciju kojim je općenitije zabranjena diskriminacija pri uživanju bilo kojeg prava određenog zakonom.

I. Područje primjene

A. Priroda i područje primjene članka 14. Konvencije

Članak 14. Konvencije – Zabrana diskriminacije

„Uživanje prava i sloboda koje su priznate u ovoj Konvenciji osigurat će se bez diskriminacije na bilo kojoj osnovi, kao što je spol, rasa, boja kože, jezik, vjeroispovijed, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili društveno podrijetlo, pripadnost nacionalnoj manjini, imovina, rođenje ili druga okolnost.”

Ključne riječi za HUDOC

Diskriminacija (14); spol (14); rasa (14); boja kože (14); jezik (14); vjeroispovijed (14); političko ili drugo mišljenje (14); nacionalno podrijetlo (14); društveno podrijetlo (14); pripadnost nacionalnoj manjini (14); imovina (14); rođenje (14); druga okolnost (14)

Usporediva situacija (14) – objektivno i razumno opravdanje (14)

1. Nesamostalna pravna priroda članka 14.

2. Člankom 14. Konvencije osigurava se zaštita od diskriminacije pri „uživanju prava i sloboda koje su priznate u Konvenciji”.

3. Sud je često naglašavao da se člankom 14. samo nadopunjuju druge materijalne odredbe Konvencije i Protokolâ (*Molla Sali protiv Grčke* [VV], 2018., stavak 123.; *Carson i drugi protiv Ujedinjene Kraljevine* [VV], 2010., stavak 63.; *E. B. protiv Francuske* [VV], 2008., stavak 47.; *Marckx protiv Belgije*, 1979., stavak 32.). To znači da se člankom 14. ne zabranjuje diskriminacija kao takva, već samo diskriminacija pri uživanju „prava i sloboda koje su priznate u Konvenciji”. Drugim riječima, jamstvo iz članka 14. ne postoji samostalno (*Predmet „vezan uz određene aspekte zakona o upotrebi jezika u obrazovanju u Belgiji” protiv Belgije* (osnovanost) („Belgijski lingvistički predmet”), 1968., stavak 9. u dijelu „Pravo”; *Carson i drugi protiv Ujedinjene Kraljevine* [VV], 2010., stavak 63.; *E. B. protiv Francuske* [VV], 2008., stavak 47.) te taj članak čini sastavni dio svakog od članaka kojima se utvrđuju prava i slobode (*Belgijski lingvistički predmet*, 1968., stavak 9. u dijelu „Pravo”; *Marckx protiv Belgije*, 1979., stavak 32.; *Inze protiv Austrije*, 1987., stavak 36.). U praksi Sud uvijek ispituje članak 14. u vezi s nekom drugom materijalnom odredbom Konvencije.

4. Međutim, nesamostalna pravna priroda članka 14. ne znači da primjena članka 14. ovisi o postojanju povrede materijalne odredbe (vidjeti [odjeljak I.A.2](#) ovog Vodiča). Nadalje, materijalno područje primjene članka 14. nije strogo ograničeno na područje primjene određene materijalne odredbe (vidjeti [odjeljak I.A.3](#) ovog Vodiča). Stoga je Sud utvrdio da je članak 14. primjenjiv na brojna područja, kao što su

- zapošljavanje (*Sidabras i Džiautas protiv Litve*, 2004.; *Bigaeva protiv Grčke*, 2009.);
- članstvo u sindikatu (*Danilenkov i drugi protiv Rusije*, 2009.; *Zakharova i drugi protiv Rusije*, 2022.; *Hoppen i sindikat zaposlenika društva AB Amber Grid protiv Litve**, 2023.);
- socijalna sigurnost (*Andrejeva protiv Latvije* [VV], 2009.; *Gaygusuz protiv Austrije*, 1996.; *Koua Poirrez protiv Francuske*, 2003.; *Stummer protiv Austrije* [VV], 2011.);
- obrazovanje (*D. H. i drugi protiv Češke Republike* [VV], 2007.; *Oršuš i drugi protiv Hrvatske* [VV], 2010.; *Ponomaryovi protiv Bugarske*, 2011.; *Elmazova i drugi protiv Sjeverne Makedonije*, 2022.);
- pravo na poštovanje doma (*Buckley protiv Ujedinjene Kraljevine*, 1996.; *Karner protiv Austrije*, 2003.);
- pristup pravosuđu (*Paraskeva Todorova protiv Bugarske*, 2010.; *Moldovan i drugi protiv Rumunjske (br. 2)*, 2005.; *Anakomba Yula protiv Belgije*, 2009.);
- prava na nasljeđivanje (*Fabris protiv Francuske* [VV], 2013.);
- pristup djeci (*Sommerfeld protiv Njemačke* [VV], 2003.);
- očinstvo (*Rasmussen protiv Danske*, 1984.);
- sloboda izražavanja, okupljanja i udruživanja (*Bączkowski i drugi protiv Poljske*, 2007.);
- pravo na učinkovitu istragu (*Nachova i drugi protiv Bugarske* [VV], 2005.; *Opuz protiv Turske*, 2009.; *B.S. protiv Španjolske*, 2012.);
- stjecanje prava na uvjetni otpust (*Khamtokhu i Aksenchik protiv Rusije* [VV], 2017.);
- stjecanje prava na oslobođenje od plaćanja poreza (*Guberina protiv Hrvatske*, 2016.).

2. Primjena članka 14. bez povrede materijalne odredbe

5. Primjena članka 14. – u vezi s materijalnom odredbom – ne podrazumijeva nužno povredu jednog od materijalnih prava zajamčenih Konvencijom (*Carson i drugi protiv Ujedinjene Kraljevine* [VV], 2010., stavak 63.; *E.B. protiv Francuske* [VV], 2008., stavak 47.) te je u toj mjeri autonomna (*Sidabras i Džiautas protiv Litve*, 2004., stavak 38.; *Beeler protiv Švicarske* [VV], 2020., stavak 48.).

6. Zbog toga Sud priznaje primjenjivost članka 14. u predmetima u kojima nije došlo do povrede samog materijalnog prava (*Sommerfeld protiv Njemačke* [VV], 2003.; *Marckx protiv Belgije*, 1979.; *Belgijski lingvistički predmet*, 1968., stavak 4. u dijelu „Pravo“).

7. Ta relativna autonomija članka 14. u pogledu njegove primjenjivosti dovela je do nekih postupovnih posljedica. U nekim je predmetima Sud prvo razmatrao navodnu povredu materijalnog članka, a zatim odvojeno navodnu povredu članka 14. u vezi s materijalnim člankom (*Marckx protiv Belgije*, 1979.; *Bączkowski i drugi protiv Poljske*, 2007.; *Aziz protiv Cipra*, 2004.; *Nachova i drugi protiv Bugarske* [VV], 2005.). U drugim predmetima Sud je utvrdio povredu materijalnog članka u vezi s člankom 14. te nije smatrao potrebnim ispitati povredu materijalnog članka zasebno (*Molla Sali protiv Grčke* [VV], 2018.; *Rangelov protiv Njemačke*, 2012.; *Andrejeva protiv Latvije* [VV], 2009.; *Barrow protiv Ujedinjene Kraljevine*, 2006.; *Sidabras i Džiautas protiv Litve*, 2004.; *Rasmussen protiv Poljske*, 2009.).

8. U predmetu *Emel Boyraz protiv Turske*, 2014., Sud, kao gospodar karakterizacije koja se u domaćem pravu daje činjenicama bilo kojeg predmeta koji ispituje i uzimajući u obzir okolnosti predmeta, otišao je korak dalje te je smatrao da se prigovor podnositeljice mora ispitati na temelju članka 14. Konvencije u vezi s člankom 8. iako se podnositeljica nije izrijekom pozvala na članak 8. (stavak 33.).

9. Nasuprot tome, Sud može odlučiti da neće ispitati predmet na temelju članka 14. ako je već utvrdio

zasebnu povredu materijalnog članka Konvencije. Na primjer, u predmetu *Dudgeon protiv Ujedinjene Kraljevine*, 1981., Sud je naveo da općenito nije potrebno da Sud ispituje predmet i na temelju članka 14., iako je njegov stav suprotan ako je temeljni aspekt predmeta očigledno nejednako postupanje pri uživanju prava o kojem je riječ (stavak 67.; vidi i *Norris protiv Irske*, 1988.; *Evans protiv Ujedinjene Kraljevine* [VV], 2007.; *V. C. protiv Slovačke*, 2011.).

3. Materijalno područje primjene zabrane diskriminacije utvrđene u članku 14.

10. Da bi članak 14. bio primjenjiv, nužno je, ali i dostatno, da su činjenice predmeta obuhvaćene širim područjem primjene jednog ili više članaka Konvencije (*Carson i drugi protiv Ujedinjene Kraljevine* [VV], 2010., stavak 63.; *E. B. protiv Francuske* [VV], 2008., stavak 47.; *Konstantin Markin protiv Rusije* [VV], 2012., stavak 124.; *Sidabras i Džiautas protiv Litve*, 2004., stavak 38.; *Beeler protiv Švicarske* [VV], 2020., stavak 48.). Stoga se materijalno područje primjene članka 14. – u vezi s materijalnom odredbom – ne može svesti samo na materijalno područje primjene materijalne odredbe.

11. Zbog toga je Sud utvrdio da se zabrana diskriminacije primjenjuje na ona dodatna prava, obuhvaćena općim područjem primjene bilo kojeg članka Konvencije, koja je država dobrovoljno odlučila zaštititi (*Fabian protiv Mađarske* [VV], 2017., stavak 112.; *Biao protiv Danske* [VV], 2016., stavak 88.; *İzzettin Dogan i drugi protiv Turske* [VV], 2016., stavak 158.; *Carson i drugi protiv Ujedinjene Kraljevine* [VV], 2010., stavak 63.; *E. B. protiv Francuske* [VV], 2008., stavak 48.; *X i drugi protiv Austrije* [VV], 2013., stavak 135.; *Genovese protiv Malte*, 2011., stavak 32.; *Beeckman i drugi protiv Belgije* (odl.), 2018., stavak 19.).

12. Sam Sud dao je niz primjera tog pojma „dodatnih prava“, objasnivši primjerice da članak 6. Konvencije ne obvezuje države da uspostave sustav žalbenih sudova. Stoga država koja uspostavi takve sudove nadilazi svoje obveze iz članka 6. Međutim, došlo bi do povrede tog članka, u vezi s člankom 14., kad bi država zabranila pristup tim pravnim sredstvima određenim osobama bez legitimnog razloga, a drugima ih pak stavila na raspolaganje u odnosu na istu vrstu postupanja (*Belgijski lingvistički predmet*, 1968., stavak 9. u dijelu „Pravo“).

13. U tu je svrhu nužno da pravni interes na koji se primjenjuje zahtjev nediskriminacije ulazi u područje primjene dotičnog materijalnog članka (*Zarb Adami protiv Malte*, 2006., stavak 49.), da je povezan s ostvarivanjem prava zajamčenog tim materijalnim člankom (*Konstantin Markin protiv Rusije* [VV], 2012., stavak 129.), ili nije u potpunosti izvan područja primjene dotičnog materijalnog članka (*Van der Mussele protiv Belgije*, 1983., stavak 43.).

14. Sud je stoga smatrao da je članak 14., u vezi s materijalnim pravom, primjenjiv na niz okolnosti. Na primjer, priznao je da prava kao što je pravo samohranog homoseksualnog roditelja na posvajanje djeteta (*E. B. protiv Francuske* [VV], 2008., stavak 43.), roditeljski dopust i roditeljske potpore (*Konstantin Markin protiv Rusije* [VV], 2012., stavak 130.) te uskraćivanje državljanstva (*Genovese protiv Malte*, 2011.; *Zeggai protiv Francuske*, 2022.) ulaze u područje primjene članka 8. u vezi s člankom 14. Na isti način, Sud je utvrdio da je članak 14. u vezi s člankom 1. Protokola br. 1 primjenjiv na niz socijalnih naknada (*Stummer protiv Austrije* [VV], 2011., stavak 82.; *Stec i drugi protiv Ujedinjene Kraljevine* [VV], 2006., stavak 53.; *Carson i drugi protiv Ujedinjene Kraljevine* [VV], 2010., stavci 64. – 65.; *Andrejeva protiv Latvije* [VV], 2009., stavak 77.; *Fabian protiv Mađarske* [VV], 2017., stavak 117.; *P.C. protiv Irske*, 2022., stavak 54.; vidi i, *a contrario*, predmet *Dobrowolski i drugi protiv Poljske* (odl.), 2018., u kojem je Sud smatrao da zatvorenik nije imao legitimno očekivanje da će primiti više od pola zakonom propisane minimalne plaće za posao koji je obavljao u zatvoru).

15. Sud je pojasnio kriterije na temelju kojih se ocjenjuje ulazi li provjera identiteta, koja se navodno temelji na tjelesnim ili etničkim obilježjima, u područje primjene članka 8. kad je riječ o aspektu „privatnog života“, čime se aktivira primjena članka 14., te je objasnio opseg postupovnih obveza u tom kontekstu. Sud je smatrao da može postojati dokaziva tvrdnja ako je dotična osoba ustvrdila da je ona (sama ili zajedno s drugim osobama s istim obilježjima) bila jedina podvrgnuta provjeri te kad neka druga osnova za provjeru nije bila očita ili ako su objašnjenja službenika koji su provodili provjeru

ukazivala na motivaciju utemeljenu na tjelesnim ili etničkim obilježjima. Sud je nadalje primijetio da javna priroda provjere može utjecati na ugled osobe (*Muhammad protiv Španjolske*, 2022., stavak 50., *Basu protiv Njemačke*, 2022., stavak 25.).

16. Sud je istaknuo „horizontalni učinak” članka 14., odnosno da se načelo nediskriminacije može primjenjivati i u isključivo privatnim situacijama. Doista, Sud je utvrdio da ne može ostati pasivan ako se čini da je tumačenje pravnog akta – bilo oporuke, privatnog ugovora, javne isprave, zakonske odredbe ili upravne prakse – od strane nacionalnog suda nerazumno, proizvoljno ili očigledno neusklađeno sa zabranom diskriminacije sadržanom u članku 14. te, šire, s načelima na kojima se Konvencija temelji. U predmetu *Pla i Puncernau protiv Andore*, 2004., na primjer, nacionalna pravosudna tijela protumačila su oporuku osobe i smatrala su da ostavitelj nije želio da posvojena djeca budu nasljednici. Sud je smatrao da članak 14., u vezi s člankom 8., ne obvezuje državu samo da se suzdrži od proizvoljnog miješanja u privatni i obiteljski život pojedinca. U tom je kontekstu smatrao da, osim te negativne obveze, mogu postojati i pozitivne obveze svojstvene učinkovitom „poštovanju” privatnog ili obiteljskog života (stavak 59.).

17. U drugim je predmetima Sud utvrdio da države ugovornice nisu poduzele nužne mjere kako bi spriječile ili kaznile diskriminaciju između privatnih stranaka. U predmetu *Danilenkov i drugi protiv Rusije*, 2009., na primjer, država nije osigurala učinkovitu sudsku zaštitu od diskriminacije na temelju članstva u sindikatu zaposlenicima u štrajku kojima je poslodavac dao otkaz.

18. U predmetima koji su se odnosili na diskriminaciju koja se manifestirala nasiljem državnih agenata ili privatnih osoba državna su tijela morala provesti učinkovitu i odgovarajuću istragu i utvrditi jesu li postojali diskriminirajući motivi te jesu li osjećaji mržnje ili predrasuda na temelju osobnih obilježja pojedinca imali ulogu u događajima (*Abdu protiv Bugarske*, 2014., stavak 44.; *Milanović protiv Srbije*, 2010., stavak 90.). Predmet *Članovi kongregacije Jehovinih svjedoka iz Gldanija i drugi protiv Gruzije*, 2007., odnosio se na nasilni napad na kongregaciju Jehovinih svjedoka od strane skupine koja je tvrdila da podržava Pravoslavnu crkvu te na neučinkovitu istragu. U predmetu *Identoba i drugi protiv Gruzije*, 2015., Sud je smatrao da je država povrijedila svoje obveze utemeljene na načelu nediskriminacije jer nije zaštitila prosvjednike od homofobnog nasilja niti pokrenula djelotvornu istragu.

19. Naposljetku, neizvršavanje presude kojom se priznaje rodna diskriminacija zaposlene majke (*García Mateos protiv Španjolske*, 2013.), odbijanje dodjeljivanja naknade vojniku zbog diskriminacije u vezi s njegovim pravom na roditeljski dopust (*Hulea protiv Rumunjske*, 2012.) i neizvršenje presude Suda kojom je utvrđena povreda članka 14. (*Sidabras i drugi protiv Litve*, 2004.) također su doveli do povrede članka 14.

B. Članak 1. Protokola br. 12

Članak 1. Protokola br. 12 – opća zabrana diskriminacije

„1. Uživanje svih prava određenih zakonom osigurat će se bez diskriminacije na bilo kojoj osnovi kao što su spol, rasa, boja kože, jezik, vjera, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno podrijetlo, pripadnost nacionalnoj manjini, imovina, rođenje ili drugi status.

2. Nitko ne smije biti diskriminiran od strane javnih tijela na bilo kojoj osnovi kako je navedeno u stavku 1.”

Ključne riječi za HUDOC

Zabrana diskriminacije (P12-1)

20. Kao što je gore navedeno, člankom 1. Protokola br. 12 proširuje se opseg zaštite od diskriminacije na „sva prava određena zakonom”. Stoga se njime uvodi opća zabrana diskriminacije (*Savez crkava „Riječ života” i drugi protiv Hrvatske*, 2010., stavak 103.; *Sejdić i Finci protiv Bosne i Hercegovine* [VV],

2009., stavak 53.) i „samostalno pravo” osobe da ne bude diskriminirana.

21. Sud je potvrdio da pojmove diskriminacije zabranjene člankom 14. Konvencije i člankom 1. Protokola br. 12 treba tumačiti na isti način² (*Pilav protiv Bosne i Hercegovine*, 2016., stavak 40.; *Zornić protiv Bosne i Hercegovine*, 2014., stavak 27.; *Sejdić i Finci protiv Bosne i Hercegovine* [VV], 2009., stavci 55. – 56.).

22. Sud je tu odredbu protumačio na način da se člankom 1. Protokola br. 12 proširuje opseg zaštite ne samo na „sva prava određena zakonom” već i šire od toga (*Savez crkava „Riječ života” i drugi protiv Hrvatske*, 2010., stavak 104.). To proizlazi iz stavka 2. te odredbe kojom je dodatno propisano da nitko ne smije biti diskriminiran od strane javnih tijela. Prema *Obrazloženju uz Protokol br. 12*, opseg zaštite tog članka odnosi se na četiri kategorije predmeta, konkretno predmete „u kojima je osoba diskriminirana

1. u uživanju nekog prava konkretno danog nekom pojedincu na temelju nacionalnog prava;
2. u uživanju nekog prava koje može biti izvedeno iz jasne obveze javne vlasti na temelju nacionalnog prava, to jest, kad javna vlast ima obvezu na temelju nacionalnog prava ponašati se na neki određeni način;
3. od strane javne vlasti pri vršenju diskrecijske ovlasti (na primjer, davanje određenih potpora);
4. bilo kojom drugom radnjom ili propustom od strane javne vlasti (na primjer, ponašanjem policijskih službenika kad kontroliraju pobunu)” (stavak 22. *Obrazloženja* [uz Protokol br. 12]).

23. U *Obrazloženju* [uz Protokol br. 12.] se dodatno pojašnjava da se „smatralo nepotrebnim navesti koja su od tih četiriju elemenata obuhvaćena prvim stavkom, a koja drugim stavkom članka 1. Ta se dva stavka međusobno nadopunjuju, a njihov zajednički učinak jest da su sva četiri elementa obuhvaćena člankom 1. Treba imati na umu i da granice između tih kategorija ... nisu jasno određene te da se u domaćim pravnim sustavima mogu primjenjivati različiti pristupi tome koji predmet spada u koju kategoriju.” (stavak 23.).

24. Stoga, kako bi odredio je li članak 1. Protokola br. 12 uz Konvenciju primjenjiv, Sud mora utvrditi spadaju li prigovori u jednu od četiriju kategorija navedenih u *Obrazloženju* (*Savez crkava „Riječ života” i drugi protiv Hrvatske*, 2010., stavci 104. – 105.).

25. U *Obrazloženju* se nadalje navodi da, iako se Protokolom ponajprije štite pojedinci od diskriminacije od strane države, „člankom 1. obvezuju se stranke ugovornice na provedbu mjera za sprječavanje diskriminacije, čak i kad do diskriminacije dolazi u odnosima između privatnih osoba (takozvani „neizravni horizontalni učinci”) (stavak 24.). To može obuhvaćati, na primjer, „proizvoljno uskraćivanje pristupa radu, pristupa restoranima ili pristupa uslugama koje privatne osobe stavljaju na raspolaganje javnosti, kao što su zdravstvene usluge ili komunalne usluge poput opskrbe vodom ili električnom energijom” (stavak 28.). Međutim, Sud još nije imao priliku primijeniti članak 1. Protokola br. 12 u takvom kontekstu.

26. U svojem prvom predmetu koji se odnosi na Protokol br. 12, *Sejdić i Finci protiv Bosne i Hercegovine* [VV], 2009., Sud je ispitao nepodobnost podnositelja zahtjeva, koji su iznijeli da su romskog, odnosno židovskog podrijetla, da se kandidiraju na izborima za Dom naroda i Predsjedništvo BiH jer se nisu izjasnili kao pripadnici jednog od „konstitutivnih naroda” (Bošnjaci, Hrvati i Srbi) kako je propisano odredbom Ustava. Sud je smatrao da su ustavne odredbe zbog kojih se podnositelji zahtjeva nisu mogli kandidirati za izbore za Predsjedništvo BiH bile diskriminirajuće na temelju članka 1. Protokola br. 12 uz Konvenciju.

27. U predmetu *Napotnik protiv Rumunjske*, 2020., Sud je utvrdio da prijevremeni prekid diplomatske službe trudnice u inozemstvu ulazi u područje primjene Protokola br. 12 u mjeri u kojoj se

2 Za definiciju pojma diskriminacije vidi „Oblici diskriminacije” u ovom Vodiču.

odnosio na korištenje diskrecijske ovlasti javnog tijela (stavak 57.). U predmetu *Moraru i Marin protiv Rumunjske*, 2022., Sud je ispitao, iz gledišta Protokola br. 12, nemogućnost državnih službenica koje su navršile dob za umirovljenje žena da nastave raditi dok ne dosegnu dob za umirovljenje muškaraca jer je smatrao da se predmet odnosio na pravo koje je ili konkretno dodijeljeno na temelju nacionalnog prava ili koje se može pretpostaviti na temelju jasne obveze javnog tijela (stavak 87.).

28. U predmetu *Adam i drugi protiv Rumunjske*, 2020., Sud je ispitao, na temelju Protokola br. 12., prigovore o diskriminaciji članova mađarske manjine u pogledu njihova polaganja završnih srednjoškolskih ispita. Podnositelji su prigovorili da su morali položiti više ispita od etničkih Rumunja (dva mađarska ispita) u istom broju dana te da su im rumunjski ispiti bili teški jer im rumunjski nije materinski jezik. Sud nije mogao zaključiti da je rasporedom mature u cjelini podnositeljima zahtjeva nametnut prekomjeran teret ili da su u prosjeku imali znatno manje vremena za odmor u usporedbi s rumunjskim vršnjacima. S obzirom na konkretne okolnosti predmeta, Sud nije bio uvjeren da je neugodnost koju su podnositelji pretrpjeli bila toliko značajna da bi dosegla prag članka 1. Protokola br. 12 uz Konvenciju. Stoga je zaključio da nije došlo do povrede te odredbe.

29. U predmetu *Pinkas i drugi protiv Bosne i Hercegovine*, 2022., Sud je utvrdio da je razlika u postupanju prema sudskim službenicima i sucima u pogledu naknada povezanih s radom ulazila u područje primjene Protokola br. 12 jer se mogla smatrati različitim postupanjem od strane javnog tijela (stavak 52.).

30. U predmetu *Paun Jovanović protiv Srbije*, 2023., Sud je utvrdio da je podnositelj zahtjeva imao zakonom zajamčeno pravo na upotrebu ijekavskog dijalekta srpskog jezika u sudskim postupcima te je stoga zaključio da je Protokol br. 12 primjenjiv na prigovore o diskriminaciji podnositelja kojemu je uskraćena prilika da se tim jezikom služi pri zastupanju svojeg klijenta, optuženika, u kaznenom postupku (stavak 61.).³

31. Do danas je dvadeset od četrdeset i sedam država članica Vijeća Europe ratificiralo Protokol br. 12 (otvoren za potpisivanje 4. studenoga 2000. i stupio na snagu 1. travnja 2005.).⁴ Posljedično, Sud je ispitao samo nekolicinu predmeta povezanih s tom odredbom.

II. Oblici diskriminacije

A. Izravna i neizravna diskriminacija

32. Članak 14. ne sadržava definiciju izravne diskriminacije. Izrazom „izravna diskriminacija” opisuje se „različito postupanje prema osobama u analognim ili relevantno sličnim situacijama” i „na temelju prepoznatljive karakteristike ili „okolnosti”” (*Biao protiv Danske* [VV], 2016., stavak 89.; *Carson i drugi protiv Ujedinjene Kraljevine* [VV], 2010., stavak 61.; *D. H. i drugi protiv Češke Republike* [VV], 2007., stavak 175.; *Burden protiv Ujedinjene Kraljevine* [VV], 2008., stavak 60.) zaštićene člankom 14. Konvencije (*Varnas protiv Litve*, 2013., stavak 106.; *Hoogendijk protiv Nizozemske* (odl.), 2005.). Tom se odredbom stoga zahtijeva da se prema osobama u sličnoj situaciji postupa jednako (*ibid.*).

33. Na primjer, u predmetu *Alexandru Enache protiv Rumunjske*, 2017., žene osuđene na kaznu zatvora koje su bile majke male djece mogle su ishoditi odgodu početka izvršavanja zatvorske kazne do djetetova prvog rođendana. Podnositelj zahtjeva prigovorio je da mu je kao muškarcu uskraćena takva mogućnost te da je stoga izravno diskriminiran na temelju spola. U predmetu *Ecis protiv Latvije*, 2019., utvrđeno je da je opća zabrana privremenog izlaska iz zatvora za muške zatvorenike dovela do povrede članka 14. u vezi s člankom 8., na temelju spola.

³ Vidi i točku „Jezik” ovog Vodiča.

⁴ Vidi [Popis potpisa i ratifikacija Ugovora 177.](#)

34. Uznemiravanje i davanje uputa za diskriminiranje neke osobe mogu se smatrati posebnim manifestacijama izravne diskriminacije. Sud je utvrdio povrede članka 14. u predmetima koji su se odnosili na uznemiravanje i davanje uputa za diskriminiranje, na primjer, u vezi s člankom 11. i pravom na mirno okupljanje (*Bączkowski i drugi protiv Poljske*, 2007.). U tom je predmetu gradonačelnik Varšave iznosio javne homofobne izjave u kojima je tvrdio da će uskratiti dopuštenje za održavanje marša čija je svrha bila povećati svijest o diskriminaciji na temelju seksualne orijentacije. Kad je relevantno upravno tijelo trebalo donijeti odluku, uskratilo je dopuštenje iz drugih razloga, kao što je potreba da se spriječe sukobi prosvjednika. Sud je utvrdio da su gradonačelnikove izjave mogle utjecati na odluku relevantnih tijela te da se odluka temeljila na seksualnoj orijentaciji i stoga je predstavljala povredu članka 14. Konvencije u vezi s člankom 11. Predmet *Oganezova protiv Armenije*, 2022., odnosio se na agresivnu homofobnu kampanju protiv podnositeljice zahtjeva, poznate pripadnice LGBT zajednice u Armeniji, koja je dovela do podmetanja požara u baru u njezinu suvlasništvu. U tjednima koji su uslijedili, ona i njezino osoblje bili su izloženi zastrašivanju i uznemiravanju od strane skupina osoba okupljenih izvan bara, a nekretnina je vandalizirana. Parlamentarni zastupnici i visoko pozicionirani političari davali su netolerantne izjave te javno podržavali postupanje počinitelja odgovornih za podmetanje požara. Podnositeljica je izložena i prijetnjama smrću te zlostavljanju, među ostalim govoru mržnje na internetu, zbog čega je trajno napustila Armeniju i zatražila azil u Švedskoj. Sud je utvrdio da vlasti nisu zaštitile podnositeljicu od zlostavljanja i nisu provele učinkovitu istragu incidenata.

35. Neizravna diskriminacija može poprimiti oblik nerazmjerno štetnih učinaka opće politike ili mjere koja, iako je neutralno formulirana, djeluje posebno diskriminirajuće na određenu skupinu (*Biao protiv Danske* [VV], 2016., stavak 103.; *D. H. i drugi protiv Češke Republike* [VV], 2007., stavak 184.; *Sampanis i drugi protiv Grčke*, 2008., stavak 67.). Iako konkretna politika ili mjera nisu nužno posebno usmjerene na određenu skupinu, ipak mogu diskriminirati tu skupinu na neizravan način (*Hugh Jordan protiv Ujedinjene Kraljevine*, 2001., stavak 154.; *Hoogendijk protiv Nizozemske* (odl.), 2005.). Za neizravnu diskriminaciju nije nužno potrebna diskriminirajuća namjera (*Biao protiv Danske* [VV], 2016., stavak 103.; *D.H. i drugi protiv Češke Republike* [VV], 2007., stavak 184.). Nadalje, neizravna diskriminacija može proizaći iz neutralnog pravila (*Hoogendijk protiv Nizozemske* (odl.), 2005.), iz *de facto* situacije (*Zarb Adami protiv Malte*, 2006., stavak 76.) ili iz neke politike (*Tapayeva i drugi protiv Rusije*, 2021., stavak 112.).

36. Predmet *D. H. i drugi protiv Češke Republike* [VV], 2007., odnosio se na pitanje je li način na koji je zakonodavstvo primijenjeno u praksi doveo do toga da je nerazmjeran broj romske djece smješten u posebne škole bez opravdanja te jesu li takva djeca zbog toga pretrpjela značajnu štetu. „Opća politika ili mjera” za koju je Sud utvrdio da je diskriminirajuća bili su testovi kojima su se ocjenjivale intelektualne sposobnosti djece kako bi se donijela odluka o tome hoće li ih se smjestiti u normalne ili „posebne” škole za djecu s poteškoćama u učenju. Test je osmišljen za tipičnu češku populaciju, a rezultati nisu analizirani uzimajući u obzir posebnosti i obilježja romske djece podvrgnute testu. To je dovelo do neizravne diskriminacije romske djece za koju je bilo vjerojatnije da će ostvariti loše rezultate te su ona stoga raspoređena u „posebne škole” u nerazmjerno velikom broju u usporedbi s djecom češkog etničkog podrijetla (stavci 200. – 201.).

37. U predmetu *Biao protiv Danske* [VV], 2016., podnositelji zahtjeva, naturalizirani danski državljanin togoanskog podrijetla koji je živio u Danskoj i njegova supruga iz Gane, prigovorili su da je njihov zahtjev za spajanje obitelji u Danskoj odbačen zbog neispunjavanja zakonskih zahtjeva. Prema danskom pravu, dobili bi dozvolu kad bi mogli dokazati da su njihove sveukupne veze s Danskom jače od veza s bilo kojom drugom državom ili kad bi imali dansko državljanstvo najmanje dvadeset i osam godina. Sud je smatrao da je relevantno pravilo predstavljalo različito postupanje prema danskim državljanima danskog podrijetla i onima nedanskog podrijetla. Upućujući na [Europsku konvenciju o državljanstvu](#) i trend k uspostavljanju europskog standarda, Sud je istaknuo da nijedna druga zemlja nije razlikovala državljanke od rođenja i ostale državljanke, među ostalim naturalizirane osobe, u kontekstu određivanja uvjeta za odobravanje spajanja obitelji. Takvo je pravilo stoga imalo nerazmjerno štetan učinak na

osobe koje su dansko državljanstvo stekle kasnije u životu i čije etničko podrijetlo nije bilo dansko.

38. Još jedan primjer neizravne diskriminacije jest predmet *Zarb Adami protiv Malte*, 2006. Malteški zakon koji je bio na snazi u relevantno vrijeme nije razlikovao spolove te su i žene i muškarci bili jednako podobni za djelatnost porotnika. Diskriminacija o kojoj je bilo riječi u predmetu temeljila se na dobro utvrđenoj praksi koju je karakterizirao niz čimbenika, kao što je način na koji su sastavljeni popisi porotnika te kriteriji za izuzeće iz sudjelovanja u radu porote. Zbog toga je samo zanemariv postotak žena pozvan obavljati djelatnost porotnika (stavak 75.).

39. U predmetu *Opuz protiv Turske*, 2009., koji se odnosio na nasilje prema ženama, turskim zakonom koji je bio na snazi u relevantno vrijeme nisu se izriječno razlikovale žene od muškaraca kad je riječ o uživanju prava i sloboda ili pristupu pravosuđu. Stoga se diskriminacija u tom predmetu nije temeljila na zakonodavstvu kao takvom već je proizlazila iz općih stavova lokalnih tijela, kao što je način postupanja prema ženama u policijskim postajama kad bi prijavljivale obiteljsko nasilje te pravosudna pasivnost u osiguravanju djelotvorne zaštite žrtava (stavak 192.).

40. U predmetu *S. A. S. protiv Francuske* [VV], 2014., Sud je prepoznao da je francusko pravo, zbog zabrane svima da nose odjeću dizajniranu za skrivanje lica na javnom mjestu, imalo posebne negativne učinke na situaciju muslimanskih žena koje su iz vjerskih razloga željele u javnosti nositi pokrivalo za cijelo lice (stavak 161.).

B. Diskriminacija na temelju povezanosti

41. Sud je potvrdio da članak 14. obuhvaća i diskriminaciju na temelju povezanosti, odnosno situacije u kojima se zaštićena osnova o kojoj je riječ odnosi na drugu osobu koja je na neki način povezana s podnositeljem zahtjeva (*Molla Sali protiv Grčke* [VV], 2018.; *Guberina protiv Hrvatske*, 2016., stavak 78.; *Škorjanec protiv Hrvatske*, 2017., stavak 55.; *Weller protiv Mađarske*, 2009., stavak 37.).

42. U predmetu *Guberina protiv Hrvatske*, 2016., domaća tijela nisu uzela u obzir potrebe djeteta s invaliditetom kad su utvrđivala ima li otac pravo na oslobođenje od plaćanja poreza pri kupnji nekretnine prilagođene invaliditetu djeteta. Sud je utvrdio da je diskriminirajuće postupanje prema ocu zbog invaliditeta njegova djeteta predstavljalo oblik diskriminacije na temelju invaliditeta. U predmetu *Škorjanec protiv Hrvatske*, 2017., podnositeljicu zahtjeva i njezina partnera romskog podrijetla napalo je dvoje pojedinaca koji su iznosili uvrede protiv Roma. Sud je naglasio da se obveza tijela vlasti da utvrde moguću vezu između rasističkih stavova i određenog nasilnog čina, što je dio odgovornosti koju države imaju na temelju članka 3. u vezi s člankom 14., odnosi i na nasilje koje se temeljilo na stvarnoj ili presumiranoj pripadnosti ili povezanosti žrtve s drugom osobom koja stvarno ili navodno ima određenu zaštićenu karakteristiku ili drugu okolnost.

43. U predmetu *Molla Sali protiv Grčke* [VV], 2018., u kojem je veliko vijeće prvi put primijenilo načelo diskriminacije na temelju povezanosti, Sud je potvrdio da članak 14. Konvencije obuhvaća i situacije u kojima se prema pojedincu postupa lošije na temelju statusa ili zaštićenih karakteristika neke druge osobe (stavak 134.). U tom predmetu, u kojem je šerijatsko pravo primijenjeno na ostavinski postupak protivno želji ostavitelja, Sud se usredotočio na različito postupanje s obzirom na muslimansku vjeru ostavitelja, a ne vjeru podnositeljice zahtjeva, njegove žene.

C. Pozitivno djelovanje

44. Prema ustaljenoj sudskoj praksi Suda, člankom 14. nije državama članicama zabranjeno da prema određenim skupinama postupaju različito kako bi ispravile „činjenične nejednakosti” među njima; štoviše, ako u određenim okolnostima država ne pokuša ispraviti takvu nejednakost različitim postupanjem, to samo po sebi može predstavljati povredu članka 14. (*Taddeucci i McCall protiv Italije*, 2016., stavak 81.; *Kurić i drugi protiv Slovenije* [VV], 2012., stavak 388.; *Sejdić i Finci protiv Bosne i Hercegovine* [VV], 2009., stavak 44.; *Muñoz Díaz protiv Španjolske*, 2009., stavak 48.; *D.H. i drugi protiv Češke Republike* [VV], 2007., stavak 175.; *Stec i drugi protiv Ujedinjene Kraljevine* [VV], 2006., stavak

51.; *Thlimmenos protiv Grčke* [VV], 2000., stavak 44.; *Belgijski lingvistički predmet*, 1968., stavak 10. u dijelu „Pravo“).

45. Na primjer, tijela Konvencije utvrdila su da su mjere koje dovode do različitog postupanja prema muškarcima i ženama opravdane kako bi se ženama nadoknadile postojeće nejednakosti. U predmetu *Andrle protiv Češke Republike*, 2011., podnositelj zahtjeva prigovorio je da, za razliku od žena, za muškarce koji su podizali djecu ne postoji smanjenje dobi za umirovljenje. Sud je utvrdio da je ta mjera bila objektivno i razumno opravdana da bi se ženama nadoknadile nejednakosti (kao što su općenito niže plaće i mirovine) te teškoće uzrokovane očekivanjem da će raditi puno radno vrijeme te podizati djecu i brinuti se o kućanstvu. Nadalje je smatrao da dob do koje se mjere primjenjuju i razmjernost mjera primijenjenih da bi se dotična nejednakost ispravila nisu bili očigledno nerazumni te da zbog toga nije došlo do povrede članka 14. Konvencije u vezi s člankom 1. Protokola br. 1. U odluci Komisije u predmetu *Lindsay protiv Ujedinjene Kraljevine*, 1986., Sud je smatrao da su porezne odredbe, koje su rezultirale dodatnim poreznim olakšicama koje se stječu kad supruga privređuje glavninu dohotka obitelji, bile obuhvaćene slobodom procjene danom državnim tijelima jer je to različito postupanje imalo objektivno i razumno opravdavanje, odnosno njime se nastojalo pozitivno diskriminirati u korist udanih žena koje su zaposlene.

46. Članak 14. može se aktivirati kad države bez objektivnog i razumnog opravdanja ne postupaju različito prema osobama čije se situacije znatno razlikuju (*Abdu protiv Bugarske*, 2014.; *Eweida i drugi protiv Ujedinjene Kraljevine*, 2013., stavak 87.; *Pretty protiv Ujedinjene Kraljevine* 2002., stavak 88.; *Thlimmenos protiv Grčke* [VV], 2000., stavak 44.). Stoga, uz negativnu obvezu nametnutu državama članicama da ne diskriminiraju, Sud je utvrdio i da u određenim okolnostima članak 14. može podrazumijevati „pozitivne obveze“ država da spriječe, zaustave ili kazne diskriminaciju (*Pla i Puncernau protiv Andore*, 2004., stavak 62.). Takve pozitivne obveze država članica mogu obuhvaćati takozvane „pozitivne mjere“ (*Horváth i Kiss protiv Mađarske*, 2013., stavak 104.), odnosno „obrnutu diskriminaciju“, „pozitivno djelovanje“ ili „afirmativno djelovanje“ koje bi država mogla ili trebala primijeniti da bi ispravila „činjenične nejednakosti“.

47. Na primjer, u predmetu *Thlimmenos protiv Grčke* [VV], 2000., nacionalnim pravom osobama koje su kazneno osuđene zabranjeno je bavljenje poslovima ovlaštenog računovođe. Podnositelju je stoga odbijeno imenovanje ovlaštenim računovođom jer je kazneno osuđen zbog toga što je na temelju svojih vjerskih uvjerenja odbio nositi vojnu uniformu za vrijeme služenja vojnog roka. Sud je utvrdio da je država povrijedila podnositeljevo pravo na temelju članka 14. u vezi s člankom 9. jer je trebala razlikovati osobe osuđene za kaznena djela počinjena isključivo zbog njihovih vjerskih uvjerenja i osobe osuđene za druga kaznena djela. U predmetu *Abdu protiv Bugarske*, 2014., Sud je ponovio da bi, za vrijeme istraga nasilnih incidenata izazvanih navodnim rasističkim stavovima, tretiranje rasno motiviranog nasilja i brutalnosti ravnopravno s predmetima bez rasističkih elemenata bilo jednako ignoriranju posebne prirode djela koja su osobito pogubna za temeljna ljudska prava. Nerazlikovanje načina rješavanja situacija koje su bitno drukčije može predstavljati neopravdano postupanje nespojivo s člankom 14. Konvencije (stavak 44.). U predmetu *Horváth i Kiss protiv Mađarske*, 2013., koji se odnosio na sustavno smještanje romske djece u posebne škole u Mađarskoj, Sud je zaključio da su, u kontekstu prava na obrazovanje članova skupina koje su u prošlosti diskriminirane u obrazovanju s učincima diskriminacije koji i dalje traju, strukturni nedostaci zahtijevali provedbu pozitivnih mjera kojima bi se, među ostalim, podnositeljima pomoglo s poteškoćama u praćenju školskog kurikula. Stoga je bilo potrebno poduzeti neke dodatne korake kako bi se ti problemi riješili, kao što je aktivno i strukturirano sudjelovanje relevantnih socijalnih službi (stavak 104.). U predmetu *Elmazova i drugi protiv Sjeverne Makedonije*, 2022., iako država nije imala nikakvu diskriminirajuću namjeru, Sud nije prihvatio, kao opravdanje za segregaciju romskih učenika u školama, činjenicu da mjere koje su vlasti osmislile za rješavanje pitanja nisu ostvarene zbog protivljenja roditelja neromske djece (stavci 77. – 78.). U predmetu *Qam protiv Turske*, 2016., glazbena akademija odbila je upisati studenticu na temelju njezina oštećenja vida. Sud je utvrdio povredu članka 14. u vezi s člankom 2. Protokola br. 1, ističući da diskriminacija na temelju invaliditeta obuhvaća i odbijanje da se osiguraju razumne prilagodbe (na

primjer, prilagođavanje metoda podučavanja kako bi bile pristupačne slijepim studentima). U predmetu *Selygenenko i drugi protiv Ukrajine*, 2021., Sud je utvrdio da domaća tijela nisu poduzela dostatne mjere da bi osigurala pravo na glasovanje na lokalnim izborima osobama koje su bile interno raseljene iz Krima i Donjecka, zbog čega su one diskriminirane.

D. Drugi oblici diskriminacije

48. Sud je također ispitaio situacije u kojima je do diskriminacije došlo na temelju nekoliko osnova bilo zasebno ili u međusobnoj interakciji.

49. I člankom 14. Konvencije i člankom 1. Protokola br. 12 uz Konvenciju zabranjuje se diskriminacija na velikom broju osnova, zbog čega je teorijski moguće tvrditi da je došlo do diskriminacije na više osnova. Nadalje, neiscrpan popis osnova za diskriminaciju sadržanih u članku 14. Sudu omogućuje da proširi i uključi osnove koje u njemu nisu izrijekom navedene.

50. Na primjer, u predmetu *N. B. protiv Slovačke*, 2012., koji se odnosio na prisilnu sterilizaciju romskih žena u javnoj bolnici, podnositeljica zahtjeva izrijekom je prigovorila da je diskriminirana na više osnova (rasa/etničko podrijetlo i spol). Sud je naveo da je praksa sterilizacije žena bez njihova prethodnog pisanog pristanka utjecala na ranjive pojedince iz raznih etničkih skupina (stavak 96.). Sud je utvrdio povrede članaka 3. i 8. Konvencije, no nije smatrao potrebnim odvojeno ispitati prigovor na temelju članka 14.

51. U predmetu *B. S. protiv Španjolske*, 2012., seksualna radnica nigerijskog podrijetla koja je zakonito boravila u Španjolskoj tvrdila je da ju je španjolska policija fizički i verbalno zlostavljala na temelju njezine rase, roda i profesije. Sud je smatrao da domaći sudovi u svojim odlukama nisu uzeli u obzir posebnu ranjivost podnositeljice svojstvenu njezinu položaju kao Afrikanke koja se bavila prostitucijom (stavak 62.) te je utvrdio povredu članka 14. u vezi s člankom 3.

52. Još jedan primjer toga jest predmet *S. A. S. protiv Francuske* [VV], 2014., koji se odnosio na zabranu potpunog prekrivanja lica na javnim mjestima. U tom je predmetu Sud potvrdio da je zabrana imala posebne negativne učinke na situaciju muslimanskih žena koje su iz vjerskih razloga željele u javnosti nositi pokrivalo za cijelo lice, no smatrao je da za tu mjeru postoji objektivno i razumno opravdanje (stavak 161.). Zbog toga nije utvrdio povredu članka 14. u vezi s člankom 9. Konvencije. U predmetu *Yocheva i Ganeva protiv Bugarske*, 2021., Sud je smatrao da je podnositeljica zahtjeva (samohrana majka) diskriminirana na osnovi i spola i obiteljskog statusa kad su joj vlasti uskratile obiteljsku naknadu (koja se obično dodjeljuje kad otac umre) jer otac nije priznao djecu.

53. Predmet *Carvalho Pinto de Sousa Morais protiv Portugala* (2017.) odnosio se na odluku o smanjenju iznosa nematerijalne štete koja je prvotno dodijeljena ženi žrtvi nesavjesnog liječenja koje je rezultiralo njezinom nesposobnošću da ima seksualne odnose. Da bi opravdao to smanjenje, Vrhovni upravni sud pozvao se na činjenicu da je podnositeljica već navršila 50 godina i rodila je dvoje djece do trenutka operacije. Smatrao je da u toj dobi seksualnost nije jednako važna kao u mlađim godinama te da se njezino značenje smanjuje s godinama. Naveo je i da se podnositeljica vjerojatno trebala skrbiti samo o svojem mužu, s obzirom na dob njezine djece. Strasburški sud smatrao je značajnim da je u prethodna dva postupka koja su se odnosila na nesavjesno liječenje, a koje su pokrenuli pacijenti muškarci (u dobi od 55, odnosno 59 godina), domaći sud smatrao da je činjenica da ti muškarci više nisu mogli imati normalne seksualne odnose utjecala na njihovo samopouzdanje te je dovela do „neizmjernog šoka” i „velikog mentalnog šoka”, pri čemu sud nije smatrao da je dob tih podnositelja zahtjeva relevantna. Kao što je Sud istaknuo, sporno pitanje u ovom predmetu nije bilo razmatranje dobi ili spola kao takvih, već pretpostavka da seksualnost nije jednako važna ženi od 55 godina koja je majka dvoje djece kao nekoj osobi mlađe dobi. Ta se pretpostavka temeljila na tradicionalnoj ideji ženske seksualnosti kao u osnovi povezane s rađanjem djece te je pritom zanemarena tjelesna i psihološka važnost seksualnosti za samoispunjenje žena kao osoba. Osim što je domaći sud postupao na određeni predrasudama, nije uzeo u obzir druge dimenzije ženske seksualnosti u konkretnom predmetu podnositeljice zahtjeva. Drugim riječima, Vrhovni upravni sud iznio je opću pretpostavku i

nije pokušao sagledati njezinu valjanost u konkretnom slučaju podnositeljice zahtjeva (stavak 52.). Utvrdivši povredu članka 14. u vezi s člankom 8. Sud je zaključio da se čini da su dob i spol podnositeljice bili odlučujući čimbenici u konačnoj odluci, čime je uvedeno različito postupanje po tim osnovama.

III. Test diskriminacije

54. Ne predstavlja svako različito postupanje – ili propust da se različito postupa prema osobama u relevantno različitim situacijama – diskriminaciju, već samo ono bez „objektivnog i razumnog opravdanja” (*Molla Sali protiv Grčke* [VV], 2018., stavak 135.; *Fabris protiv Francuske* [VV], 2013., stavak 56.; *D. H. i drugi protiv Češke Republike* [VV], 2007., stavak 175.; *Hoogendijk protiv Nizozemske* (odl.), 2005.).

55. Kad odlučuje o predmetima koji se odnose na diskriminaciju, Sud će primijeniti sljedeći test:

1. Je li došlo do različitog postupanja prema osobama u analognim ili relevantno sličnim situacijama ili propusta da se različito postupa prema osobama u relevantno različitim situacijama?
2. Ako jest, je li takvo različito postupanje – ili izostanak različitog postupanja – objektivno opravdano? Konkretno:
 - a. Teži li legitimnom cilju?
 - b. Jesu li upotrijebljena sredstva razumno razmjerna cilju kojemu se težilo?

A. Različito postupanje

56. Prvo, kad podnosi prigovor na temelju članka 14., podnositelj zahtjeva mora pokazati da je bio podvrgnut različitom postupanju u odnosu na drugu osobu ili skupinu osoba u relevantno sličnoj situaciji, odnosno jednakom postupanju kao i skupina osoba u relevantno različitoj situaciji. Druga osoba ili skupina osoba s kojom se podnositelja uspoređuje naziva se „usporediva osoba ili skupina”.

57. U predmetu *Carson i drugi protiv Ujedinjene Kraljevine* [VV], 2010., različito postupanje proizlazilo je iz činjenice da su, na temelju britanskog prava kojim se regulira pravo na indeksaciju državnih mirovina, mirovine indeksirane samo ako je korisnik mirovine imao uobičajeno boravište u Ujedinjenoj Kraljevini ili zemlji koja je s Ujedinjena Kraljevina imala sklopljen uzajamni sporazum o povećanju mirovina. Umirovljenici koji su živjeli negdje drugdje nastavili su primati osnovnu državnu mirovinu, no njezin je iznos bio fiksiran na iznos važeći na datum njihova odlaska iz Ujedinjene Kraljevine. U predmetu *Varnas protiv Litve*, 2013., osobi u istražnom zatvoru uskraćeno je pravo na bračne posjete njegove supruge, dok su zatvorenici koji su pravomoćno osuđeni takvi posjeti bili dopušteni. U predmetu *Cusan and Fazzo protiv Italije*, 2014., različito postupanje proizlazilo je iz činjenice da je talijanskim pravom bračnim parovima bilo dopušteno djetetu dati samo prezime supruge, ali ne i prezime supruge. U predmetu *Fabris protiv Francuske* [VV], 2013., u ostavinskom postupku djeca rođena izvan braka mogla su potraživati udio u imovini preminulog roditelja koji je iznosio samo pola udjela djeteta rođenog u braku.

58. Stranke u predmetu nisu uvijek suglasne je li došlo do različitog postupanja. Na primjer, u predmetu *E. B. protiv Francuske* [VV], 2008., Vlada je tvrdila da razlog zbog kojeg je homoseksualnoj ženi uskraćeno pravo na posvajanje nije bila njezina seksualna orijentacija, već činjenica da njezino dijete ne bi imalo očinsku figuru. Međutim, Sud je utvrdio da je domaćim pravom u načelu ženama bez partnera bilo dopušteno posvajanje djeteta te da su domaća tijela svoje odbijanje temeljila na „životnom stilu” podnositeljice zahtjeva (stavak 88.). U predmetu *Karlheinz Schmidt protiv Njemačke*, 1994., podnositelj je prigovorio da je regija u kojoj je živio različito postupala prema muškarcima i ženama jer su samo muškarci morali služiti kao vatrogasci u vatrogasnoj postrojbi, a ako bi to odbili,

morali bi platiti naknadu. Međutim, Sud je utvrdio da je odlučujuća činjenica u tom predmetu bila ta što je obveza takve službe bila samo teorijska, a u praksi nitko zapravo nije bio obvezan služiti u vatrogasnoj postrojbi. Stoga je nametanje financijskog tereta samo muškarcima ono što je predstavljalo stvarno različito postupanje, a ne obveza vatrogasne službe (stavak 28.). U predmetu *Hoffmann protiv Austrije*, 1993., Sud je prihvatio da se odluka austrijskih sudova da dodijele pravo na čuvanje i odgoj djeteta suprugu podnositeljice zahtjeva većinski temeljila na njezinim vjerskim uvjerenjima.

59. Kako bi se otvorilo pitanje na temelju članka 14., mora postojati različito postupanje prema „osobama u analognim ili relevantno sličnim situacijama” (*Molla Sali protiv Grčke* [VV], 2018., stavak 133.; *Fábián protiv Mađarske* [VV], 2017., stavak 113.; *Khamtokhu i Aksenchik protiv Rusije* [VV], 2017., stavak 64.; *X i drugi protiv Austrije* [VV], 2013., stavak 98.; *Konstantin Markin protiv Rusije* [VV], 2012., stavak 125.; *Marckx protiv Belgije*, 1979., stavak 32.; *Burden protiv Ujedinjene Kraljevine* [VV], 2008., stavak 60.; *D. H. i drugi protiv Češke Republike* [VV], 2007., stavak 175.; *Zarb Adami protiv Malte*, 2006., stavak 71.; *Kafkaris protiv Cipra* [VV], 2008., stavak 160.). Drugim riječima, pretpostavka dokazivanja analognog položaja ne zahtijeva da referentne skupine budu istovjetne. Podnositelj zahtjeva mora dokazati da je, s obzirom na konkretnu prirodu svog prigovora, bio u relevantno sličnoj situaciji s drugima prema kojima se postupalo drukčije (*Fábián protiv Mađarske* [VV], 2017., stavak 113.; *Clift protiv Ujedinjene Kraljevine*, 2010., stavak 66.; *Demokrat Parti protiv Turske* (odl.), 2021.).

60. Sud je sad pojasnio da se elementi koji karakteriziraju različite situacije, i utvrđuju koliko su one usporedive, moraju ocijeniti s obzirom na predmeta spora, cilj sporne odredbe i kontekst u kojem se navodna diskriminacija javlja (*Fábián protiv Mađarske* [VV], 2017., stavak 121.; *Savjetodavno mišljenje o različitom postupanju prema udrugama zemljoposjednika „čije je postojanje bilo priznato na datum uspostavljanja odobrenog općinskog lovačkog društva” i udrugama uspostavljenima nakon tog datuma*, 2022.). Ocjena pitanja nalaze li se dvije osobe ili skupine u usporedivoj situaciji za potrebe analize različitog postupanja i diskriminacije istovremeno je specifična i kontekstualna; može se temeljiti samo na objektivnim i provjerljivim elementima, a usporedive situacije moraju se razmotriti kao cjelina, pri čemu se moraju izbjeći izolirani ili rubni aspekti koji bi cijelu analizu učinili umjetnom (*ibid.*).

61. Sud je, na primjer, utvrdio da su osobe kojima je određen istražni zatvor bile u usporedivom položaju s osuđenim zatvorenicima kad je riječ o bračnim posjetima (*Varnas protiv Litve*, 2013.) i dugoročnim posjetima (*Chaldayev protiv Rusije*, 2019.; *Vool i Toomik protiv Estonije*, 2022.), ali ne i kad je riječ o daljnjim pogodnostima iz sustava socijalnog osiguranja (*P. C. protiv Irske*, 2022.). Ujedno je utvrdio da su žene i muškarci u usporedivom položaju kad je riječ o roditeljskom dopustu (*Konstantin Markin protiv Rusije* [VV], 2012.), politici određivanja zatvorskih kazni (*Khamtokhu i Aksenchik protiv Rusije* [VV], 2017.) i odgodi izvršavanja kazne zatvora (*Alexandru Enache protiv Rumunjske*, 2017.).

62. U predmetu *Yocheva i Ganeva protiv Bugarske*, 2021., Sud je smatrao da je podnositeljica zahtjeva, kojoj je uskraćena mjesečna naknada koja se isplaćuje obiteljima s djecom i samo jednim živućim roditeljem zbog toga što otac nije priznao djecu, bila u relevantno sličnom položaju kao očevi djece čije su majke preminule, udovice čija su djeca rođena u braku i samohrane majke djece koju su očevi priznali prije smrti. Različito postupanje u predmetu podnositeljica, koje je proizlazilo iz samog mjerodavnog zakona, temeljilo se na vrlo tradicionalnom, zastarjelom i stereotipnom shvaćanju obitelji kao zajednice u kojoj su nužno prisutna dva zakonska roditelja.

63. Sud je ujedno smatrao da

- umirovljenici koji žive u nekoj zemlji nisu u usporedivoj situaciji s umirovljenicima koji žive u inozemstvu kad je riječ o indeksaciji mirovina (*Carson i drugi protiv Ujedinjene Kraljevine* [VV], 2010.);
- sestre koje žive zajedno nisu u usporedivoj situaciji kao supružnici ili registrirani partneri kad je riječ o porezu na nasljedstvo (*Burden protiv Ujedinjene Kraljevine* [VV], 2008.);
- umirovljenici u javnoj službi nisu u usporedivoj situaciji s umirovljenicima zaposlenima u privatnom sektoru kad je riječ o njihovu pravu na mirovinu (*Fabian protiv Mađarske* [VV],

2017.) ili onima koji pripadaju drugim kategorijama umirovljenika u javnoj službi (*Gellertheygi i drugi protiv Mađarske* (odl.), 2018.);

- porezni obveznici koji nisu osporili socijalni doprinos prije nego što je proglašen neustavnim nisu bili u usporedivoj situaciji s onima koji su se odlučili za tu hrabru inicijativu kad je riječ o retroaktivnoj nadoknadi tog socijalnog doprinosa (*Frantzeskakis i drugi protiv Grčke* (odl.), 2019.);
- javni i privatni vrtići nisu bili u usporedivom položaju kad je riječ o subvencijama (*Špoljar i Dječji vrtić Pčelice protiv Hrvatske* (odl.), 2020., stavci 40. – 44.);
- umirovljenici koji primaju invalidsku mirovinu nisu u situaciji usporedivoj s umirovljenicima koji primaju starosnu mirovinu kad je riječ o mogućnosti ponovnog obračuna mirovine (*Milivojević protiv Srbije* (odl.), 2022.);
- osoba koja je udarila policijskog službenika koji ju je pokušavao uhititi nije bila u usporedivoj situaciji s drugom osobom koja je udarila civila (*P. W. protiv Austrije*, 2022.).

64. Različito postupanje – ili propust da se prema nekome postupa različito – može dovesti do bilo kojeg ranije opisanog oblika diskriminacije kao što je izravna ili neizravna diskriminacija ili diskriminacija na temelju povezanosti. Važno je istaknuti da se u predmetima koji se odnose na diskriminaciju na temelju povezanosti referentna osoba ili skupina uspoređuje s osobom koja nije podnositelj zahtjeva (*Guberina protiv Hrvatske*, 2016., stavak 78.; *Škorjanec protiv Hrvatske*, 2017., stavak 55.; *Weller protiv Mađarske*, 2009., stavak 37.).

65. Na primjer, u predmetu *Molla Sali protiv Grčke* [VV], 2018., Sud je ispitivao situaciju *udane muslimanke* koja je bila oporučna nasljednica svojega supruga muslimana. Međutim, Sud nije usporedio podnositeljčinu situaciju sa situacijom *udane nemuslimanke* koja je oporučna nasljednica supruga nemuslimana. Umjesto toga, ispitao je različito postupanje koje je pretrpjela podnositeljica kao nasljednica po opruci koju je sastavio *ostavitelj muslimanske vjeroispovijesti* u skladu s Građanskim zakonikom, u usporedbi s nasljednicom po opruci koju je u skladu s Građanskim zakonikom sastavio *ostavitelj koji nije muslimanske vjeroispovijesti* (stavak 134.).

66. Naposljetku, različito postupanje može proizaći iz domaćeg pravnog sustava (*Ecis protiv Latvije*, 2019.), kao i iz rječnika kojim se nacionalni sud služi kako bi obrazložio svoju odluku (*Carvalho Pinto de Sousa Morais protiv Portugala*, 2017.) ili čak isključiv iz privatnih radnji (*Identoba i drugi protiv Gruzije*, 2015.).

B. Nepostojanje objektivnog i razumnog opravdanja

67. Nadležna nacionalna tijela često se suočavaju s različitim situacijama u kojima su potrebna različita pravna rješenja. Nadalje, određene pravne nejednakosti služe isključivo kako bi se njima ispravile činjenične nejednakosti (the *Belgijski lingvistički predmet*, 1968., stavak 10. u dijelu „Pravo”).

68. Stoga člankom 14. nije zabranjeno različito postupanje koje se temelji na objektivnoj ocjeni bitno različitih činjeničnih okolnosti i kojim se, jer se temelji na javnom interesu, uspostavlja pravična ravnoteža između zaštite interesa zajednice te poštovanja prava i sloboda zaštićenih Konvencijom (*G. M. B. i K. M. protiv Švicarske* (odl.), 2001.; *Zarb Adami protiv Malte*, 2006., stavak 73.).

69. Prema tvrdnjama Suda, različito postupanje je diskriminacijsko ako „nema objektivnog i razumnog opravdanja”, odnosno, ako ne teži „legitimnom cilju” ili ako ne postoji razuman odnos razmjernosti između upotrijebljenih sredstava i cilja koji se želi ostvariti (*Molla Sali protiv Grčke* [VV], 2018., stavak 135.; *Fabian protiv Mađarske* [VV], 2017., stavak 113.; *Abdulaziz, Cabales i Balkandali protiv Ujedinjene Kraljevine*, 1985., stavak 72.; *Belgijski lingvistički predmet*, 1968., stavak 10. u dijelu „Pravo”). Stoga će Sud provesti takozvani „test razmjernosti” u dva koraka. Prvo će ispitati postojanje legitimnog cilja (odjeljak 1.), a zatim će provjeriti razmjernost *stricto sensu* različitog postupanja (odjeljak 2.).

1. Legitiman cilj

70. Da bi opravdale različito postupanje, države u prvom redu moraju temeljiti dotičnu mjeru na „legitimnom cilju” (*Molla Sali protiv Grčke* [VV], 2018., stavak 135.; *Fabris protiv Francuske* [VV], 2013., stavak 56.). Nadalje, trebaju pokazati da postoji „veza” između legitimnog cilja kojemu se težilo i različitog postupanja kojem podnositelj prigovara. Na primjer, Sud je utvrdio da nije postojala veza između cilja očuvanja jedinstva obitelji i nošenja zajedničkog obiteljskog prezimena na temelju prezimena supruga, zbog čega obveza da udane žene moraju uzeti prezime supruga nije bila opravdana (*Ünal Tekeli protiv Turske*, 2004., stavak 66.).

71. Sud je utvrdio niz ciljeva koji se mogu smatrati prihvatljivima za primjenu članka 14., na primjer:

- osiguravanje djelotvorne provedbe politike razvoja jezičnog jedinstva (*Belgijski lingvistički predmet*, 1968.);
- pravna sigurnost pravomoćnih sporazuma o nasljedstvu (*Fabris protiv Francuske* [VV], 2013.);
- uspostava mira (*Sejdić i Finci protiv Bosne i Hercegovine* [VV], 2009., stavak 45.);
- zaštita nacionalne sigurnosti (*Konstantin Markin protiv Rusije* [VV], 2012., stavak 137.);
- pružanje javne usluge uz potpunu posvećenost promicanju jednakih prilika te zahtijevanje od svih zaposlenika da postupaju na način koji ne diskriminira druge (*Eweida i drugi protiv Ujedinjene Kraljevine*, 2013., stavak 105.);
- održavanje gospodarske stabilnosti i restrukturiranje duga u kontekstu ozbiljne političke, gospodarske i društvene krize (*Mamatas i drugi protiv Grčke*, 2016., stavak 103.);
- poticanje rehabilitacije maloljetnih počinitelja kaznenih djela (*Khamtokhu i Aksenchik protiv Rusije* [VV], 2017., stavak 80.);
- zaštita žena od rodno uvjetovanog nasilja, zlostavljanja i seksualnog uznemiravanja u zatvorskom okružju (*Khamtokhu i Aksenchik protiv Rusije* [VV], 2017., stavak 82.); ili
- zaštita okoliša (*Savjetodavno mišljenje o različitom postupanju prema udrugama zemljoposjednika „čije je postojanje bilo priznato na datum uspostavljanja odobrenog općinskog lovačkog društva” i udrugama uspostavljenima nakon tog datuma*, 2022.).

72. Sud neke od ciljeva na koje su se pozivale vlade nije smatrao legitimnima. Na primjer, nije utvrđen nikakav legitiman cilj u odnosu na mjeru kojom se zadržava pravo na izuzeće od crkvenog poreza samo za osobe koje su službeno registrirane kao rezidenti u tuženoj državi na temelju toga što se smanjenje ne može jednako snažno argumentirati za osobe koje nisu rezidenti kao što je to moguće za osobe koje jesu rezidenti te da bi postupak bio složeniji kad bi se smanjenje primjenjivalo na nerezidente (*Darby protiv Švedske*, 1990., stavak 33.). Jednako tako, upućivanja na tradicije, opće pretpostavke ili prevladavajuće društvene stavove u određenoj zemlji nisu dovoljno opravdanje za različito postupanje na osnovi spola (*Ünal Tekeli protiv Turske*, 2004., stavak 63.; *Konstantin Markin protiv Rusije* [VV], 2012., stavak 127.).

73. Posebna je situacija cilj podupiranja i poticanja tradicionalne obitelji. Naime, iako je Sud u svojoj ranijoj praksi taj cilj smatrao sam po sebi legitimnim ili čak hvalevrijednim (*Marckx protiv Belgije*, 1979., stavak 40.) i, u načelu, važnim i legitimnim razlogom za različito postupanje (*Karner protiv Austrije*, 2003., stavak 40.), taj se pristup donekle promijenio u novijim predmetima u kojima se Konvencija tumači u suvremenim okolnostima. Zbog toga je Sud smatrao cilj zaštite obitelji u tradicionalnom smislu „prilično apstraktnim” (*X i drugi protiv Austrije* [VV], 2013., stavak 139.) i legitimnim samo u određenim okolnostima (*Taddeucci i McCall protiv Italije*, 2016., stavak 93.). U predmetu *Bayev i drugi protiv Rusije*, 2017., na primjer, Sud je utvrdio da nema razloga smatrati da je zadržavanje obiteljskih vrijednosti kao temelja društva nespojivo s priznavanjem društvene prihvaćenosti homoseksualnosti, osobito s

obzirom na sve rašireniju opću tendenciju da se istospolni parovi uvrštavaju u pojam „obiteljskog života” (stavak 67.).

74. Naposljetku, ciljevi koje vlade navode kako bi opravdale različito postupanje mogu se smatrati legitimnima samo ako se uspostave određene mjere zaštite, a zadaća je Suda ispitati postoje li takve mjere zaštite u svakoj fazi provedbe mjera te jesu li one djelotvorne. Na primjer, privremeno smještanje djece u zaseban razred na temelju nedostatnog poznavanja jezika poučavanja u školi nije kao takvo automatski protivno članku 14. Konvencije. Štoviše, u određenim se okolnostima takvim smještanjem može težiti legitimnom cilju prilagođavanja obrazovnog sustava konkretnim potrebama djece. Međutim, kad takva mjera nerazmjerno ili čak isključivo utječe na pripadnike konkretne etničke skupine, potrebno je uspostaviti odgovarajuće zaštitne mjere (*Oršuš i drugi protiv Hrvatske* [VV], 2010., stavak 157.).

2. Razmjernost

75. Nakon utvrđivanja legitimnog cilja, Sud zahtijeva da se različitim postupanjem uspostavi pravična ravnoteža između zaštite interesa zajednice te poštovanja prava i sloboda pojedinca (*Belgijski lingvistički predmet*, 1968., stavak 10. u dijelu „Pravo”). Sud stoga zahtijeva razuman odnos razmjernosti između upotrijebljenih sredstava i cilja koji se nastoji ostvariti (*Molla Sali protiv Grčke* [VV], 2018., stavak 135.; *Fabris protiv Francuske* [VV], 2013., stavak 56.; *Mazurek protiv Francuske*, 2000., stavci 46. i 48.; *Larkos protiv Cipra* [VV], 1999., stavak 29.).

76. S obzirom na to da zadaća Suda nije zamijeniti nadležna nacionalna tijela u ocjeni opravdavaju li i u kojoj mjeri razlike u inače sličnim situacijama različito postupanje, države uživaju određenu slobodu procjene. Opseg te slobode procjene ovisi o okolnostima, predmetu spora i pozadini predmeta (*Molla Sali protiv Grčke* [VV], 2018., stavak 136.; *Stummer protiv Austrije* [VV], 2011., stavak 88.; *Burden protiv Ujedinjene Kraljevine* [VV], 2008., stavak 60.; *Carson i drugi protiv Ujedinjene Kraljevine* [VV], 2010., stavak 61.).

77. S jedne strane, Sud je ukazao na neka područja u kojima države imaju dosta veliku slobodu procjene. Na primjer, Sud je smatrao da su, zbog njihova izravnog poznavanja vlastita društva i njegovih potreba, državne vlasti u načelu u mnogo boljem položaju nego međunarodni sudac da ocijene što je u javnom interesu iz socijalnih ili gospodarskih razloga, a Sud će u pravilu poštovati odabir politike zakonodavne vlasti osim ako je taj odabir „očigledno bez razumne osnove” (*Belli i Arquier-Martinez protiv Švicarske*, 2018., stavak 94.; *Mamatas i drugi protiv Grčke*, 2016., stavci 88. – 89.; *Stummer protiv Austrije* [VV], 2011., stavak 89.; *Andrejeva protiv Latvije* [VV], 2009., stavak 83.; *Burden protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 2008., stavak 60.; *Stec i drugi protiv Ujedinjene Kraljevine* [VV], 2006., stavak 52.; *Carson i drugi protiv Ujedinjene Kraljevine* [VV], 2010., stavak 61.). Isto vrijedi za pitanja povezana s općim mjerama socijalne strategije (*Belgijski lingvistički predmet*, 1968., stavak 10. u dijelu „Pravo”) i imovinom (*Chabauty protiv Francuske* [VV], 2012., stavak 50.).

78. S druge strane, Sud je također utvrdio postojanje određenih osnova za diskriminaciju u područjima u kojima je takva sloboda procjene smanjena. Sud je svaki put utvrdio da se različito postupanje koje se temelji isključivo ili u odlučujućoj mjeri na etničkom podrijetlu osobe ne može objektivno opravdati u modernom demokratskom društvu izgrađenom na načelima pluralizma i poštovanja prema različitim kulturama (*D. H. i drugi protiv Češke Republike* [VV], 2007., stavak 176.; *Sejdić i Finci protiv Bosne i Hercegovine* [VV], 2009., stavci 43. – 44.). Slično tome, različito postupanje na temelju roda ili seksualne orijentacije može se opravdati samo vrlo važnim razlozima (*Abdulaziz, Cabales i Balkandali protiv Ujedinjene Kraljevine*, 1985., stavak 78.; *Konstantin Markin protiv Rusije* [VV], 2012., stavak 127.; *Beeler protiv Švicarske* [VV], 2020., stavak 96.; *Schalk i Kopf protiv Austrije*, 2010., stavak 97.).

79. Kao i kod drugih odredbi Konvencije, jedan od kriterija koje Sud primjenjuje kako bi utvrdio slobodu procjene države u predmetima o diskriminaciji jest postojanje i razmjer konsenzusa država ugovornica o pitanju o kojemu je riječ. S obzirom na to da je Konvencija prije svega sustav za zaštitu ljudskih prava, Sud mora uzimati u obzir promjenjive uvjete u državama ugovornicama i reagirati na bilo koji konsenzus

Vodič kroz članak 14. Konvencije (zabrana diskriminacije) i
članak 1. Protokola br. 12 (opća zabrana diskriminacije)

u nastajanju o standardima koji se trebaju postići (*Weller protiv Mađarske*, 2009., stavak 28.; *Stec i drugi protiv Ujedinjene Kraljevine* [VV], 2006., stavci 63. – 64.; *Ünal Tekeli protiv Turske*, 2004., stavak 54.; *Stafford protiv Ujedinjene Kraljevine* [VV], 2002., stavak 68.; *Konstantin Markin protiv Rusije* [VV], 2012., stavak 126.).

IV. Teret dokazivanja

A. Načelo: *affirmanti incumbit probatio*

80. Kad ispituje predmete u smislu dokaza, Sud obično primjenjuje načelo *affirmanti incumbit probatio*, odnosno načelo da podnositelj mora dokazati svoje tvrdnje.

81. Sud primjenjuje standard dokazivanja „izvan razumne sumnje” kao uobičajeni standard za sva prava utvrđena Konvencijom. U postupku pred Sudom ne postoje postupovne prepreke dopuštenosti dokaza ili unaprijed određene formule za njegovo ocjenjivanje. Sud donosi zaključke koji su, prema njegovu mišljenju, poduprti slobodnom procjenom svih dokaza, uključujući i zaključke koje mogu proizlaziti iz činjenica i tvrdnji stranaka. Prema utvrđenoj sudskoj praksi, dokaz može proizlaziti iz istodobnog postojanja dovoljno jakih, jasnih i neproturječnih zaključaka, odnosno sličnih neosporenih činjeničnih presumpcija. Nadalje, razina uvjerenosti koja je potrebna za donošenje određenog zaključka i, s tim u vezi, raspodjela tereta dokazivanja neodvojivo su povezane sa specifičnošću činjenica, prirodom iznesenih navoda i pravom iz Konvencije koje je dovedeno u pitanje. Sud također vodi računa o ozbiljnosti koja se pridaje presudi da je država ugovornica prekršila temeljna prava (*Nachova i drugi protiv Bugarske* [VV], 2005., stavak 147.; *Timishev protiv Rusije*, 2005., stavak 39.; *D. H. i drugi protiv Češke Republike* [VV], 2007., stavak 178.; *Muhammad protiv Španjolske*, 2022., stavak 94.).

82. U predmetima o diskriminaciji Sud je utvrdio da je, kad podnositelj dokaže različito postupanje, na Vladi teret dokaza da je takvo postupanje bilo opravdano (*Timishev protiv Rusije*, 2005., stavak 57.).

83. Na primjer, u predmetu *Timishev protiv Rusije*, 2005., podnositelj je tvrdio da mu nije bio dopušten prolazak kroz kontrolnu točku u određenu regiju zbog njegova čečenskog etničkog podrijetla. Sud je utvrdio da je to potkrijepljeno službenim dokumentima, u kojima je evidentirano postojanje politike ograničavanja kretanja etničkih Čečena. Sud je smatrao da objašnjenje države nije uvjerljivo jer nije bilo u skladu s njezinom tvrdnjom da je žrtva dobrovoljno napustila kontrolnu točku nakon što nije dobila pravo prednosti u redu čekanja. Stoga je Sud prihvatio da je podnositelj diskriminiran na temelju njegova etničkog podrijetla.

B. Iznimka: prebacivanje tereta dokazivanja

84. Sud je također prepoznao da se načelo *affirmanti incumbit probatio* ne može strogo primijeniti u svim postupcima na temelju Konvencije. Kada vlasti imaju u cijelosti, ili u velikoj mjeri, isključiva saznanja o dotičnim događajima, može se smatrati da teret dokazivanja snose vlasti koje trebaju pružiti zadovoljavajuće i uvjerljivo objašnjenje (*Salman protiv Turske* [VV], 2000., stavak 100.; *Anguelova protiv Bugarske*, stavak 111.; *Makuchyan i Minasyan protiv Azerbajdžana i Mađarske*, 2020.). Sud je prebacio teret dokazivanja i u drugim predmetima u kojima bi u praksi podnositelju bilo iznimno teško dokazati diskriminaciju (*Cinfa protiv Rumunjske*, 2019.).

85. U predmetima o diskriminaciji Sud nije isključio mogućnost da se u određenim situacijama od tužene Vlade zahtijeva da opovrgne dokazivi navod o diskriminaciji te, ako u tome ne bude uspješna, da Sud utvrdi povredu članka 14. Konvencije na toj osnovi.

86. Kako bi opovrgnula pretpostavku diskriminacije, država može dokazati da podnositelj nije stvarno u sličnoj ili usporedivoj situaciji s „referentnom osobom ili skupinom”, da se različito postupanje ne temelji na zaštićenoj osnovi, već na drugim objektivnim razlikama ili da je različito postupanje bilo opravdano (*Khamtokhu i Aksenchik protiv Rusije* [VV], 2017., stavak 65.; *Chassagnou i drugi protiv Francuske* [VV], 1999., stavci 91. – 92.; *Timishev protiv Rusije*, 2005., stavak 57.; *Biao protiv Danske* [VV], 2016., stavak 114.; *D. H. i drugi protiv Češke Republike* [VV], 2007., stavak 177.).

87. Takav se pristup uglavnom primjenjivao u predmetima navodne neizravne diskriminacije u kojima podnositelji mogu teško dokazati diskriminirajuće postupanje. U takvim predmetima statistički podatci mogu imati važnu ulogu i pomoći podnositelju da utvrdi postojanje pretpostavke diskriminacije. Ako podnositelj može dokazati, na temelju nespornih službenih statističkih podataka, postojanje *prima facie* naznake da konkretno pravilo – iako je neutralno formulirano – zapravo jasno utječe u znatno većem postotku na određenu skupinu u odnosu na neku drugu skupinu, tužena Vlada mora dokazati da to proizlazi iz objektivnih čimbenika nepovezanih s diskriminacijom (*Hoogendijk protiv Nizozemske* (odl.), 2005.; *D. H. i drugi protiv Češke Republike*, 2007., stavak 180.; *Di Trizio protiv Švicarske*, 2016., stavak 86.).

88. Statistički podatci za koje je kritičkim ispitivanjem utvrđeno da su pouzdani i značajni dovoljni su da čine *prima facie* dokaz koji podnositelj mora iznijeti. Međutim, to ne znači da se neizravna diskriminacija ne može dokazati bez statističkih dokaza (*D. H. i drugi protiv Češke Republike* [VV], 2007., stavak 188.). Za to se mogu upotrebljavati pouzdana nacionalna ili međunarodna izvješća.

89. U predmetima o obiteljskom nasilju mora se dokazati konkretan skup okolnosti, odnosno u njima podnositelj mora dokazati da takvo nasilje utječe uglavnom na žene te da postupanje tijela nije samo propust ili kašnjenje u rješavanju problema obiteljskog nasilja, već predstavlja opetovano odobravanje takvog nasilja i proizlazi iz diskriminirajućeg stava prema podnositeljici zahtjeva kao ženi (*Eremia protiv Republike Moldavije*, 2013., stavak 89.). Na primjer, u predmetu *Talpis protiv Italije*, 2017., Sud je smatrao da je podnositeljica dokazala postojanje *prima facie* diskriminacije služeći se zaključcima specijalne izvjestiteljice za nasilje nad ženama, njegove uzroke i posljedice te zaključcima Nacionalnog zavoda za statistiku. U predmetu *Opuz protiv Turske*, 2009., Sudu nisu izneseni statistički podatci koji ukazuju na to da su žrtve obiteljskog nasilja bile uglavnom žene te je ukazano na činjenicu da je organizacija Amnesty International navela da ne postoje pouzdani podatci koji bi ukazivali na to. Umjesto toga, Sud je bio spreman prihvatiti ocjenu ugledne međunarodne nevladine organizacije Amnesty International i Odbora Ujedinjenih naroda za uklanjanje diskriminacije žena da je nasilje nad ženama velik problem u Turskoj. S druge strane, u predmetu *Y i drugi protiv Bugarske*, 2022., Sud je smatrao da nisu izneseni nikakvi konkretni dokazi koji bi ukazali na to da su domaća tijela ostala uglavnom pasivna u predmetima obiteljskog nasilja. Utvrđeno je da bugarske vlasti nisu prikupljale ni vodile sveobuhvatne statističke podatke o načinu na koji su tijela za izvršavanje zakonodavstva rješavala predmete obiteljskog nasilja, što je ozbiljan propust koji su već kritizirali brojni međunarodni akteri u tom području. S obzirom na nepostojanje sveobuhvatnih statističkih podataka, podnositelji su mogli pokušati potkrijepiti svoje tvrdnje drugim vrstama *prima facie* dokaza, primjerice specijaliziranim izvješćima. Međutim, u tri međunarodna izvješća koja su dostavili bugarske vlasti pozvane su na borbu protiv diskriminacije žena, no u njima nije navedeno da su policija ili druga tijela sustavno umanjivala ozbiljnost ili odbijala rješavati predmete obiteljskog nasilja, niti se u prilog tome citiraju ikakvi konkretni podatci s terena. Nadalje, s obzirom na to da nije utvrdio postojanje ikakvih dokaza o predrasudama prema ženama kod državnih službenika koji su rješavali predmet žrtve, a ni problema s postojećim pravnim okvirom za zaštitu žena od obiteljskog nasilja u Bugarskoj, Sud je utvrdio da nije došlo do povrede članka 14. u tom predmetu.

90. U predmetima o navodnoj diskriminaciji koja se manifestira nasiljem Sud je pojasnio da navodni propust tijela da provedu učinkovitu istragu o navodno diskriminirajućoj motivaciji za nasilni čin ne bi trebao sam po sebi dovesti do prebacivanja tereta dokazivanja na Vladu u pogledu navodne povrede članka 14. Konvencije u vezi s materijalnim aspektom članka 2. ili članka 3. (*ibid.*). U suprotnom bi tužena Vlada morala dokazati da dotična osoba nema određeni subjektivni stav (*Nachova i drugi protiv Bugarske* [VV], 2005., stavak 157.; *Bekos i Koutropoulos protiv Grčke*, 2005., stavak 65.). Predmet *Nachova i drugi protiv Bugarske* [VV], 2005., odnosi se na ubojstvo dvoje romskih bjegunaca od strane vojne policije tijekom pokušaja uhićenja. Sud je naposljetku zaključio da nije utvrđeno da su rasistički stavovi utjecali na smrt bjegunaca (vidi i *Adam protiv Slovačke*, 2016.). Međutim, kad je riječ o povredi članka 14. u vezi s proceduralnim aspektom članka 2., Sud je zaključio da vlasti nisu poduzele sve

moguće korake kako bi istražile je li diskriminacija utjecala na razvoj događaja.

91. U predmetu *Makuchyan i Minasyan protiv Azerbajdžana i Mađarske*, 2020., s obzirom na posebna obilježja tog predmeta – promaknuće u viši čin osuđenog ubojice armenskog vojnika, dodjeljivanje više beneficija bez pravne osnove, njegova glorifikacija kao heroja od strane niza visokopozicioniranih azerbajdžanskih dužnosnika, kao i izrada posebne stranice na internetskim stranicama Ureda Predsjednika – Sud je smatrao da su podnositelji iznijeli dovoljno jake, jasne i neproturječne zaključke u prilog tvrdnji postoje *prima facie* dokazi da su sporne mjere motivirane etničkim podrijetlom žrtava. S obzirom na to da podnositelji nisu mogli dokazati takvu pristranost izvan razumne sumnje, Sud je u posebnim okolnostima tog predmeta prebacio teret dokazivanja na Azerbajdžan koji je morao opovrgnuti uvjerljivu tvrdnju o postojanju diskriminacije, u čemu naposljetku nije uspio.

92. U predmetu *Basu protiv Njemačke*, 2022., Sud je smatrao da, nakon što se može uvjerljivo tvrditi da je pojedinac možda bio meta policijske provjere identiteta zbog obilježja njegove rase i takvi postupci ulaze u područje primjene članka 8., podrazumijeva se da je dužnost tijela da istraže postojanje potencijalne veze između rasističkih stavova i postupanja državnih agenata obuhvaćena odgovornošću države na temelju članka 14. u vezi s člankom 8. (*Muhammad protiv Španjolske*, 2022., stavak 68., *Basu protiv Njemačke*, 2022., stavak 35.).

93. Sud je to pravilo primijenio i u kontekstu navodne diskriminacije na temelju članstva u sindikatu, utvrdivši da, nakon što su podnositelji zahtjeva dokazali postojanje *prima facie* dokaza u pogledu diskriminacije, teret dokazivanja treba prebaciti na tuženu državu, a poslodavac, pod čijom su kontrolom obično relevantni dokazi, mora dokazati postojanje legitimnih razloga za otpuštanje podnositelja zahtjeva (*Hoppen i sindikat zaposlenika društva AB protiv Litve**, 2023., stavak 230.).

94. U drugim predmetima o diskriminaciji prakse ili uvjerenja drugih osoba koje pripadaju istoj zaštićenoj kategoriji mogu biti dovoljan dokaz. U predmetu *Oršuš i drugi protiv Hrvatske* [VV], 2010., koji se odnosio na smještanje romske djece u razrede samo za Rome zbog njihova navodnog lošeg poznavanja hrvatskog jezika, Sud je utvrdio da, za razliku od predmeta *D. H. i drugi protiv Češke Republike* [VV], 2007., statistički podatci sami po sebi ne ukazuju na postojanje pretpostavke diskriminacije. Međutim, činjenica da se mjera smještanja djece u zasebne razrede na temelju njihova nedovoljnog poznavanja jezika primjenjivala samo na romske učenike dovela je do pretpostavke da se radi o različitom postupanju.

V. Diskriminacija po osnovama za diskriminaciju

95. Članak 14. ne zabranjuje svako različito postupanje, već samo ono koje se temelji na prepoznatljivoj, objektivnoj ili osobnoj karakteristici, ili „statusu“, na temelju koje se osobe ili skupine osoba međusobno razlikuju (*Molla Sali protiv Grčke* [VV], 2018., stavak 134.; *Fabian protiv Mađarske* [VV], 2017., stavak 113.; *Kiyutin protiv Rusije*, 2011., stavak 56.).

96. Članak 14. Konvencije sadržava neiscrpan popis osnova zaštićenih od diskriminacije, na što ukazuje izraz „na bilo kojoj osnovi“, kao što je (na engleskom „any ground such as“, na francuskom „notamment“) i činjenica da popis sadržava izraz „druga okolnost“ (na engleskom „any other status“, na francuskom „toute autre situation“) (*Clift protiv Ujedinjene Kraljevine*, 2010., stavak 55.; *Engel i drugi protiv Nizozemske*, 1976., stavak 72.; *Carson i drugi protiv Ujedinjene Kraljevine* [VV], 2010., stavak 70.). Nadalje, Sud je razvio bogatu sudsku praksu u kojoj je proširen popis zaštićenih osnova na način da se izraz „drugi status“ tumači opširno s obzirom na suvremene okolnosti.

97. U tom je pogledu Sud istaknuo da je zabrana diskriminacije sadržana u članku 14. smisljena samo ako se u svakom pojedinom predmetu osobna situacija podnositelja zahtjeva u odnosu na kriterije navedene u toj odredbi uzima u obzir točno onakva kakva jest. Kad bi se tvrdnje žrtve odbacile uz obrazloženje da je žrtva mogla izbjeći diskriminaciju da je izmijenila jedan od dotičnih čimbenika – primjerice, stjecanjem određenog državljanstva – to bi članak 14. lišilo smisla (*Andrejeva protiv Latvije* [VV], 2009., stavak 91.).

A. Spol

98. Kad je riječ o diskriminaciji na osnovi spola, Sud je opetovano navodio da je poboljšanje rodne ravnopravnosti danas jedan od glavnih ciljeva država članica Vijeća Europe (*Konstantin Markin protiv Rusije* [VV], 2012., stavak 127.) i da se, u načelu, moraju iznijeti „vrlo važni razlozi“ prije nego što se takvo različito postupanje može smatrati spojivim s Konvencijom (*Abdulaziz, Cabales i Balkandali protiv Ujedinjene Kraljevine*, 1985., stavak 78.; *Burghartz protiv Švicarske*, 1994., stavak 27.; *Schuler-Zraggen protiv Švicarske*, 1993., stavak 67.; *Konstantin Markin protiv Rusije* [VV], 2012., stavak 127.; *J. D. i A. protiv Ujedinjene Kraljevine*, 2019., stavak 89.; *Beeler protiv Švicarske* [VV], 2022., stavak 95.).

99. Sud je smatrao da upućivanja na tradicije, opće pretpostavke ili prevladavajuće društvene stavove u određenoj zemlji nisu dovoljno opravdanje za različito postupanje na osnovi spola (*Konstantin Markin protiv Rusije* [VV], 2012., stavak 127.). Na primjer, države ne smiju nametati tradicije koje proizlaze iz uloge muškarca kao glave obitelji i ženine sekundarne uloge u toj obitelji (*Ünal Tekeli protiv Turske*, 2004., stavak 63.; *Konstantin Markin protiv Rusije* [VV], 2012., stavak 127.; *Beeler protiv Švicarske* [VV], 2022., stavak 110.). Upućivanje na tradicionalnu raspodjelu rodni uloga u društvu ne bi moglo opravdati, primjerice, uskraćivanje muškarcima prava na roditeljski dopust. Rodni stereotipi, kao što je percepcija žena kao primarnih skrbnika o djeci i muškaraca kao osoba koje privređuju glavnu dohotka, ne mogu se sami po sebi smatrati dovoljnim opravdanjem za različito postupanje ništa više od sličnih stereotipa na temelju rase, etničkog podrijetla, boje kože ili seksualne orijentacije (*Konstantin Markin protiv Rusije* [VV], 2012., stavak 143.). U predmetu *Beeler protiv Švicarske* [VV], 2022., stavak 113., Sud je smatrao da se domaćim zakonodavstvom kojim je uvedena razlika između žena i muškaraca u pogledu pristupa obiteljskoj mirovini prolongiraju predrasude i stereotipi o prirodi ili ulozi žena u društvu te da je nepovoljno i za karijere žena i za obiteljski život muškaraca.

100. Sud je utvrdio da je različito postupanje na temelju spola dovelo do povrede članka 14. u raznim područjima, primjerice:

- ravnopravnost u braku (*Ünal Tekeli protiv Turske*, 2004.; *Burghartz protiv Švicarske*, 1994.);
- pristup zapošljavanju (*Emel Boyraz protiv Turske*, 2014.);

- dob za umirovljenje (*Moraru i Marin protiv Rumunjske*, 2022.);
- roditeljski dopust i naknade (*Konstantin Markin protiv Rusije* [VV], 2012.; *Gruba i drugi protiv Rusije*, 2021.);
- obiteljske mirovine (*Willis protiv Ujedinjene Kraljevine*, 2002.; *Beeler protiv Švicarske* [VV], 2022.);
- građanske obveze (*Zarb Adami protiv Malte*, 2006.; *Karlheinz Schmidt protiv Njemačke*, 1994.);
- spajanje obitelji (*Abdulaziz, Cabales i Balkandali protiv Ujedinjene Kraljevine*, 1985.);
- prezimena djece (*Cusan i Fazzo protiv Italije*, 2014.; *León Madrid protiv Španjolske*, 2021.); ili
- obiteljsko nasilje (*Opuz protiv Turske*, 2009.; *Volodina protiv Rusije*, 2019.; *Tkheldze protiv Gruzije*, 2019).

101. U predmetu *Carvalho Pinto de Sousa Morais protiv Portugala*, 2017., Sud je smatrao spornom pretpostavku domaćih sudova, u postupku koji se odnosio na nesavjesno liječenje, da seksualnost nije jednako važna ženi od 55 godina koja je majka dvoje djece kao nekoj osobi mlađe dobi. Ta se pretpostavka temeljila na tradicionalnoj ideji ženske seksualnosti kao u osnovi povezane s rađanjem djece te je pritom zanemarena tjelesna i psihološka važnost seksualnosti za samoispunjenje žena.

102. Općenito, u kontekstu članka 14. u vezi s člankom 1. Protokola br. 1 Sud je primijenio test „očigledno bez razumne osnove” samo na okolnosti u kojima je navodno različito postupanje proizašlo iz prijelazne mjere namijenjene ispravljanju povijesne nejednakosti (*Stec i drugi protiv Ujedinjene Kraljevine* [VV], 2006., stavci 61. – 66.; *Runkee i White protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2007., stavci 40. – 41.; *British Gurkha Welfare Society i drugi protiv Ujedinjene Kraljevine*, 2016., stavak 81.). Sud je, na primjer, prepoznao da je različito postupanje prema muškarcima i ženama u državnom sustavu mirovinskog osiguranja bilo prihvatljivo jer se radilo o obliku pozitivne mjere kojom se nastoje ispraviti činjenične nejednakosti među spolovima (*Stec i drugi protiv Ujedinjene Kraljevine* [VV], 2006., stavak 61.; *Andrle protiv Češke Republike*, 2011., stavak 60.). Slično tome, u predmetu *Khamtokhu i Aksenchik protiv Rusije* [VV], 2017., koji se odnosio na izuzeće počiniteljica kaznenih djela od doživotnog zatvora, Sud je uzeo u obzir zaštitu žena od rodno uvjetovanog nasilja, zlostavljanja i seksualnog uznemiravanja u zatvorskom okružju, kao i potrebu zaštite trudnoće i majčinstva (stavak 82.). Sud je u predmetu *Alexandru Enache protiv Rumunjske*, 2017., utvrdio i da različito postupanje na temelju zakonodavstva kojim je dopuštena odgoda izdržavanja kazne zatvora za majke, ali ne i za očeve male djece bila opravdana s obzirom na posebnu vezu majke i djeteta u prvoj godini djetetova života (stavak 76.).

103. Osim konteksta imovine u vezi s prijelaznim mjerama, kada se navodna diskriminacija temelji na spolu, potrebni su „vrlo važni razlozi” da bi se opravdalo spornu mjeru u odnosu na podnositeljice zahtjeva. U predmetu *J. D. i A. protiv Ujedinjene Kraljevine*, 2019., u kojem je podnositeljica bila stambeno zbrinuta u okviru „programa utočišta” (*sanctuary scheme*) kojim se štiti osobe koje su doživjele teško nasilje u obitelji, Sud je smatrao da je smanjenje njezine naknade za stanovanje bilo u suprotnosti s ciljem tog programa (omogućiti joj da ostane u svom domu radi vlastite sigurnosti) i da nisu pruženi nikakvi važni razlozi koji bi opravdali davanje prednosti jednom legitimnom cilju u odnosu na drugi.

104. U predmetu *Jurčić protiv Hrvatske*, 2021., Sud je prvi put presudio da je žena diskriminirana na temelju trudnoće. Podnositeljica zahtjeva, čiji je radni odnos počeo deset dana nakon što se podvrgnula postupku oplodnje *in vitro*, kasnije je otvorila bolovanje zbog komplikacija u trudnoći. Njezina prijava na zdravstveno osiguranje ponovno je ispitana i odbijena, a relevantna tijela zaključila su da je njezin

radni odnos bio fiktivan. S obzirom na to da se samo sa ženama može različito postupati zbog trudnoće, Sud je zaključio da takvo različito postupanje predstavlja izravnu diskriminaciju na temelju spola ako nije opravdano. Sud je nadalje utvrdio domaću praksu usmjerenu protiv trudnica jer se često preispitivala vjerodostojnost radnog odnosa trudnica ako su zasnovani za vrijeme trudnoće iako poslodavcima na temelju domaćeg prava nije bilo dopušteno odbiti zaposliti trudnicu zbog trudnoće. Odlučujući o predmetu podnositeljice zahtjeva, domaće vlasti ograničile su se na zaključak da, zbog oplodnje *in vitro*, nije bila zdravstveno sposobna za zasnivanje predmetnog radnog odnosa, čime su natuknule da se morala suzdržati od stupanja u radni odnos dok joj trudnoća ne bude potvrđena. To je bilo izravno protivno domaćem i međunarodnom pravu i bilo je jednako odvratanju podnositeljice zahtjeva od traženja posla zbog moguće buduće trudnoće. Konačno, Sud je izrazio zabrinutost zbog prizvuka zaključka domaćih vlasti, kojim je natuknuto da žene ne bi trebale raditi ili tražiti zaposlenje tijekom trudnoće ili puke mogućnosti trudnoće, što je predstavljalo rodno stereotipiziranje. Za razliku od toga, u predmetu [Napotnik protiv Rumunjske](#), 2020., Sud je utvrdio da je prijevremeno okončanje rada podnositeljice na diplomatskome radnome mjestu u inozemstvu zbog trudnoće bilo nužno za održavanje funkcionalne sposobnosti diplomatske misije i u konačnici za zaštitu prava drugih. Domaće vlasti iznijele su relevantne i dostatne razloge kojima su opravdale različito postupanje te podnositeljica stoga nije bila diskriminirana.

105. U predmetu [Moraru i Marin protiv Rumunjske](#), 2022., koji se odnosio na situaciju državnih službenica koje su morale ispuniti drukčije uvjete za umirovljenje od muškaraca, Sud je utvrdio da je činjenica da ženama nije omogućen nastavak rada nakon što su navršile dob za umirovljenje (i dok ne navrše dob za umirovljenje muškaraca) predstavljala diskriminaciju na temelju spola koja nije bila objektivno opravdana ni nužna u okolnostima predmeta (stavak 123.).

106. Sud je razmatrao i niz predmeta obiteljskog nasilja na temelju članka 2. i/ili 3. u vezi s člankom 14. Sud je izrijeком smatrao da je obiteljsko nasilje oblik rodno uvjetovanog nasilja, koje je pak oblik diskriminacije protiv žena ([Opuz protiv Turske](#), 2009., stavci 184. – 191.; [Halime Kilig protiv Turske](#), 2016., stavak 113.; [M. G. protiv Turske](#), 2016., stavak 115.; [Tkheldize protiv Gruzije](#), 2021.). U tom pogledu propust države da zaštiti žene od obiteljskog nasilja može prekršiti njihovo pravo na jednaku zakonsku zaštitu, pri čemu taj propust ne mora biti namjeran ([Talpis protiv Italije](#), 2017., stavak 141.; [Opuz protiv Turske](#), 2009., stavak 191.; [Eremia protiv Republike Moldavije](#), 2013., stavak 85.; [T.M. i C. M. protiv Republike Moldavije](#), 2014., stavak 57.).

107. U toj vrsti predmeta dovoljno je da podnositeljica zahtjeva Sudu dostavi odgovarajuće i dostatne elemente koji potkrepljuju *prima facie* navoda o diskriminaciji, a teret dokazivanja zatim se prenosi na tuženu državu koja mora dokazati koje je korektivne mjere poduzela da bi ispravila nepovoljan položaj povezan sa spolom. Odgovarajući dokazi mogu proizaći iz statističkih podataka tijela vlasti ili akademskih ustanova, odnosno iz izvješća nevladinih organizacija ili međunarodnih promatrača. Moraju pokazati da: (i) obiteljsko nasilje utječe uglavnom na žene; i (ii) opći stavovi tijela stvorili su ozračje pogodno za takvo nasilje.

108. U predmetu [Eremia protiv Republike Moldavije](#), 2013., predmet koji se odnosi na propust domaćih tijela da poduzmu odgovarajuće mjere kako bi podnositeljicu i njezine kćeri zaštitila od obiteljskog nasilja, Sud je utvrdio da (ne)postupanje tijela vlasti nije bilo samo običan propust ili kašnjenje u rješavanju problema nasilja nad prvom podnositeljicom koje je počinio njezin suprug, već je predstavljalo opetovano toleriranje takvog nasilja i odražavalo diskriminirajuće stavove prema prvoj podnositeljici zahtjeva kao ženi (stavak 89.; vidi i [Mudric protiv Republike Moldavije](#), 2013., stavak 63.).

109. U predmetu [Volodina protiv Rusije](#), 2019., Sud je utvrdio da domaći pravni okvir – u kojem nasilje u obitelji nije bilo definirano kao zasebno kazneno djelo ili otegotni čimbenik drugih kaznenih djela te nije bio utvrđen minimalni prag težine ozljeda potreban za pokretanje progona po službenoj dužnosti – nije ispunjavao zahtjeve svojstvene pozitivnoj obvezi države da uspostavi i djelotvorno primijeni sustav u kojem se kažnjavaju svi oblici obiteljskog nasilja i osiguravaju dovoljne mjere za zaštitu žrtava. Takvo nepostojanje zakonodavstva u kojem je obiteljsko nasilje definirano i sustavno se rješava ukazuje

na to da vlasti nisu sklone priznati ozbiljnost i razmjere problema obiteljskog nasilja u Rusiji i njegovog diskriminirajućeg učinka na žene. Time što su godinama tolerirale ozračje koje pogoduje obiteljskom nasilju, ruska tijela nisu stvorila uvjete za stvarnu rodnu ravnopravnost koja bi ženama omogućila da žive bez straha od zlostavljanja ili napada na njihov tjelesni integritet i uživaju jednaku zakonsku zaštitu. U predmetu *Tunikova i drugi protiv Rusije*, 2021., Sud je ponovio ta utvrđenja i naveo da bi tužena Vlada trebala provesti detaljne opće mjere kako bi brzo ispunila svoje obveze iz Konvencije.

110. U predmetu *Talpis protiv Italije*, 2017., u kojemu je podnositeljica zahtjeva bila izložena nizu incidenata obiteljskog nasilja koji su kulminirali ubojstvom njihova sina od strane njezina supruga, Sud je smatrao da je podnositeljica dokazala *fumus boni iuris* na temelju zaključaka nekoliko tijela koja su pokazala, prvo, da je obiteljsko nasilje ponajprije utjecalo na žene i da su velik broj žena ubili njihovi partneri ili bivši partneri te, drugo, da su društveno-kulturni stavovi o toleriranju obiteljskog nasilja u Italiji bili i dalje prisutni. Ujedno je dokazala da su u njezinu predmetu tijela bila neaktivna dulje vrijeme. U novije vrijeme, u predmetu *Landi protiv Italije*, 2022., Sud je istaknuo da je od donošenja presude u predmetu *Talpis* u 2017. talijanska država poduzela brojne mjere kako bi provela Istanbulsku konvenciju, čime je pokazala stvarnu političku volju za sprječavanjem i suzbijanjem nasilja nad ženama. U takvom promijenjenom pravnom okružju, podnositeljica nije mogla dostaviti nikakve *prima facie* dokaze o kontinuiranoj raširenoj inerciji u pravosudnom sustavu koja priječi pružanje djelotvorne zaštite ženama žrtvama obiteljskog nasilja, odnosno dokaze o diskriminirajućoj prirodi mjera ili praksi primijenjenih u njezinu predmetu.

111. U predmetu *Tkheldze protiv Gruzije*, 2021., kćer podnositeljice zahtjeva zlostavljao je te naposljetku i ubio njezin partner. U kontekstu sustavnih propusta i rodne diskriminacije, te na temelju relevantnih statističkih podataka koji su pokazivali da je obiteljsko nasilje uglavnom bilo usmjereno protiv žena (koje su činile oko 87 % žrtava), pri čemu je nekoliko relevantnih međunarodnih tijela za praćenje, kao i Ured javnog pravobranitelja Gruzije, izvijestilo da su uzroci nasilja nad ženama bili povezani s diskriminirajućim rodnim stereotipima i patrijarhalnim stavovima, Sud je utvrdio da domaća tijela nisu poduzela preventivne mjere kako bi ju zaštitila i istražila policijsko nepostupanje u njezinu predmetu (vidi i *A i B protiv Gruzije*, 2022.).

B. Rasa i boja kože

112. Etničko podrijetlo i rasa pojmovi su koji su povezani i preklapaju se (*Sejdić i Finci protiv Bosne i Hercegovine* [VV], 2009., stavak 43.; *Timishev protiv Rusije*, 2005., stavak 56.). Dok se pojam rase temelji na biološkoj klasifikaciji ljudskih bića u podvrste na temelju morfoloških obilježja kao što su boja kože ili crte lica, etničko podrijetlo proizlazi iz ideje društvenih skupina koje imaju neka zajednička obilježja, osobito zajedničkom narodnošću, plemenskom pripadnošću, vjerom, zajedničkim jezikom ili kulturnim i tradicionalnim podrijetlom ili pozadinom (*Sejdić i Finci protiv Bosne i Hercegovine* [VV], 2009., stavak 43.; *Timishev protiv Rusije*, 2005., stavak 55.).

113. Diskriminacija zbog nečijeg stvarnog ili pretpostavljenog etničkog podrijetla oblik je rasne diskriminacije (*Sejdić i Finci protiv Bosne i Hercegovine* [VV], 2009., stavak 43.; *Timishev protiv Rusije*, 2005., stavak 55.). Rasna diskriminacija, kao i rasno nasilje, naročito je ozbiljan oblik diskriminacije te, s obzirom na njezine vrlo opasne posljedice, zahtijeva poseban oprez i snažnu reakciju vlasti. Zbog toga tijela vlasti moraju upotrijebiti sva dostupna sredstva za borbu protiv rasizma, čime se osnažuje demokratska vizija društva u kojem različitost nije prijjetnja, već [se smatra da ona] obogaćuje društvo (*Sejdić i Finci protiv Bosne i Hercegovine* [VV], 2009., stavak 43.; *Nachova i drugi* [VV], 2005., stavak 145.; *Timishev protiv Rusije*, 2005., stavak 56.; *Soare i drugi protiv Rumunjske*, 2011., stavak 201.; *Stoica protiv Rumunjske*, 2008., stavak 117.).

114. U tom kontekstu u kojem se različito postupanje temelji na rasi ili etničkom podrijetlu pojam objektivnog i razumnog opravdanja mora se tumačiti što je strože moguće (*D. H. i drugi protiv Češke Republike* [VV], 2007., stavak 196.; *Sejdić i Finci protiv Bosne i Hercegovine* [VV], 2009., stavak 44.). Nijedno različito postupanje koje se temelji isključivo ili u odlučujućoj mjeri na etničkom podrijetlu

osobe ne može se objektivno opravdati u suvremenom demokratskom društvu izgrađenom na načelima pluralizma i poštovanja prema različitim kulturama (*D. H. i drugi protiv Češke Republike* [VV], 2007., stavak 176.; *Sejdić i Finci protiv Bosne i Hercegovine* [VV], 2009., stavak 44.; *Timishev protiv Rusije*, 2005., stavak 58.).

115. Sud je razmatrao niz predmeta rasističkog nasilja od strane policije (*Nachova i drugi protiv Bugarske* [VV], 2005.; *B. S. protiv Španjolske*, 2012.; *Stoica protiv Rumunjske*, 2008.; *Bekos i Koutropoulos protiv Grčke*, 2005.; *Turan Cakir protiv Belgije*, 2009.; *Adzhigitova i drugi protiv Rusije*, 2021.) ili privatnih osoba (*Abdu protiv Bugarske*, 2014.; *Moldovan i drugi protiv Rumunjske (br. 2)*, 2005.; *Šečić protiv Hrvatske*, 2007.; *Makhashev protiv Rusije*, 2012.; *Fedorchenko i Lozenko protiv Ukrajine*, 2012.).⁵

116. U tom su pogledu tijela Konvencije prihvatila i da diskriminacija na temelju rase može u određenim okolnostima sama po sebi predstavljati „ponižavajuće postupanje” u smislu članka 3. (*Istočnoafrički Azijci protiv Ujedinjene Kraljevine*, 1973., izvješće Komisije; *Abdu protiv Bugarske*, 2014., stavak 23.).

117. Kada postoji sumnja da je neki nasilan čin potaknut diskriminacijskim stavovima, osobito je važno da se službena istraga provodi odlučno i nepristrano. Nadalje, prilikom istrage o nasilnim incidentima za koje postoji sumnja da su izazvani rasističkim stavovima, državna tijela dužna su poduzeti sve razumne radnje da utvrde jesu li postojali ikakvi rasistički motivi i da utvrde jesu li osjećaji mržnje ili predrasude koje se temelje na etničkom podrijetlu osobe imali ulogu u događajima. To se mora provesti imajući u vidu potrebu da se stalno potvrđuje društvena osuda rasizma i mržnje na osnovu narodnosti i da se zadrži povjerenje manjina u sposobnost vlasti da ih zaštite od prijetnje rasističkim nasiljem (*Nachova i drugi protiv Bugarske* [VV], 2005., stavak 160.; *Abdu protiv Bugarske*, 2014., stavak 29.). Obveza tijela vlasti da istraže potencijalnu vezu između rasističkih stavova i određenog nasilnog čina stoga nije samo aspekt postupovnih obveza koje proizlaze iz članaka 2. i 3. Konvencije, već je dio odgovornosti država na temelju članka 14. Konvencije u vezi s člancima 2. i 3. (*Nachova i drugi protiv Bugarske* [VV], 2005., stavak 160.; *Abdu protiv Bugarske*, 2014., stavak 31.; *Menson i drugi protiv Ujedinjene Kraljevine* (odl.), 2003.).

118. Sud je nadalje precizirao opseg obveze provođenja istrage rasno motiviranog čina nasilja u predmetu *Škorjanec protiv Hrvatske*, 2017., u kojem je podnositeljica zahtjeva napadnuta zbog romskog etničkog podrijetla njezina partnera. Članak 14. u vezi s člankom 3. stoga se ne odnosi samo na djela nasilja koja se temelje na stvarnim ili percipiranim osobnim okolnostima ili karakteristikama žrtve već i na djela nasilja koja se temelje na stvarnom ili pretpostavljenom pripadnosti ili povezanosti žrtve s drugom osobom koja stvarno ili navodno ima određenu zaštićenu karakteristiku ili drugi status.

119. Sud je utvrdio povredu članka 14. u vezi s člankom 8. u predmetu *Burlya i drugi protiv Ukrajine*, 2018., u vezi s činjenicom da policija nije zaštitila romske stanovnike od unaprijed planiranog napada na njihove domove od strane proturomske rulje. Iako neki od podnositelja nisu bili u selu u vrijeme spornih događaja te nije došlo do fizičkog nasilja, Sud je posebno uzeo u obzir činjenicu da nikad nije provedena nikakva istraga i nitko nije snosio odgovornost za napad.

120. U predmetu *Paketova i drugi protiv Bugarske*, 2022., Sud je utvrdio povredu članka 8. u vezi s člankom 14. jer su podnositelji bili prisiljeni napustiti svoje domove zbog opetovanih prosvjeda protiv Roma u njihovu selu kojih su se mogli legitimno bojati, čak i ako nije utvrđeno da su se prosvjednici približili podnositeljici, kao i zbog opetovanog javnog protivljenja službenih osoba povratku Roma u njihove domove, pri čemu je to protivljenje predstavljalo stvarnu prepreku mirnom povratku podnositelja zahtjeva.

121. Sud je utvrdio i povrede članka 14. u vezi s člankom 2. Protokola br. 1 u brojnim predmetima koji se odnose na prava na obrazovanje romskih učenika (*D. H. i drugi protiv Češke Republike* [VV], 2007.; *Horvath i Kiss protiv Mađarske*, 2013.; *Oršuš i drugi protiv Hrvatske* [VV], 2010.; *Lavida i drugi protiv*

⁵ Vidi odjeljak „Diskriminacija koja se manifestira nasiljem” ovog Vodiča.

Grčke, 2013.; *Sampanis i drugi protiv Grčke*, 2008; *Elmazova i drugi protiv Sjeverne Makedonije*, 2022.).⁶

122. Nadalje, posebno kad je riječ o diskriminaciji Roma, Sud je iznova naglašavao da su, zbog njihove turbulentne povijesti i stalnog raseljavanja, postali posebna vrsta ranjive manjine u nepovoljnom položaju (*D. H. i drugi protiv Češke Republike* [VV], 2007., stavak 182.). Stoga bi trebalo posebno uzeti u obzir njihove potrebe i njihov različit životni stil i u relevantnom regulatornom okviru i pri donošenju odluka u određenim predmetima (*ibid.*, stavak 181.).

123. U predmetu *Terna protiv Italije*, 2021., unuka podnositeljice zahtjeva smještena je u sustav javne skrbi jer je živjela u okruženju kriminala, a podnositeljica se nije mogla skrbiti za nju. Iako je skrbnik djeteta zatražio da se kontakti podnositeljice s unukom potpuno prekinu zbog rizika da će pripadnici romske zajednice oteti dijete, sud je taj prijedlog odbio. Sud je utvrdio povredu članka 8. jer zbog sustavnog problema u Italiji između podnositeljice i njezine unuke nikad nije održan nijedan susret. Međutim, unatoč dostupnim podacima koji pokazuju da je velik broj romske djece smješten u sustav javne skrbi u Italiji, u ovom se predmetu domaći sudovi nisu služili tvrdnjama koje se odnose na etničko podrijetlo djeteta, već su se njihovi postupci temeljili na najboljim interesima dotičnog djeteta. Nadalje, iako su se tvrdnje skrbnika temeljile na predrasudama te se ne mogu odbaciti kao samo nespretne izjave, same po sebi nisu bile dovoljne za zaključak da su odluke domaćih sudova bile motivirane etničkim podrijetlom djeteta.

124. Druga područja u kojima je Sud utvrdio povrede svojih odredbi o zabrani diskriminacije na temelju rase/etničke diskriminacije odnosila su se na uvjet pripadnosti s jednim od triju „konstitutivnih naroda” Bosne i Hercegovine radi mogućnosti kandidature na izborima za najviše političke položaje te zemlje (*Sejdić i Finci protiv Bosne i Hercegovine* [VV], 2009.), pravo na slobodu kretanja Čečena u Rusiji, za koje je utvrđeno da je ograničeno isključivo na temelju etničkog podrijetla podnositelja zahtjeva (*Timishev protiv Rusije*, 2005.) te pravila o spajanju obitelji koja su bila nerazmjerno štetna za osobe različitog etničkog podrijetla (*Biao protiv Danske* [VV], 2016.).

2020) Sud je utvrdio da su biračka prava podnositelja zahtjeva povrijeđena zbog nedostataka u sustavu glasovanja nacionalnih manjina koji su utjecali na tajnost glasovanja i slobodan politički izbor glasača te onemogućili kandidatu za predstavnika nacionalnih manjina da osvoji mjesto u parlamentu (*Bakirdzi i E. C. protiv Mađarske*, 2022.).⁷

125. Predmeti *Budinova i Chaprazov protiv Bugarske* te *Behar i Gutman protiv Bugarske* odnosili su se na propust države da ispuni svoju pozitivnu obvezu zaštite pojedinaca od govora mržnje političara – protiv Roma u prvom predmetu i protiv Židova u drugom predmetu. Sud je razjasnio kad takvo izražavanje ulazi u područje primjene prava na „privatni život” te je kritizirao bugarske vlasti jer nisu odgovarajuće procijenile sadržaj političarevih tvrdnji. Time što su pridali znatnu važnost njegovoj slobodi izražavanja u pogledu spornih izjava te umanjili njihov učinak na pravo na poštovanje privatnog života podnositelja zahtjeva kao etničkih Židova i etničkih Roma koji žive u Bugarskoj, domaći sudovi nisu proveli potrebni test vaganja u skladu sa sudskom praksom Suda i stoga nisu ispunili svoju pozitivnu obvezu da odgovarajuće reagiraju na diskriminaciju na temelju etničkog podrijetla podnositelja zahtjeva i osiguraju poštovanje njihova „privatnog života”.

126. U predmetu *Muhammad protiv Španjolske*, 2022., od podnositelja zahtjeva i njegovog prijatelja, obojice pakistanskih državljana istog etničkog podrijetla, zahtijevao se uvid u identifikacijske dokumente na javnoj cesti, navodno isključivo zbog njihove rase. U predmetu *Basu protiv Njemačke*, 2022., policija je provela provjeru identiteta podnositelja zahtjeva, njemačkog državljanina indijskog podrijetla i njegove kćeri, u vlaku, navodno zbog njegove tamne boje kože.

127. Međutim, Sud može odlučiti da neće ispitati predmet na temelju članka 14. ako je već utvrdio zasebnu povredu materijalnog članka Konvencije. Na primjer, u predmetu *V. C. protiv Slovačke*, 2011.,

⁶ Vidi odjeljak „Pravo na obrazovanje” ovog Vodiča.

⁷ Vidi odjeljak „Politička prava” ovog Vodiča.

koji se odnosio na sterilizaciju Romkinja bez njihova informiranog pristanka, Sud je utvrdio povredu članka 3. (zabrana mučenja) i članka 8. (pravo na poštovanje privatnog i obiteljskog života) te nije smatrao potrebnim zasebno ispitati prigovor na temelju članka 14.

C. Jezik

128. Vodeći predmet u kojem je Sud odlučivao o diskriminaciji na osnovi jezika jest *Belgijski lingvistički predmet*, 1968., koji se odnosio na učenje jezika u belgijskom obrazovnom sustavu. Država je odbila u regiji u kojoj se govorio samo nizozemski jezik uspostaviti ili subvencionirati osnovnoškolsko obrazovanje na francuskom jeziku. Sud je smatrao da je različito postupanje bilo opravdano jer, s obzirom na to da se u dvjema regijama uglavnom govorio samo jedan jezik, ne bi bilo izvedivo omogućiti podučavanje na oba jezika. Nadalje, obitelji nisu bile spriječene upisati djecu u privatne obrazovne ustanove koje podučavaju na francuskom jeziku u regijama u kojima se govori nizozemski.

129. U kasnijoj sudskoj praksi tijela Konvencije utvrdila su da Konvencija ne jamči jezičnu slobodu kao takvu, a posebno pravo na upotrebu jezika po vlastitu izboru u odnosu pojedinca s javnim ustanovama ili na dobivanje odgovora na tom jeziku (*Igors Dmitrijevs protiv Latvije*, 2006., stavak 85.; *Pahor protiv Italije*, 1994., odluka Komisije; *Udruga „Andecha Astur” protiv Španjolske*, 1997., odluka Komisije; *Fryske Nasjonale Partij i drugi protiv Nizozemske*, 1985., odluka Komisije; *Isop protiv Austrije*, 1962., odluka Komisije).

130. Predmet *Macalin Moxamed Sed Dahir protiv Švicarske* (odl.) (2015.) odnosio se na državljanku Somalije koja živi i udana je u Švicarskoj, a čiji je zahtjev za promjenu prezimena odbijen. Njezin se zahtjev temeljio na činjenici da, kad se njezino djevojačko prezime izgovora u skladu s pravilima „zapadnjačkog” izgovora, poprima ponižavajuće značenje na somalskom jeziku. Podnositeljica je tvrdila da je žrtva diskriminacije na temelju jezika koja je predstavljala povredu članka 14. u vezi s člankom 8. Sud je smatrao prigovor očigledno neosnovanim jer je jezik na kojem je njeno prezime [izgovoreno na “zapadnjački način”] imalo ponižavajuće značenje bio somalski i njezina situacija stoga nije bila usporediva sa situacijom osoba čija su imena imala ponižavajuće značenje na široko rasprostranjenim nacionalnim jezicima.

131. U predmetu *Paun Jovanović protiv Srbije*, 2023., podnositelju je uskraćeno pravo na upotrebu ijekavice, jednog od dvaju dijalekata srpskog jezika koji se u jednakoj mjeri službeno upotrebljavaju u državi, dok je zastupao klijenta u sudskom postupku. Sud je primijetio da se prema podnositelju postupalo različito nego prema svakom drugom odvjetniku koji se služio ekavicom, drugim službenim dijalektom srpskog jezika, a od kojih sud nije zatražio da se služe „službenim jezikom u postupku” kao što je to zatražio od podnositelja (stavak 83.). Sud je zaključio da nije moglo postojati objektivno i razumno opravdanje za takvo postupanje (stavak 91.)⁸.

D. Vjeroispovijed

132. Osim zaštite od diskriminacije na osnovi religije iz članka 14., Konvencija sadrži i materijalnu odredbu kojom se izrijeком propisuje pravo na slobodu mišljenja, savjesti i vjeroispovijedi u članku 9. Konvencije.⁹ Tim se pojmovima štite „ateisti, agnostici, skeptici i nezainteresirani”, odnosno štite se osobe koje odaberu imati ili nemati vjerska uvjerenja te sudjeluju ili ne sudjeluju u prakticanju određene vjeroispovijedi (*S. A. S. protiv Francuske* [VV], 2014., stavak 124.; *İzzettin Dogan i drugi protiv Turske* [VV], 2016., stavak 103.). Vjeroispovijed i uvjerenje u svojoj su srži osobni i subjektivni te ne moraju nužno biti povezani s vjerom organiziranom oko institucija (*Moskovski ogranak Vojske spasa protiv Rusije*, 2006., stavci 57. – 58.; *Mitropolitanska crkva Besarabije i drugi protiv Moldavije*, 2001., stavak 114.; *Hasan i Chaush protiv Bugarske* [VV], 2000., stavci 62. i 78.). Utvrđeno je i da novije

⁸ Vidjeti i odjeljak „Članak 1. Protokola br. 12” ovog Vodiča.

⁹ S tim u vezi vidi i [Vodič kroz članak 9. Konvencije](#) (sloboda mišljenja, savjesti i vjeroispovijedi).

vjeroispovijedi, poput scijentologije, kao i netradicionalne vjerske udruge, ispunjavaju uvjete za zaštitu (*Scijentološka crkva u Moskvi protiv Rusije*, 2007.; *Drevna baltička vjerska udruga „Romuva” protiv Litve*, 2021.).

133. Sud je u nekoliko navrata smatrao da je država, u izvršavanju svoje regulatorne ovlasti u ovoj sferi i u svom odnosu prema različitim vjeroispovijedima, denominacijama i uvjerenjima, obvezna ostati neutralna i nepristrana (*Članovi kongregacije Jehovinih svjedoka iz Gldanija i drugi protiv Gruzije*, 2007., stavak 131.; *Manoussakis i drugi protiv Grčke*, 1996., stavak 47.; *Mitropolitanska crkva Besarabije i drugi protiv Moldavije*, 2001., stavak 123.). Ta obveza nije spojiva ni s jednom ovlasti države da ocjenjuje legitimnost vjerskih uvjerenja ili načine na koji se ta uvjerenja iskazuju (*Izzettin Dogan i drugi protiv Turske* [VV], 2016., stavak 68.; *S. A. S. protiv Francuske* [VV], 2014., stavak 55.; *Eweida i drugi protiv Ujedinjene Kraljevine*, 2013., stavak 81.).

134. Vjerske zajednice bile su autonomne u smislu da države nisu morale izraditi poseban pravni okvir kako bi im dodijelile poseban status koji uključuje posebne povlastice, no država koja jest stvorila takav status morala je osigurati da vjerske skupine imaju pravednu mogućnost podnijeti zahtjev za dodjelu tog statusa te da su se utvrđeni kriteriji primjenjivali na nediskriminirajući način (*Izzettin Dogan i drugi protiv Turske* [VV], 2016., stavak 164.). Kad je riječ o diskriminaciji na temelju vjeroispovijedi, Sud je smatrao da različito postupanje koje se u osnovi temelji samo na vjeroispovijedi nije prihvatljivo (*Hoffmann protiv Austrije*, 1993., stavak 36.).

135. Sud je utvrdio da različito postupanje na temelju vjeroispovijedi nije bilo dostatno opravdano i da je stoga dovelo do povrede članka 14. u predmetima koji se primjerice odnose na:

- nasilje na temelju vjere žrtava (*Članovi kongregacije Jehovinih svjedoka iz Gldanija i drugi protiv Gruzije*, 2007.; *Milanović protiv Srbije*, 2010.);
- nemogućnost određenih crkava da pružaju vjersko obrazovanje u školama i da sklapaju službeno priznate vjerske brakove (*Savez crkava „Riječ života” i drugi protiv Hrvatske*, 2010.);
- uskraćivanje roditeljskih prava zbog vjerskih uvjerenja roditelja (*Hoffmann protiv Austrije*, 1993.; *Vojnity protiv Mađarske*, 2013.);
- zabrana radnicima privatnog trgovačkog društva da nose vjerske simbole iako ne uzrokuju nikakve zdravstvene ili sigurnosne probleme (*Eweida i drugi protiv Ujedinjene Kraljevine*, 2013.; vidi, *a contrario*, predmet *Ebrahimian protiv Francuske*, 2015., koji je ispitivan samo s obzirom na stavak 9.);
- zahtjev za pribavljanje odobrenja za imigrante koji žele sklopiti brak izvan Anglikanske Crkve (*O'Donoghue i drugi protiv Ujedinjene Kraljevine*, 2010.);
- nedosljedna primjena kvalificirajućih uvjeta u kojima je moguće registrirati vjersko društvo (*Religionsgemeinschaft der Zeugen Jehovas i drugi protiv Austrije*, 2008.);
- neosiguravanje učeniku koji ne pohađa vjeronauku nastavu iz etike i s njom povezane ocjene (*Grzelak protiv Poljske*, 2010.);
- nepriznavanje obreda povezanih s alevizmom kao javnih vjerskih obreda (*Izzettin Dogan i drugi protiv Turske* [VV], 2016.)
- uskraćivanje državnog priznavanja paganske vjerske udruge koja je ispunila sve zahtjeve za priznavanje, iz razloga nespojivih s obvezom neutralnosti i nepristranosti države (*Drevna baltička vjerska udruga „Romuva” protiv Litve*, 2021.);
- uskraćivanje poreznog oslobođenja za zgrade koje se upotrebljavaju za javno prakticiranje nepriznate vjeroispovijedi (*Kršćanski kongres Jehovinih svjedoka u Anderlechtu i drugi protiv Belgije*, 2022.).

137. Sud je utvrdio diskriminaciju na temelju pripadnosti na osnovi vjeroispovijedi u predmetu *Molla Sali protiv Grčke* [VV], 2018., koji se odnosio na različito postupanje kojem je podnositeljica podvrgnuta kao korisnica oporuke koju je u skladu s Građanskim zakonikom sastavio ostavitelj muslimanske vjeroispovijedi, u odnosu na ostavitelja koji nije te ispovijedi. Sud je ujedno utvrdio pozitivnu obvezu država da različito postupaju prema osobama osuđenima za kažnjiva djela počinjena iz vjerskih uvjerenja (*Thlimmenos protiv Grčke* [VV], 2000.).

138. U nekim je predmetima Sud zaključio da su druga suprotstavljena prava ili slobode prevladala nad slobodom vjeroispovijedi, zbog čega je zaključio da je različito postupanje na temelju vjeroispovijedi bilo opravdano. U predmetu *S. A. S. protiv Francuske* [VV], 2014., koji se odnosio na zabranu potpunog pokrivanja lica na javnim mjestima, Sud je utvrdio da, iako se moglo smatrati da je ta zabrana imala posebne negativne učinke na situaciju muslimanskih žena koje su iz vjerskih razloga željele u javnosti nositi pokrivalo za cijelo lice, za tu mjeru postojalo je objektivno i razumno opravdanje, odnosno težila je cilju javnog reda i mira te poštovanja osnovnog skupa vrijednosti otvorenog i demokratskog društva (stavci 160. – 162.; vidi i *Köse i drugi protiv Turske* (odl.), 2006.). U predmetu *Eweida i drugi protiv Ujedinjene Kraljevine*, 2013., koji se odnosio, među ostalim, na pravo matičara da odbije provesti sklapanje istospolnog braka, odnosno psihoterapeuta da pruža terapiju istospolnom paru, Sud je utvrdio da raskid njihovih radnih odnosa zbog toga što su odbili pružiti uslugu za koju su zaposleni nije doveo do povrede njihovih prava iz Konvencije. Sud je u tom pogledu naglasio da odluku pojedinca da sklopi ugovor o radu i preuzme odgovornosti za koje je znao da će utjecati na njegovu slobodu izražavanja svojih vjerskih uvjerenja, iako nije odlučujuća za pitanje je li došlo do miješanja u prava iz članka 9., ipak treba uzeti u obzir pri ocjenjivanju je li uspostavljena pravična ravnoteža (stavak 109.).

139. U predmetu *Palau-Martinez protiv Francuske*, 2003., Sud je utvrdio povredu članka 8. u vezi s člankom 14. zbog činjenice da su prava boravka njegova djeteta utvrđena na temelju vjerskih uvjerenja podnositelja zahtjeva. U novije vrijeme, u predmetu *T. C. protiv Italije*, 2022., Sud je utvrdio da odluka (koja se može ispitati i ukinuti) kojom je podnositelju zahtjeva, Jehovinu svjedoku, zabranjeno da aktivno uključi svoje malo dijete odgojeno u katoličkoj vjeri u prakticiranje svoje vjere nije dovela do povrede njegovih prava na temelju članka 14. u vezi s člankom 8. i s obzirom na članak 9. Konvencije.

140. Predmet *Cha'are Shalom Ve Tsedek protiv Francuske* [VV] (2000.) odnosio se na odbijanje države da ortodoksnoj židovskoj udruzi dopusti obavljanje ritualnih klanja u skladu s njezinim strogim uvjetima. Udruga podnositeljica tvrdila je da je odbijanje države bilo diskriminirajuće jer je takvo odobrenje dala drugoj udruzi. Sud je utvrdio da je takvo odbijanje težilo legitimno cilju i da je postojao razuman odnos razmjernosti između upotrijebljenih sredstava i cilja koji se želio postići. Stoga nije došlo do povrede prava udruge podnositeljice na temelju članka 14. U predmetu *Alujer Fernández i Caballero García protiv Španjolske* (odl.), 2001., podnositelji zahtjeva bili su članovi baptističke evangeličke crkve u Valenciji, a prigovorili su zbog toga što dio svojeg poreza na dohodak nisu mogli izravno doznčiti njihovoj Crkvi, bez prethodne suglasnosti španjolske države. Sud je njihov prigovor proglasio nedopuštenim jer se obveza nametnuta crkvama da moraju postići dogovor s državom kako bi mogle primati dio prihoda od poreza na dohodak nije činila neosnovanom ili nerazmjernom s obzirom na široku slobodu procjene koju države imaju u tom području.

E. Političko ili drugo mišljenje

141. Još 1976. Sud je utvrdio da pravo na slobodu izražavanja ne štiti samo „informacije” ili „ideje” koje su blagonaklono prihvaćene ili se smatraju neuvredljivima ili ne izazivaju nikakvu reakciju nego i one koje vrijeđaju, šokiraju ili uznemiruju državu ili bilo koji dio stanovništva (*Handyside protiv Ujedinjene Kraljevine*, 1976., stavak 49.).¹⁰ Političkom mišljenju dan je povlašten status. Sud je sustavno ponavljao da slobodni izbori i sloboda izražavanja, a posebno sloboda političke rasprave, čine temelj svakog demokratskog sustava (*Oran protiv Turske*, 2014., stavak 51.). Stoga su ovlasti država da

¹⁰ S tim u vezi vidi i [Vodič kroz članak 10. Konvencije](#) (sloboda izražavanja).

ograniče političko izražavanje ili raspravu o pitanjima od javnog interesa vrlo ograničene (*Kurski protiv Poljske*, 2016., stavak 47.).

142. Sud je rijetko razmatrao predmete o diskriminaciji na temelju političkog ili drugog mišljenja neke osobe. Predmet *Gruzijska radnička stranka protiv Gruzije* (2008.) odnosio se na uvođenje novog sustava registracije birača neposredno prije izbora nakon revolucije. Sud je utvrdio da politička stranka podnositeljica zahtjeva nije dokazala da su sporni izborni mehanizmi ili oduzimanje glasačkih prava glasačima iz određenog područja bili isključivo usmjereni na stranku podnositeljicu zahtjeva i da nisu utjecali na druge kandidate na tim izborima. Predmet *Adali protiv Turske* (2005.) odnosio se na ubojstvo novinara poznatog po snažnom kritiziranju politika i praksi turske Vlade i tijela vlasti „Turske Republike Sjeverni Cipar” i na navodno opetovano zastrašivanje njegove supruge za koje je ona tvrdila da je bilo diskriminirajuće. Sud je smatrao da nisu postojali dostatni dokazi na temelju kojih bi mogao utvrditi postojanje diskriminacije na osnovi političkog ili drugog mišljenja.

143. U predmetu *Virabyan protiv Armenije*, 2012., koji se odnosio na navodno zlostavljanje podnositelja od strane državnih agenata zbog njegovih političkih uvjerenja, Sud je smatrao da se obveza tijela vlasti da upotrijebe sva dostupna sredstva kako bi suzbila rasizam i rasističko nasilje primjenjuje i u predmetima u kojima je postupanje protivno članku 3. Konvencije navodno politički motivirano. Ponovio je da je politički pluralizam, koji podrazumijeva mirnu koegzistenciju raznih političkih mišljenja i pokreta, posebno važan za opstojnost demokratskog društva utemeljenog na vladavini prava. Nasilje državnih agenata s namjerom da se suzbije, otkloni ili obeshrabri političko neslaganje ili kazne osobe koje imaju ili iznose suprotna politička mišljenja predstavlja posebnu prijetnju idealima i vrijednostima takvog društva (stavci 199. – 200.).

F. Nacionalno ili društveno podrijetlo

144. U skladu s ustaljenom formulacijom Suda, potrebno je iznijeti vrlo važne razloge da bi se razlika u postupanju koja se temelji isključivo na državljanstvu ili spolu smatrala spojivom s Konvencijom (*Gaygusuz protiv Austrije*, 1996., stavak 42.; *Koua Poirrez protiv Francuske*, 2003., stavak 46.; *Andrejeva protiv Latvije* [VV], 2009., stavak 87.). Na primjer, u predmetu *Andrejeva protiv Latvije* [VV], 2009., Sud je utvrdio povredu članka 14. u vezi s člankom 1. Protokola br. 1 zbog odbijanja vlasti da uzmu u obzir radni staž podnositeljice zahtjeva stečen u bivšem Sovjetskom Savezu (na današnjem latvijskom državnom području i dok je boravila u Latviji) pri izračunu njezina prava na starosnu mirovinu jer nije imala latvijsko državljanstvo.

145. U novije vrijeme, u predmetu *Savickis i drugi protiv Latvije* [VV], 2022., Sud je prihvatio da, u kontekstu različitog postupanja na temelju državljanstva, postoje određene situacije u kojima element osobnog odabira povezan s dotičnim pravnim statusom može biti značajan, posebice kad je riječ o povlasticama, pravima i financijskim pogodnostima. U tom predmetu Sud je pozvan ispitati je li isključivanje radnog staža trajno nastanjenih nedržavljana stečenog u drugim državama bivšeg Sovjetskog Saveza iz obračuna mirovine bilo diskriminirajuće. Veliko vijeće smatralo je da je, za razliku od situacije u predmetu *Andrejeva*, država u ovom predmetu uživala široku slobodu procjene. U posebnom kontekstu ponovne uspostave latvijske neovisnosti nakon nezakonite okupacije i pripajanja, Sud je prihvatio da su izneseni vrlo važni razlozi koji opravdavaju različito postupanje prema podnositeljima zahtjeva i latvijskim državljanima u tim okolnostima.

146. Drugi predmeti o navodnoj diskriminaciji na temelju državljanstva odnosili su se, na primjer, na sljedeće:

- odbijanje tijela vlasti da nezaposlenom muškarcu priznaju pravo na izvanrednu pomoć jer nije imao austrijsko državljanstvo (*Gaygusuz protiv Austrije*, 1996.);
- posljedice gubitka državljanstva cijele obitelji na status podnositeljice kao majke velikog broja djece i njezino povezano pravo na mirovinu (*Ze'bek protiv Grčke*, 2009.);

- odbijanje pružanja pravne pomoći strankinji koja je nezakonito boravila u zemlji za potrebe osporavanja očinstva njezina djeteta (*Anakomba Yula protiv Belgije*, 2009.);
- odbijanje da se podnositelju dodijeli invalidnina na temelju činjenice da nije bio francuski državljanin te da njegova zemlja podrijetla i Francuska nisu sklopile uzajamni sporazum u tom pogledu (*Koua Poirrez protiv Francuske*, 2003.);
- odbijanje socijalne terapije ili primjena blažih uvjeta pritvora zbog stranog državljanstva podnositelja zahtjeva (*Rangelov protiv Njemačke*, 2012.);
- dugo nereguliranje, od strane slovenskih vlasti, boravišta podnositelja zahtjeva kao državljana drugih bivših jugoslavenskih republika nakon njihova nezakonitog „brisanja” iz registra stanovnika s pravom trajnog boravišta (*Kurić i drugi protiv Slovenije* [VV], 2012.);
- zahtjev za plaćanje naknada za srednjoškolsko obrazovanje za strance bez stalnog boravišta u zemlji (*Ponomaryovi protiv Bugarske*, 2011.);
- odbijanje odobravanja spajanja obitelji za naturalizirane državljane u odnosu na državljane rođene u zemlji (*Biao protiv Danske* [VV], 2016.);
- univerzalna zabrana koja je primijenjena retroaktivno i neselektivno na sve potencijalne usvojitelje iz konkretne strane države (*A. H. i drugi protiv Rusije*, 2017.).

147. U predmetu *Biao protiv Danske* [VV], 2016., Sud je utvrdio da je nacionalno pravo doprinijelo stvaranju uzorka postupanja koji je sprječavao integraciju stranaca koji su tek pristigli u zemlju te da opće pristrane pretpostavke ili prevladavajuće društvene predrasude u određenoj zemlji nisu dostatno opravdanje za različito postupanje u predmetima koji se odnose na diskriminaciju naturaliziranih državljana (stavak 126.).

G. Pripadnost (nacionalnoj) manjini

148. Sud u svojoj sudskoj praksi nije definirao „nacionalnu manjinu” ili utvrdio postojanje diskriminacije isključivo na temelju „pripadnosti nacionalnoj manjini”. Međutim, u brojnim predmetima dotaknuo se ostvarivanja prava raznih manjina.

149. Pitanje „manjinskih skupina” otvoreno je u nekim predmetima koji su se odnosili na diskriminaciju na temelju etničkog podrijetla. U predmetu *Paraskeva Todorova protiv Bugarske*, 2010., na primjer, podnositeljici romskog podrijetla domaći sud odbio je izreći uvjetnu kaznu te je uputio na postojanje raširenog osjećaja nekažnjavanja u društvu, pri čemu je posebno istaknuo postojanje tog fenomena među manjinskim skupinama, za koje uvjetna osuda nije osuda. Sud je smatrao da bi takva odluka zajedno s etničkih podrijetlom podnositeljice zahtjeva vjerojatno predstavljala oglednu kaznu za romsku zajednicu osuđivanjem osobe koja pripada toj manjinskoj skupini (stavci 38. – 40.) te je utvrdio povredu članka 14.

150. Sud je istaknuo i potrebu za zaštitom „seksualne manjine” na temelju članka 14. Predmet *Bayev i drugi protiv Rusije*, 2017., odnosio se na zakonsku zabranu davanja javnih izjava o identitetu, pravima i društvenom položaju seksualnih manjina. Vlada je tvrdila da predmetno zakonodavstvo treba tumačiti u kontekstu u kojem većina Rusa ne odobrava homoseksualnost i protivi se svakom prikazivanju istospolnih odnosa. Sud je smatrao da, iako je točno da javno mišljenje može biti važno za ocjenu Suda kad je riječ o opravdanju na temelju moralnih vrijednosti, dotično zakonodavstvo predstavljalo je predrasudu prema homoseksualnoj manjini i bilo bi nespojivo s temeljnim vrijednostima Konvencije kad bi ostvarivanje konvencijskih prava od strane manjinske skupine bilo uvjetovano time da ju prihvaća većinska skupina (stavak 70.).

151. U predmetu *Molla Sali protiv Grčke* [VV], 2018., Sud je prepoznao i „pravo na slobodno samoodređenje” kao važno pravo u području zaštite manjina (stavak 157.). U tom predmetu

podnositeljica je prigovorila zbog primjene islamskog prava u ostavinskom postupku iza njezina supruga unatoč tome što je njezin suprug oporuku sastavio u skladu s grčkim Građanskim zakonikom. Vlada je ustvrdila da se ustaljenom sudskom praksom Kasacijskog suda nastojalo zaštititi muslimansku manjinu u Trakiji. Sud je sumnjao da je sporna mjera koja se odnosila na podnositeljčina prava nasljeđivanja bila prikladna za ostvarivanje tog cilja. Smatrao je da je uskraćivanje prava članovima vjerske manjine da dobrovoljno odaberu i ostvare korist od općeg prava predstavljalo diskriminacijsko postupanje, ali i povredu njihova prava na slobodno samoodređenje, koje ima ključnu važnost u području zaštite manjina. To se pravo u svojem pozitivnom aspektu primjenjivalo na osobe koje su željele da se prema njima postupa kao pripadnicima manjine, ali je u svojem negativnom aspektu obuhvaćalo i pravo odabira da se prema njima ne postupa kao pripadnicima određene manjine. Kad je riječ o negativnom aspektu, taj je odabir potpuno slobodan pod uvjetom da je informiran i moraju ga poštovati drugi pripadnici dotične manjine i sama država. Nijednim bilateralnim ili multilateralnim ugovorom ili nekim drugim instrumentom nitko nije obavezan podvrgnuti se posebnoj režimu zaštite manjina protivno svojim željama. Stoga je Sud zaključio da sporna mjera nije bila razmjerna cilju kojemu se težilo.

H. Imovina

152. Sud je ispitivao diskriminaciju na temelju imovine u dvama vodećim predmetima: *Chassagnou i drugi protiv Francuske* [VV], 1999., i *Chabauty protiv Francuske* [VV], 2012.¹¹

153. Predmet *Chassagnou i drugi protiv Francuske* [VV], 1999., odnosio se na prisilno uključivanje zemljišta podnositelja zahtjeva u zemljišta za lov lokalnih lovačkih društava i obvezu pridruživanja tom društvu iako su se protivili njegovim ciljevima. Sud je utvrdio povredu članka 14. u vezi s člankom 1. Protokola br. 1 i člankom 11. Konvencijom jer razlikovanje malih i velikih zemljoposjednika u pogledu njihove slobode da se svojom imovinom služe za druge potrebe osim lova nije bilo relevantno opravdano.

154. S druge strane, u predmetu *Chabauty protiv Francuske* [VV], 2012., Sud je smatrao da nemogućnost malih zemljoposjednika, za razliku od velikih zemljoposjednika, da ukinu kontrolu ovlaštenih lovačkih društava nad njihovim zemljištima na drugim osnovama osim etičkim nije dovela do povrede članka 14.

I. Rođenje

155. Kad je riječ o osobnim karakteristikama „statusa rođenja”, Sud je smatrao da je potrebno iznijeti vrlo važne razloge prije nego što se različito postupanje na osnovi rođenja izvan braka može smatrati spojivim s Konvencijom (*Fabris protiv Francuske* [VV], 2013., stavak 59.; *Wolter i Sarfert protiv Njemačke*, 2017., stavak 58.; *Inze protiv Austrije*, 1987., stavak 41.), uključujući i kad različito postupanje utječe na roditelje djece rođene u braku ili izvan njega (*Sahin protiv Njemačke* [VV], 2003.; *Sommerfeld protiv Njemačke* [VV], 2003.).

156. Još 1979. Sud je smatrao da je ograničavanje prava djece na nasljeđivanje na temelju rođenja nespojivo s Konvencijom (*Marckx protiv Belgije*, 1979., stavak 59.). Otada kontinuirano ponavlja to temeljno načelo, utvrđujući zabranu diskriminacije na osnovi djetetova rođenja „izvan braka” kao standard zaštite europskog javnog poretka (*Fabris protiv Francuske* [VV], 2013., stavak 57.).

157. Danas su države članice Vijeća Europe složne da se prema djeci rođenoj u braku i djeci rođenoj izvan braka treba postupati jednako. To je dovelo do jedinstvene primjene načela od strane nacionalnih zakonodavnih vlasti te do društvenih i pravnih promjena koje univerzalno promiču cilj ostvarivanja jednakosti djece (*Fabris protiv Francuske* [VV], 2013., stavak 58.).

¹¹ Vidi i *Savjetodavno mišljenje o različitom postupanju prema udrugama zemljoposjednika „čije je postojanje bilo priznato na datum uspostavljanja odobrenog općinskog lovačkog društva” i udrugama uspostavljenima nakon tog datuma*, 2022.

158. Razlika koja je postojala u brojnim državama članicama između djece „rođene izvan braka” („nezakonite” djece) i djece „rođene u braku” („zakonite” djece) za potrebe nasljeđivanja otvarala je više spornih pitanja na temelju članka 8. Konvencije zasebno (*Johnston i drugi protiv Irske*, 1986.) i na temelju članka 14. u vezi s člankom 8. Konvencije (*Brauer protiv Njemačke*, 2009.; *Vermeire protiv Belgije*, 1991.) ili člankom 1. Protokola br. 1 (*Inze protiv Austrije*, 1987.; *Mazurek protiv Francuske*, 2000.; *Merger i Cros protiv Francuske*, 2004.; *Fabris protiv Francuske* [VV], 2013.). Sud je proširio svoju sudsku praksu tako da obuhvaća dobrovoljno raspolaganje time što je potvrdio zabranu diskriminacije u slučaju oporučnih raspolaganja (*Pla i Puncernau protiv Andore*, 2004.).

159. U predmetu koji se odnosio na odbijanje dodjele malteškog državljanstva djetetu rođenom izvan braka čija majka nije bila Maltežanka Sud je objasnio da, iako pravo na državljanstvo kao takvo nije konvencijsko pravo i njegovo uskraćivanje u predmetu nije dovelo do povrede članka 8., učinak tog uskraćivanja na društveni identitet podnositelja bio je takav da je ušao u opće područje primjene članka 14. Konvencije (*Genovese protiv Malte*, 2011.). Zatim je utvrdio povredu tog članka.

160. Međutim, u predmetima u kojima je do likvidacije pokojnikove ostavine došlo znatno prije nego što je utvrđeno srodstvo djeteta rođenog izvan braka, Sud je utvrdio da podnositelji u takvim predmetima nisu imali dovoljan vlasnički interes u odnosu na ostavinu njihova pokojnog roditelja da bi to predstavljalo „vlasništvo” u smislu članka 1. Protokola br. 1 te da, *a fortiori*, ni članak 14. nije primjenjiv (*Alboize-Barthes i Alboize-Montezume protiv Francuske* (odl.), 2008.; *Wysowska protiv Poljske* (odl.), 2018., stavak 51.).

161. U predmetu *Zeggai protiv Francuske*, 2022., stavak 55., Sud je potvrdio da se datum rođenja također odnosi na status „rođenja” pojedinca. Podnositelj je bio podvrgnut različitom postupanju u odnosu na njegovu mlađu braću i sestre u pogledu načina na koji su mogli steći francusko državljanstvo, ovisno o tome jesu li rođeni prije ili nakon neovisnosti Alžira.

J. „Druga okolnost”

162. Izraz „druga okolnost” obično ima široko značenje (*Carson i drugi protiv Ujedinjene Kraljevine* [VV], 2010., stavak 70) i njegovo tumačenje nije ograničeno na karakteristike koje su osobne u smislu da su urođene ili inherentne (*Kiyutin protiv Rusije*, 2011., stavak 56.; *Clift protiv Ujedinjene Kraljevine*, 2010., stavak 56.).

1. Dob

163. Sud je prepoznao da dob predstavlja „drugu okolnost” za potrebe članka 14. Konvencije (*Schwizgebel protiv Švicarske*, 2010., stavak 85.; *Carvalho Pinto de Sousa Morais protiv Portugala*, 2017., stavak 45.). Međutim, do danas nije ukazao na to da bi se diskriminacija na osnovi dobi trebala izjednačiti s diskriminacijom na drugim osnovama (*ibid.*; *British Gurkha Welfare Society i drugi protiv Ujedinjene Kraljevine*, 2016., stavak 88.).

164. Predmet *Schwizgebel protiv Švicarske*, 2010., odnosio se na neudanu ženu kojoj je zabranjeno posvajanje drugog djeteta jer je nacionalno zakonodavstvo dopuštalo usvajanje od strane samca do određene dobi. Sud je utvrdio da nije došlo do povrede članka 14. u vezi s člankom 8. jer se mjerom nastojao ostvariti legitiman cilj zaštite dobrobiti i prava tog djeteta. Slično tome, utvrđeno je da je određivanje gornje dobne granice za primanje naknade za stanovanje za „mlade obitelji” u Litvi bilo opravdano kako bi se potaknulo mlade da imaju više djece i time nadoknadilo smanjenje broja stanovnika uzrokovano emigracijom i niskom stopom nataliteta (*Saltinyte protiv Litve*, 2021.).

165. Sud je ispitao i prigovore o navodnoj diskriminaciji na osnovi dobi u predmetima koji su se odnosili na različito postupanje prema maloljetnicima i odraslim osobama u pogledu lišavanja slobode (*D. G. protiv Irske*, 2002.; *Bouamar protiv Belgije*, 1988.) te je zaključio da nije došlo do povrede članka 14. u vezi s člankom 5. jer je različito postupanje proizlazilo iz zaštitne prirodne režima primijenjenog na maloljetnike u svakom od predmeta. Isto tako, Sud je utvrdio da je izuzeće maloljetnih počinitelja

kaznenih djela iz primjene doživotne zatvorske kazne u skladu s međunarodnim pravnim okvirom u tom području te razmjerno cilju poticanja rehabilitacije maloljetnih počinitelja (*Khamtokhu i Aksenchik protiv Rusije* [VV], 2017., stavak 80.).

166. U predmetu *Carvalho Pinto de Sousa Morais protiv Portugala*, 2017., podnositeljica zahtjeva koja je podvrgnuta ginekološkoj operaciji, a zatim je podigla tužbu protiv bolnice zbog nesavjesnog liječenja, prigovorila je zbog smanjenja dosuđenog iznosa naknade štete u žalbenom postupku. Sud je smatrao da se čini da su dob i spol podnositeljice bili odlučujući čimbenici u odluci žalbenog suda, čime je uvedeno različito postupanje po tim osnovama. U predmetu *Deaconu protiv Rumunjske* [Odbor], 2019., Sud je utvrdio povredu članka 14. u vezi s člankom 1. Protokola br. 1 zbog nepostojanja razumnog opravdanja za odbijanje dijela imovinskopravnog zahtjeva mlađe djece i istovremeno dosuđivanje naknade štete starijoj djeci uz obrazloženje da su zbog svoje dobi pretrpjeli manju štetu zbog smrti njihove mlađe sestre u prometnoj nesreći.

167. Pitanje diskriminacije na osnovi dobi otvoreno je i u dvama predmetima koji su se odnosili na suđenje maloljetnicima za ubojstvo (*T. protiv Ujedinjene Kraljevine* [VV], 1999.; *V. protiv Ujedinjene Kraljevine* [VV], 1999.), no Sud nije smatrao potrebnim ispitati te prigovore na temelju članka 14. jer je već utvrdio povredu članka 6. stavka 1. u tim predmetima.

2. Rodni identitet

168. Zabrana diskriminacije na temelju članka 14. Konvencije obuhvaća pitanja povezana sa seksualnom orijentacijom i rodnim identitetom (*Identoba i drugi protiv Gruzije*, 2015., stavak 96.). Sud je također prepoznao da su rodni identitet i seksualna orijentacija dvije različite i intimne karakteristike. Svako miješanje tih dvaju pojmova stoga predstavlja napad na ugled osobe koji može biti dovoljno ozbiljan jer se dotiče intimne karakteristike neke osobe (*Sousa Goucha protiv Portugala*, 2016., stavak 27.).

169. Sud je razmatrao brojne predmete koji su se odnosili na pitanja rodnog identiteta, na primjer:

- pravo na operaciju prilagodbe spola (*L. protiv Litve*, 2007.);
- pravo na zakonsko priznavanje odabranog roda (*Christine Goodwin protiv Ujedinjene Kraljevine* [VV], 2002.; *I. protiv Ujedinjene Kraljevine* [VV], 2002.; *L. protiv Litve*, 2007.) i pravni zahtjevi koje je potrebno ispuniti u tu svrhu (*Hamalainen protiv Finske* [VV], 2014.);
- pravo na brak (*Christine Goodwin protiv Ujedinjene Kraljevine* [VV], 2002.; *I. protiv Ujedinjene Kraljevine* [VV], 2002.);
- poštenost sudskog postupka u kojem se tražila nadoknada troškova prilagodbe spola od privatnog društva za zdravstveno osiguranje (*Van Kuck protiv Njemačke*, 2003.);
- pravo na pravno priznavanje roda bez promjene građanskog statusa (*Hamalainen protiv Finske* [VV], 2014.);
- financijska odgovornost za medicinske troškove nastale u vezi s operacijom prilagodbe spola (*Schlumpf protiv Švicarske*, 2009.);
- ograničavanje roditeljskih prava podnositeljice te uskraćivanje susreta i druženja s njezinom djecom zbog njezina rodnog identiteta (*A. M. i drugi protiv Rusije*, 2021.).

170. U predmetu *Hamalainen protiv Finske* [VV], 2014., podnositeljica zahtjeva, transrodna žena u braku s cisrodnom ženom, prigovorila je zbog toga što se, da bi se njezin ženski rod pravno priznao, njezin brak morao preobraziti u životno partnerstvo jer istospolni brak nije bio dopušten u Finskoj u relevantno vrijeme. Sud je utvrdio da podnositeljica nije mogla tvrditi da se nalazi u istoj situaciji kao cisrodne osobe čiji je rod pravno priznat automatski po rođenju i čiji brakovi, prema tvrdnjama podnositeljice, nisu bili izloženi riziku od „prisilnog” razvoda kao njezin (stavak 112.).

171. Neki predmeti o rodnom identitetu ispitani su isključivo na temelju materijalne odredbe Konvencije bez zasebnog ispitivanja na temelju članka 14. U predmetu *Y. Y. protiv Turske*, 2015., podnositelj zahtjeva podnio je zahtjev za odobrenje za operaciju prilagodbe spola, koji je domaći sud odbio jer podnositelj nije bio trajno reproduktivno nesposoban. Sud je utvrdio da je država, višegodišnjim odbijanjem davanja mogućnosti podnositelju zahtjeva da se podvrgne operaciji prilagodbe spola, povrijedila njegovo pravo na poštovanje njegova privatnog života na temelju članka 8. Konvencije.

3. Seksualna orijentacija

172. Sud je opetovano uključivao seksualnu orijentaciju u „druge okolnosti” zaštićene člankom 14. (*Salgueiro da Silva Mouta protiv Portugala*, 1999., stavak 28.; *Fretté protiv Francuske*, 2002., stavak 32.).

173. Sud je 1999. prvi put utvrdio povredu članka 14. na osnovi seksualne orijentacije u predmetu o roditeljskim pravima (*Salgueiro Da Silva Mouta protiv Portugala*, 1999.; vidi i *X protiv Poljske*, 2021.). Otada je ispitao pitanje seksualne orijentacije u brojnim drugim kontekstima, kao što su:

- različita dobna granica za pristanak na spolni odnos u kaznenom pravu za homoseksualne spolne odnose (*L. i v. v. protiv Austrije*, 2003.; *S. L. protiv Austrije*, 2003.; *B. B. protiv Ujedinjene Kraljevine*, 2004.; *Santos Couto protiv Portugala*, 2010.);
- dopuštenje za posvajanje djeteta (*X i drugi protiv Austrije* [VV], 2013.; *E. B. protiv Francuske* [VV], 2008.; *Gas i Dubois protiv Francuske*, 2012.);
- pravo nasljeđivanja stanarskog prava od preminulog partnera (*Karner protiv Austrije*, 2003.; *Kozak protiv Poljske*, 2010.);
- socijalna zaštita (*P. B. i J. S. protiv Austrije*, 2010.; *Mata Estevez protiv Španjolske* (odl.), 2001.);
- uvjeti u kojima borave osobe lišene slobode (*X protiv Turske*, 2012.);
- propisi o uzdržavanju djece (*J. M. protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2010.);
- životno partnerstvo (*Vallianatos i drugi protiv Grčke* [VV], 2013.);
- brak (*Schalk i Kopf protiv Austrije*, 2010.; *Chapin i Charpentier protiv Francuske*, 2016.);
- spajanje obitelji (*Pajić protiv Hrvatske*, 2016.; *Taddeucci i McCall protiv Italije*, 2016.);
- sloboda mišljenja, savjesti i vjeroispovijedi (*Eweida i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2013.);
- sloboda okupljanja i udruživanja (*Bączkowski i drugi protiv Poljske*, 2007.; *Alekseyev i drugi protiv Rusije*, 2018.; *Genderdoc-M protiv Moldavije*, 2012.; *Zhdanov i drugi protiv Rusije*, 2019.; *Berkman protiv Rusije*, 2020.; *Association ACCEPT i drugi protiv Rumunjske*, 2021.);
- zaštita od homofobnog govora ili nasilja te učinkovitost istrage (*Identoba i drugi protiv Gruzije*, 2015.; *M. C. i A. C. protiv Rumunjske*, 2016.; *Beizaras i Levickas protiv Litve*, 2020.; *Aghdgomelashvili i Japaridze protiv Gruzije*, 2020.; *Sabalić protiv Hrvatske*, 2021.; *Association ACCEPT i drugi protiv Rumunjske*, 2021.; *Genderdoc-M i M. D. protiv Republike Moldavije*, 2021.; *Oganezova protiv Armenije*, 2022.).

174. Sud je naglasio da je diskriminacija na temelju seksualne orijentacije jednako ozbiljna kao diskriminacija na temelju „rase, podrijetla ili boje kože” (*Vejdeland i drugi protiv Švedske*, 2012., stavak 55.). Ako se različito postupanje temelji na seksualnoj orijentaciji, država uživa malu slobodu procjene (*Kozak protiv Poljske*, 2010., stavak 92.; *Karner protiv Austrije*, 2003., stavak 41.). Nadalje, različito postupanje koje se temeljilo isključivo na seksualnoj orijentaciji nije prihvatljivo na temelju Konvencije

(*E. B. protiv Francuske* [VV], 2008., stavci 93. i 96.; *Salgueiro da Silva Mouta protiv Portugala*, 1999., stavak 36.; *X i drugi protiv Austrije* [VV], 2013., stavak 99.).

175. Najvažniji broj predmeta koje je Sud ispitao u vezi s diskriminacijom na temelju seksualne orijentacije odnosio se na pravo na poštovanje privatnog i obiteljskog života. S tim u vezi Sud je protumačio članak 8. s obzirom na suvremene uvjete i prepoznao je da je odnos istospolnog para koji živi zajedno u stabilnom *de facto* odnosu obuhvaćen pojmom „obiteljskog života” na isti način kao i odnos raznospolnog para u istoj situaciji (*Schalk i Kopf protiv Austrije*, 2010., stavak 94.). Sud je nadalje utvrdio da je odnos između dviju žena koje su zajedno živjele te djeteta koje je začela jedna od njih, ali koje su obje odgajale, predstavljao „obiteljski život” u smislu članka 8. Konvencije (*X i drugi protiv Austrije* [VV], 2013., stavak 95.; *Gas i Dubois protiv Francuske*, 2012., stavak 37.).

176. Što se tiče prava na brak, Sud je presudio da nemogućnost sklapanja istospolnog braka ne krši članak 14. u vezi s člankom 8. ili člankom 12.¹² (*Schalk i Kopf protiv Austrije*, 2010.; *Chapin i Charpentier protiv Francuske*, 2016.), dok je za isključivanje istospolnih parova iz životnog partnerstva utvrdio da krši članak 14. u vezi s člankom 8. (*Vallianatos i drugi protiv Grčke* [VV], 2013.). Kad je riječ o posvajanju, u predmetu *E. B. protiv Francuske* [VV], 2008., Sud je utvrdio povredu članka 14. zbog toga što su vlasti odbile odobriti posvajanje na temelju životnog stila podnositeljice zahtjeva kao lezbijke koja je živjela s drugom ženom. U predmetu *X i drugi protiv Austrije* [VV], 2013., Sud je utvrdio da je nemogućnost posvajanja djeteta od strane drugog roditelja za neoženjene istospolne partnere diskriminirajuća u odnosu na neoženjene raznospolne parove kojima je to posvajanje bilo omogućeno u sličnim okolnostima. S druge strane, u predmetu *Gas i Dubois protiv Francuske*, 2012., utvrđeno je da odbijanje naloga za jednostavno posvajanje u korist homoseksualne partnerice biološke majke nije diskriminirajuće jer je raznospolnim parovima u životnom partnerstvu također bilo zabranjeno ishoditi nalog za jednostavno posvajanje. Naposljetku, Sud je utvrdio da se odbijanjem dodjele boravišne dozvole stranom istospolnom partneru krši članak 14. u vezi s člankom 8. (*Pajić protiv Hrvatske*, 2016.; *Taddeucci i McCall protiv Italije*, 2016.).

177. Izvan konteksta obiteljskog života, Sud je utvrdio povredu članka 14. u vezi s člankom 10. u predmetu *Bayev i drugi protiv Rusije*, 2017., koji se odnosio na zakonsku zabranu promicanja homoseksualnosti među maloljetnicima koja je utjelovila predrasudu heteroseksualne većine o homoseksualnoj manjini (stavak 91.). S druge strane, nije utvrdio da je došlo do povrede članka 14. u vezi s člankom 8. Konvencije i člankom 1. Protokola br. 1 u predmetu *Aldeguer Tomás protiv Španjolske*, 2016., u kojem je podnositelj zahtjeva bio nadživjeli partner iz stabilne istospolne zajednice, no nije imao pravo na obiteljsku mirovinu jer je njegov partner preminuo prije priznavanja istospolnog braka.

178. U predmetu *Beizaras i Levickas protiv Litve*, 2020., podnositelji zahtjeva bili su homoseksualni par koji je bio izložen nizu ozbiljnih prijetnji i uvredljivih komentara nakon što su objavili fotografiju poljupca na Facebooku. Nadležna tijela odbila su provesti kazneni progon utvrdivši da je ponašanje podnositelja bilo „ekscentrično” i nije odgovaralo „tradicionalnim obiteljskim vrijednostima” u zemlji. Sud je zaključio da su podnositelji trpjeli diskriminaciju na temelju njihove seksualne orijentacije, bez valjanog opravdanja, s obzirom na to da su komentari privatnih osoba puni mržnje prema njima i homoseksualnoj zajednici općenito bili potaknuti zadržim satavovima prema toj zajednici. Činjenica da su vlasti kasnije odbile ispuniti svoju pozitivnu obvezu provođenja učinkovite istrage proizašla je iz istih diskriminirajućih stavova.

179. U predmetu *Sabalić protiv Hrvatske*, 2021., Sud je smatrao da osuda za prekršaj i mala novčana kazna, bez provođenja istrage motiva mržnje, nisu predstavljale odgovarajuću reakciju tijela na nasilni homofobni napad. U tom su predmetu domaća tijela sama stvorila situaciju u kojoj su nepotrebnim pokretanjem nedjelotvornog prekršajnog postupka onemogućila da se na odgovarajući način u praksi primijene mjerodavne odredbe i zahtjevi domaćeg kaznenog zakona. I propust istraživanja motiva mržnje u nasilnom napadu i propust uzimanja u obzir takvih motiva pri određivanju kazne za nasilne

12 Vidi [Vodič kroz članak 12.](#) (pravo na brak).

zločine iz mržnje predstavljali su „bitne povrede” u prekršajnom postupku na temelju članka 4. stavka 2. Protokola br. 7. Pokretanjem nedjelotvornog prekršajnog postupka i posljedičnim pogrešnim obustavljanjem naknadnog kaznenog postupka iz formalnih razloga, domaća tijela nisu na odgovarajući i djelotvoran način izvršila svoje postupovne obveze na temelju Konvencije u odnosu na nasilni napad na podnositeljicu zahtjeva motiviran njezinom seksualnom orijentacijom. U predmetu *Stoyanova protiv Bugarske*, 2022., podnositeljčina sina napala su i ubila trojica muškaraca koja su mislila da izgleda kao homoseksualac. Iako su domaći sudovi utvrdili da je ubojstvo motivirano homofobijom, to nije predstavljalo zakonsku otegotnu okolnost niti je u bitnoj mjeri utjecalo na izricanje kazne počiniteljima, protivno obvezi države da osigura odgovarajuću reakciju na smrtonosne napade motivirane neprijateljstvom prema stvarnoj ili pretpostavljenoj seksualnoj orijentaciji žrtava.

180. U nekim je predmetima Sud ispitao pitanja povezana sa seksualnom orijentacijom samo na temelju materijalne odredbe, na primjer:

- kaznenopravna zabrana homoseksualnih odnosa između odraslih osoba (*Dudgeon protiv Ujedinjene Kraljevine*, 1981.; *Norris protiv Irske*, 1988.; *Modinos protiv Cipra*, 1993.; *A. D. T. protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2000.);
- otpust homoseksualaca iz oružanih snaga (*Lustig-Prean i Beckett protiv Ujedinjene Kraljevine*, 1999.; *Smith i Grady protiv Ujedinjene Kraljevine*, 1999.; *Perkins i R. protiv Ujedinjene Kraljevine*, 2002.; *Beck i drugi protiv Ujedinjene Kraljevine*, 2002.);
- odbijanje registracije istospolnih brakova sklopljenih u inozemstvu (*Orlandi i drugi protiv Italije*, 2017.);
- pozitivna obveza uspostave pravnog okvira za priznavanje i zaštitu istospolnih partnerstva (*Oliari i drugi protiv Italije*, 2015.);
- uvjeti u kojima borave osobe lišene slobode (*Stasi protiv Francuske*, 2011.).

4. Zdravlje i invaliditet

181. Sud je potvrdio da područje primjene članka 14. Konvencije i članka 1. Protokola br. 12 obuhvaća diskriminaciju na temelju invaliditeta, zdravstvenog stanja ili genetskih osobina (*Glor protiv Švicarske*, 2009., stavak 80.; *G. N. i drugi protiv Italije*, 2009., stavak 126.; *Kiyutin protiv Rusije*, 2011., stavak 57.). U predmetima koji su se odnosili na invaliditet, sloboda procjene države pri utvrđivanju drukčijeg pravnog postupanja prema osobama s invaliditetom znatno je smanjena (*Glor protiv Švicarske*, 2009., stavak 84.).

182. Pozivajući se konkretno na *Preporuku 1592 (2003)* prema potpunom socijalnom uključivanju osoba s invaliditetom, koju je Parlamentarna skupština Vijeća Europe donijela 29. siječnja 2003., i na *Konvenciju Ujedinjenih naroda o pravima osoba s invaliditetom*, (UNCRPD) donesenu 13. prosinca 2006., Sud je smatrao da postoji europski i svjetski konsenzus o potrebi zaštite osoba s invaliditetom od diskriminirajućeg postupanja (*Glor protiv Švicarske*, 2009., stavak 54.). To uključuje obvezu država da osiguraju „razumnu prilagodbu” kako bi osobama s invaliditetom omogućile da u potpunosti ostvare svoja prava, a propust da to učine predstavlja diskriminaciju (*Enver Şahin protiv Turske*, 2018., stavci 67. – 69.; *Çam protiv Turske*, 2016., stavci 65. – 67.; *G. L. protiv Italije*, 2020., stavci 60. – 66.).

183. Kad je riječ o pristupu javnim zgradama za osobe s tjelesnim invaliditetom, Sud je pojasnio da je test koji se treba primijeniti ograničen na ispitivanje je li država osigurala „nužne i primjerene izmjene i prilagodbe” kako bi prilagodila i olakšala pristup osobama s invaliditetom, a da pritom državi nije nametnut „nerazmjernan ili neprimjeren teret” (*Arnar Helgi Ldrusson protiv Islanda*, 2022., stavak 59.). U slučaju kad su tužena država i općina već poduzele znatne mjere kako bi ocijenile i ispunile potrebe za pristupom javnim zgradama, u okviru dostupnih sredstava iz proračuna i uzimajući u obzir zaštitu kulturnog nasljeđa tih građevina, Sud je utvrdio da nije došlo do diskriminacije podnositelja u

invalidskim kolicima koji nije mogao pristupiti dvjema lokalnim javnim zgradama u kojima su se nalazili umjetnički i kulturni centri (*ibid.*; usporedi s predmetima *Botta protiv Italije* (odl.), *Zehnalova i Zehnal protiv Češke Republike* (odl.), i *Glaisen protiv Švicarske* (dec.), u kojima je Sud utvrdio da članak 8. nije primjenjiv).

184. Kad je riječ o stanovanju, u predmetu *Guberina protiv Hrvatske*, 2016., podnositelj je zatražio porezno oslobođenje za kupnju nove nekretnine prilagođene potrebama njegova djeteta s teškim invaliditetom. Tijela vlasti nisu uzela u obzir posebne potrebe njegova sina te su utvrdila da nije ispunio uvjete za porezno oslobođenje jer je već posjedovao prikladno mjesto za život. Sud je naglasio da je ratifikacijom UNCRPD-a Hrvatska bila obvezna poštovati načela kao što su razumna prilagodba, pristupačnost i nediskriminacija osoba s invaliditetom te da je, zbog zanemarivanja posebnih potreba obitelji podnositelja povezanih s invaliditetom njegova djeteta, došlo do povrede članka 1. Protokola br. 1 u vezi s člankom 14. Konvencije. Sud je prvi put utvrdio da je diskriminirajuće postupanje prema podnositelju zbog invaliditeta njegova djeteta predstavljalo oblik diskriminacije na osnovi invaliditeta obuhvaćen člankom 14. U predmetu *J. D. i A. protiv Ujedinjene Kraljevine*, 2019., smanjena je podnositeljčina naknada za stanovanje zbog čega je bila prisiljena iseliti iz kuće koja je bila posebno prilagođena potrebama njezine kćeri s invaliditetom. Sud je utvrdio da se podnositeljica, iako bi preseljenje za nju bilo problematično i nepoželjno, mogla preseliti u manji, primjereno prilagođen smještaj i da joj je dostupna diskrecijska naknada za stanovanje (stavak 101.).

185. Kad je riječ o [diskriminaciji u] području obrazovanja, u predmetu *Enver Şahin protiv Turske*, 2018., koji se odnosio na neprovođenje konkretne individualne procjene potreba studenta s invaliditetom u pogledu pristupa prostoru sveučilišta, Sud je utvrdio povredu članka 14. u vezi s člankom 2. Protokola br. 1 o pravu na obrazovanje. U predmetu *G. L. protiv Italije*, 2020., dijete koje boluje od neverbalnog autizma nije bilo u mogućnosti prve dvije godine osnovnoškolskog obrazovanja primati specijaliziranu pomoć na koju je imalo pravo na temelju mjerodavnog zakonodavstva. Naglašavajući važnost osnovnoškolskog obrazovanja i obvezu država da pri svojim odlukama u tom području obraćaju posebnu pozornost na obrazovne potrebe osoba s invaliditetom, Sud je utvrdio da podnositeljica zbog svojeg invaliditeta nije mogla nastaviti osnovnoškolsko obrazovanje u uvjetima istovjetnima uvjetima koje imaju djeca bez invaliditeta.

186. Kad je riječ o obiteljskim stvarima, u predmetu *Cinfa protiv Rumunjske*, 2020., domaća tijela nisu odgovarajuće ocijenila učinak duševne bolesti podnositelja na njegove roditeljske sposobnosti i na sigurnost djeteta. Sud je naglasio da duševna bolest može biti relevantan čimbenik koji treba uzeti u obzir pri ocjenjivanju sposobnosti roditelja da skrbe za svoju djecu. Međutim, oslanjanje na duševnu bolest kao odlučujući čimbenik, ili čak kao na jedan od čimbenika, može predstavljati diskriminaciju kad u posebnim okolnostima predmeta duševna bolest ne utječe na sposobnost roditelja da skrbe o djetetu. U predmetu *R. P. i drugi protiv Ujedinjene Kraljevine*, 2012., stavak 89., koji se odnosio na imenovanje službenog zastupnika (*Official Solicitor*) za zastupanje majke s poteškoćama u učenju u postupku utvrđivanja roditeljske skrbi, Sud je utvrdio da mjera kojoj je podnositeljica podvrgnuta nije predstavljala neopravdanu diskriminaciju. Štoviše, Sud je prihvatio da je tužena država nužno morala poduzeti mjere da bi zaštitila stranke u sporu u situaciji podnositeljice zahtjeva te da je program imenovanja službenih zastupnika obuhvaćen slobodom procjene države. Stoga, iako se prema podnositeljici postupalo različito nego prema osobi koja nije lišena poslovne sposobnosti, njezina se situacija znatno razlikovala od situacije takve osobe, a različito postupanje bilo je objektivno i razumno opravdano (stavak 89.).

187. U predmetu *Negovanović i drugi protiv Srbije*, 2022., Sud je utvrdio da je uskraćivanje financijskih nagrada slijepim šahistima koje su dodjeljivane videćim šahistima kao oblik nacionalne sportske nagrade za osvajanje sličnih međunarodnih priznanja diskriminirajuće na osnovi njihova invaliditeta.

188. U kontekstu izbora, u predmetu *Strpbye i Rosenlind protiv Danske*, 2021., Sud je ispitao pitanje oduzimanja glasačkih prava osobama lišenima poslovne sposobnosti. S obzirom na to da osobe s mentalnim poteškoćama nisu općenito lišene glasačkih prava na temelju danskog prava, da su se radile pojedinačne sudske procjene i da je mjera utjecala na vrlo mali broj osoba, Sud je utvrdio da nije došlo

do povrede članka 3. Protokola br. 1 zasebno ili u vezi s člankom 14. Konvencije (vidi i [Caamaño Valle protiv Španjolske](#), 2021.). U predmetu [Toplak i Mrak protiv Slovenije](#), 2021., Sud je utvrdio da nije došlo do povrede pozitivnih obveza države da poduzme odgovarajuće mjere kako bi podnositeljima, koji pate od mišićne distrofije i služe se invalidskim kolicima, omogućila da ostvare svoje glasačko pravo ravnopravno s drugima.

189. Kad je riječ o diskriminaciji osoba sa zaraznim bolestima, Sud je smatrao da različito postupanje zbog zdravstvenog stanja pojedinca, među ostalim stanja poput zaraze HIV-om, također treba biti obuhvaćeno – bilo kao invaliditet ili neka derivacija njega – pojmom „druge okolnosti” u tekstu članka 14. Konvencije ([Kiyutin protiv Rusije](#), 2011., stavak 57.). Sud je presudio da su osobe zaražene HIV-om ranjiva skupina zbog predrasuda i stigmatizacije društva. Zbog toga bi države trebale imati vrlo malu slobodu procjene pri odabiru mjera koje predstavljaju različito postupanje prema toj skupini osoba na temelju njihova statusa HIV pozitivne osobe ([Kiyutin protiv Rusije](#), 2011., stavak 64.; [I.B. protiv Grčke](#), 2013., stavak 81.).

190. Kao i kod drugih zaštićenih osnova na temelju Konvencije, nije neuobičajeno da se predmeti razmatraju samo na temelju materijalnog prava, a ne na temelju članka 14. Na primjer, u predmetu [Pretty protiv Ujedinjene Kraljevine](#), 2002., podnositeljica je bolovala od degenerativne bolesti, a Sud je ispitivao odbijanje njezine želje da joj Vlada zajamči da njezin suprug neće biti kazneno gonjen ako joj pomogne umrijeti. Sud je utvrdio da je odbijanje vlasti da razlikuju osobe koje su sposobne i osobe koje nisu sposobne počiniti samoubojstvo bilo opravdano jer bi uvođenje iznimki od primjene prava u praksi omogućilo zloupotrebu te narušilo zaštitu prava na život zaštićenog člankom 2. (stavak 89.).

5. Roditeljski i bračni status

191. U predmetu [Weller protiv Mađarske](#), 2009., Sud je utvrdio diskriminaciju na temelju roditeljskog statusa koja je predstavljala povredu članka 14. U tom je predmetu prvi podnositelj bio otac kojem je uskraćena naknada na koju su imale pravo samo majke, posvojitelji i skrbnici.

192. Jednako tako, Sud je smatrao da je bračni status osobna karakteristika obuhvaćena pojmom „druge okolnosti”. U predmetu [Şerife Yiğit protiv Turske](#) [VV], 2010., na primjer, Sud je naveo da je nepostojanje bračne veze između dvoje roditelja jedan od aspekata osobnih „okolnosti” koji može biti izvor diskriminacije zabranjene člankom 14. (stavak 79.).

193. U predmetu [Petrov protiv Bugarske](#), 2008., Sud je utvrdio povredu članka 14. u vezi s člankom 8. jer je podnositelju zatvoreniku bilo zabranjeno komunicirati telefonom s partnericom jer nisu bili u braku.

194. Predmet [Burden protiv Ujedinjene Kraljevine](#) [VV], 2008., odnosio se na dvije sestre koje su živjele zajedno i koje su prigovorile da nisu imale pravo na oslobođenje od poreza na nasljedstvo koje su imali nadživjeli supružnici ili životni partneri. Sud je smatrao da je nepostojanje takvog pravno obvezujućeg sporazuma između podnositeljica značilo da je njihov suživot, unatoč njegovu dugom trajanju, predstavljao fundamentalno različit odnos od odnosa para u braku ili životnom partnerstvu (stavak 65.). U predmetu [Korosidou protiv Grčke](#), 2011., Sud je ispitao predmet podnositeljice kojoj je uskraćena obiteljska mirovina kao udovici jer nije bila udana za svojeg preminulog partnera te je utvrdio da nije došlo do diskriminacije. Sud također nije smatrao diskriminirajućom nemogućnost žene da automatski naslijedi imovinu svojeg pokojnog izvanbračnog partnera s obzirom na odgovarajuće instrumente domaćeg prava koji bi joj omogućili da tu imovinu naslijedi na druge načine ([Makarčeva protiv Litve](#) (odl.), 2021.).

195. Predmet [Muñoz Díaz protiv Španjolske](#), 2009., odnosio se na podnositeljicu čiji brak sklopljen u skladu s romskim običajima nije smatran valjanim za potrebe utvrđivanja prava na obiteljsku mirovinu od strane države. Sud je primijetio da su španjolska tijela priznala podnositeljicu kao „bračnog druga” njezina partnera. Podnositeljici i njezinoj obitelji izdana je matična obiteljska knjižica, dodijeljen im je status velike obitelji i omogućena im je zdravstvena pomoć. Sud je stoga smatrao da je na temelju toga što je u dobroj vjeri smatrala da je njen brak valjan, podnositeljica imala legitimno očekivanje da ima

pravo na obiteljsku mirovinu te je presudio da je došlo do povrede članka 14. Konvencije u vezi s člankom 1. Protokola br. 1. S druge strane, u predmetu *Serife Yiğit protiv Turske* [VV], 2010., podnositeljica je sklopila brak isključivo vjerskim obredom te joj je odbijeno priznavanja statusa nasljednice njezina pokojnog partnera. Međutim, Sud je istaknuo da je podnositeljica bila svjesna svoje situacije te je znala da treba regulirati svoj odnos u skladu s Građanskim zakonikom kako bi imala pravo na naknadu nakon smrti svojega partnera. Sud je stoga smatrao da je postojalo objektivno i razumno opravdanje za različito postupanje u ovom predmetu te nije utvrdio povredu članka 14.

6. Imigracijski status

196. Sud je utvrdio da, iako je imigracijski status vrsta statusa koja se zakonski dodjeljuje, odnosno nije svojstvena pojedincu, to ne isključuje mogućnost da imigracijski status bude obuhvaćen „drugom okolnošću” za potrebe članka 14. (*Hode i Abdi protiv Ujedinjene Kraljevine*, 2012., stavak 47.; *Bah protiv Ujedinjene Kraljevine*, 2011., stavak 46.). Doista, imigracijski status osobe ima širok raspon pravnih i drugih učinaka (*ibid.*).

197. Predmet *Hode i Abdi protiv Ujedinjene Kraljevine*, 2012., odnosio se na osobu kojoj je priznat status izbjeglice i odobren boravak na određeno vrijeme, a kojoj se nije mogla pridružiti bračna družica koja se za njega udala nakon njegovog bijega. Sud je ponovio da je argumentacija da izbjeglički status predstavlja „drugom okolnost” još snažnija jer taj status, za razliku od imigracijskog statusa, ne sadrži element izbora (stavak 47.). Sud je stoga utvrdio povredu članka 14. u vezi s člankom 8.

198. U predmetu *Bah protiv Ujedinjene Kraljevine*, 2011., Sud je ispitao situaciju osobe s maloljetnim djetetom koja je nenamjerno ostala bez smještaja i kojoj socijalne službe nisu odobrile prioritetnu pomoć jer je njezin sin podlijegao imigracijskoj kontroli. Podnositeljica je ušla u Ujedinjenu Kraljevinu kao tražiteljica azila, no nije joj odobren status izbjeglice. Sud je istaknuo da je priroda okolnosti na kojoj se različito postupanje temelji vrlo važna za utvrđivanje opsega slobode procjene koja se daje državama ugovornicama (stavak 47.). S obzirom na element izbora u imigracijskom statusu, iako različito postupanje na toj osnovi mora i dalje biti objektivno i razumno opravdano, nužno opravdanje neće imati toliku težinu kao u slučaju različitog postupanja koje se temelji, na primjer, na državljanstvu (stavak 47.). Sud je zaključio da je različito postupanje prema podnositeljici bilo razumno i objektivno opravdano (stavak 52.).

199. U predmetu *M. T. i drugi protiv Švedske*, 2022., stavak 111., Sud je smatrao da su osobe sa „statusom supsidijarne zaštite” i osobe kojima je dodijeljen „status izbjeglice” bile u analognim ili relevantno sličnim situacijama u pogledu prava na spajanje obitelji. Drugom podnositelju zahtjeva odobrena je supsidijarna zaštita u Švedskoj. Njegovoj majci i mlađem bratu nisu dodijeljene boravišne dozvole zbog primjene zakona kojim su uvedena privremena ograničenja na dodjelu boravišnih dozvola u Švedskoj članovima obitelji osoba kojima je odobrena supsidijarna zaštita. Sud je uvjeren da je različito postupanje prema podnositeljima u odnosu na osobe s izbjegličkim statusom bilo razumno i objektivno opravdano (stavak 117.).

200. Sud je utvrdio da je došlo do diskriminacije na temelju imigracijskog statusa i u nekoliko drugih predmeta. U predmetu *Ponomaryovi protiv Bugarske*, 2011., Sud je utvrdio da je obveza plaćanja naknada za srednjoškolsko obrazovanje za strance bez stalnog boravišta u zemlji diskriminirajuća na temelju njihova državljanstva i imigracijskog statusa (stavak 49.). Predstavljao je povredu članka 14. Konvencije u vezi s člankom 2. Protokola br. 1 o pravu na obrazovanje. U predmetu *Anakomba Yula protiv Belgije*, 2009., u kojem je strankinji koja je nezakonito boravila u zemlji odbijena pravna pomoć za potrebe osporavanja očinstva njezina djeteta, Sud je utvrdio povredu članka 14. u vezi s člankom 6. (pristup sudu).

7. Status povezan s radnim odnosom

201. U području zapošljavanja Sud je utvrdio, na primjer, da se obnašanje *visoke dužnosti* u državi može smatrati „drugom okolnošću” za potrebe članka 14. (*Valkov i drugi protiv Bugarske*, 2011., stavak 115.). U tom je predmetu Sud odbio tvrdnju podnositelja zahtjeva da je ograničavanje njihovih mirovina

predstavljalo diskriminaciju u odnosu na neke visokopozicionirane dužnosnike čije mirovine nisu bile ograničene.

202. Sud je također utvrdio da je pojam „druge okolnosti” dovoljno širok da bi u određenim okolnostima obuhvaćao *vojni čin*. Predmet *Engel i drugi protiv Nizozemske*, 1976., odnosio se na vojne obveznike kojima su njihovi zapovjednici izrekli različite kazne zbog kršenja vojne stege. Sud je utvrdio da bi različito postupanje na temelju vojnog čina moglo biti protivno članku 14. (stavak 72.). Međutim, priznao je da nadležna nacionalna tijela uživaju znatnu slobodu procjene u tom području te nije utvrdio povredu članka 14. U predmetu *Beeckman i drugi protiv Belgije* (odl.), 2018., Sud je zaključio da je i *policijski čin* obuhvaćen pojmom „druge okolnosti”.

203. I *suradnja podnositelja s tajnim službama* smatrala se „drugom okolnošću” za potrebe članka 14. Konvencije (*Sidabras i Džiautas protiv Litve*, 2004.; *Zickus protiv Litve*, 2009.; *Naidin protiv Rumunjske*, 2014.). U predmetu *Zickus protiv Litve*, 2009., podnositelju je bilo zabranjeno zaposliti se u privatnom sektoru na temelju činjenice da je bio bivši službenik KGB-a. U predmetu *Naidin protiv Rumunjske*, 2014., bivšem suradniku političke policije bilo je zabranjeno zaposliti se u javnoj službi.

204. Predmet *Graziani-Weiss protiv Austrije*, 2011., odnosio se na obvezu *aktivnih odvjetnika i javnih bilježnika* da djeluju kao neplaćeni skrbnici duševno oboljelih osoba ako su za to imenovani, dok druge osobe s pravnim obrazovanjem nisu imale takve obveze. Sud je smatrao da se prema dvjema skupinama različito postupalo, no da te dvije skupine nisu bile u relevantno sličnom položaju za potrebe skrbništva u predmetima u kojima je takve osobe bilo potrebno zakonski zastupati (stavak 65.).

8. Daljnji primjeri „druge okolnosti”

205. Sud je utvrdio da je bivanje *zatvorenikom*¹³ bio aspekt osobnog statusa za potrebe članka 14. u predmetu *Stummer protiv Austrije* [VV], 2011. (stavak 90.) u kojem su tijela vlasti odbila uračunati rad obavljen u zatvoru pri izračunu mirovinskih prava. Sud je također prepoznao neopravdanu razliku u pravnim režimima za *prityvorenike i osuđene zatvorenike* (*Laduna protiv Slovačke*, 2011.; *Chaldayev protiv Rusije*, 2019.; *Vool i Toomik protiv Estonije*, 2022.) kad je riječ o pravima na posjete i pristup televiziji.

206. U predmetu *Clift protiv Ujedinjene Kraljevine*, 2010., sud je razmatrao razlike u postupovnim zahtjevima za prijevremeno puštanje na slobodu ovisno o *duljini kazne*. U tom je predmetu podnositelj zahtjeva tvrdio da je bio podvrgnut različitom postupanju na temelju njegova položaja zatvorenika koji je služio nepromjenjivu zatvorsku kaznu u trajanju duljem od 15 godina. Iako je duljina kazne bila u određenoj mjeri povezana s percipiranom težinom kaznenog djela, i niz drugih čimbenika mogu biti relevantni, kao što je procjena suca koji izriče kaznu o riziku koji zatvorenik predstavlja za javnost. Kada se sustav prijevremenog puštanja na slobodu različito primjenjuje na zatvorenike ovisno o duljini njihove kazne, postoji rizik da će, osim ako nije objektivno opravdan, biti u suprotnosti s potrebom da se osigura zaštita od proizvoljnog lišenja slobode na temelju članka 5. Prema tome, Sud je zaključio da je kod podnositelja zahtjeva postojala „druga okolnost” u smislu članka 14.

207. U predmetu *Granos Organicos Nacionales S.A. protiv Njemačke*, 2012., Sud je utvrdio različito postupanje prema *fizičkim i pravnim osobama* te prema *domaćim i stranim pravnim osobama*, zbog odbijanja dodjele pravne pomoći stranom trgovačkom društvu koje je htjelo pokrenuti parnični postupak pred njemačkim sudovima, iako je u ovom konkretnom predmetu Sud smatrao da su za takvo različito postupanje postojali relevantni razlozi.

208. U predmetu *Moraru protiv Rumunjske*, 2022., Sud je smatrao da je fizička veličina pojedinca genetska osobina koja predstavlja osobnu karakteristiku obuhvaćenu pojmom „druge okolnosti” (stavak 42.). Podnositeljica je prigovorila da su odluke državnih tijela da joj ne dopuste sudjelovanje u prijemnom postupku za studij vojne medicine predstavljale diskriminirajuće ograničenje njezina prava

13 Vidi Vodič o pravima zatvorenika.

na obrazovanje na temelju antropometrijskih obilježja, odnosno visine i težine (stavak 27.)¹⁴.

209. Sud je i za drugo različito postupanje utvrdio da je obuhvaćeno pojmom „druge okolnosti” iako nije povezano s „osobnim” karakteristikama.

210. Na primjer, Sud je utvrdio da *članstvo u organizaciji* može predstavljati „druge okolnost” za potrebe članka 14. Konvencije (*Danilenkov i drugi protiv Rusije*, 2009.; *Grande Oriente d'Italia di Palazzo Giustiniani protiv Italije (br. 2)*, 2007.). U predmetu *Danilenkov i drugi protiv Rusije*, 2009., država nije osigurala učinkovitu sudsku zaštitu od diskriminacije na temelju članstva u sindikatu. Predmet *Grande Oriente d'Italia di Palazzo Giustiniani protiv Italije (br. 2)* (2007.) odnosio se na zakonsku obvezu nametnutu slobodnim zidarima da prijave svoje članstvo u toj organizaciji kad se prijavljuju na radna mjesta u regionalnim tijelima vlasti.

211. Jednako tako, „druge okolnost” može obuhvaćati *mjesto boravka* (*Carson i drugi protiv Ujedinjene Kraljevine* [VV], 2010.; *Aleksandr Aleksandrov protiv Rusije*, 2018.; *Baralija protiv Bosne i Hercegovine*, 2019.). Predmet *Carson i drugi protiv Ujedinjene Kraljevine* [VV], 2010., odnosio se na nepostojanje prava na indeksaciju mirovine za umirovljenike s boravištem u stranim zemljama koje nisu sklopile uzajamne sporazume o tome s tuženom državom. U predmetu *Aleksandr Aleksandrov protiv Rusije*, 2018., podnositelju zahtjeva odbijeno je izricanje nezatvorske kazne uz obrazloženje da se mjesto njegova trajnog boravka nalazilo izvan regije u kojoj je djelo počinjeno i u kojoj je kazna izrečena. Sud nije smatrao da se različitim postupanjem nastojao ostvariti legitiman cilj ili da je takvo postupanje bilo objektivno i razumno opravdano.

212. U predmetu *Pinkas i drugi protiv Bosne i Hercegovine*, 2022., Sud je utvrdio da je razlika u postupanju prema *sudskim službenicima* i *sucima* koji su bili dio istog pravnog režima kad je riječ o naknadama povezanim s radom predstavljala „neizravnu diskriminaciju” na temelju „druge okolnosti” za koju tužena Vlada nije iznijela nikakvo objektivno i razumno opravdanje.

213. U predmetu *Özgürlük ve Dayanışma Partisi (ÖDP) protiv Turske*, 2012., Sud je utvrdio postojanje različitog postupanja prema političkim strankama na temelju *nedovoljne potpore javnosti*. Predmet se odnosio na odbijanje pružanja financijske pomoći političkoj stranci na temelju činjenice da nije dobila zakonski propisan najmanji broj glasova potreban da bi stekla pravo na tu pomoć, a Sud nije utvrdio povredu članka 14.

214. Sud je također smatrao da bi *proturječne odluke Vrhovnog suda* mogle predstavljati diskriminaciju na temelju članka 14. (*Beian protiv Rumunjske (br. 1)*, 2007.). Različito postupanje na temelju *trenutka u kojem se mirovina počela isplaćivati* također bi moglo predstavljati diskriminaciju ako nije opravdano (*Maggio i drugi protiv Italije*, 2011.).

9. Primjeri situacija koje nisu obuhvaćene pojmom „druge okolnosti”

215. Sud je za određeno različito postupanje koje nije bilo povezano s osobnim statusom utvrdio da nije obuhvaćeno pojmom „druge okolnosti”.

216. U predmetu *Gerger protiv Turske* [VV], 1999., na primjer, Sud je smatrao da različito postupanje prema zatvorenicima u pogledu uvjetnog otpusta nije bilo utemeljeno na „druge okolnosti” jer se nije razlikovalo različite skupine osoba, kao što je to bio slučaj u predmetu *Clift protiv Ujedinjene Kraljevine*, 2010., već različite vrste kaznenih djela s obzirom na njihovu težinu.

217. Drugi primjeri različitog postupanja koje nije obuhvaćeno pojmom „druge okolnosti” za potrebe članka 14:

- stjecanje ili nestjecanje prava na socijalnu naknadu (*Springett i drugi protiv Ujedinjene Kraljevine* (odl.), 2010.);
- trajanje i priroda ugovora o radu (*Peterka protiv Češke Republike* (odl.), 2010.);

¹⁴ Vidi odjeljak „Pravo na obrazovanje” ovog Vodiča.

- posjedovanje dozvole za ribolov u različitim područjima (*Alatulkkila i drugi protiv Finske*, 2005.);
- upućivanje na različite vojne misije (*De Jong, Baljet i Van den Brink protiv Nizozemske*, 1984.);
- različit pravni status u pogledu povrata poreza (*National & Provincial Building Society, Leeds Permanent Building Society i Yorkshire Building Society protiv Ujedinjene Kraljevine*, 1997.);
- razlika između manjih i većih sindikata (*Nacionalni sindikat belgijske policije protiv Belgije*, 1975.; *Švedski sindikat strojovođa protiv Švedske*, 1976.);
- razlika između komercijalnog oglašavanja i oglasa kojima se promiču određene ideje (*VgT Verein gegen Tierfabriken protiv Švicarske*, 2001.).

VI. Diskriminacija po temama

A. Privatni i obiteljski život

218. Sud je ispitao prigovore na temelju članka 14. u vezi s člankom 8. o diskriminaciji pri uživanju prava na poštovanje privatnog i obiteljskog života u raznim situacijama.¹⁵

219. Sud je pojasnio da pravo na poštovanje „obiteljskog života” ne štiti samo želju za osnivanjem obitelji (*E. B. protiv Francuske* [VV], 2008., stavak 41.); ono pretpostavlja postojanje obitelji (*Marckx protiv Belgije*, 1979., stavak 31.) ili barem potencijalnog odnosa između, primjerice, djeteta rođenog izvan braka i njegova biološkog oca (*Nylund protiv Finske* (odl.), 1999.), ili odnosa koji proizlazi iz stvarnog braka, čak i ako obiteljski život nije još u potpunosti uspostavljen (*Abdulaziz, Cabales i Balkandali protiv Ujedinjene Kraljevine*, 1985., stavak 62.), ili odnosa koji proizlazi iz zakonitog i stvarnog posvojenja (*Pini i drugi protiv Rumunjske*, 2004., stavak 148.).

220. U tom je kontekstu Sud ispitao nekoliko predmeta o pristupu djeci na temelju članka 14. u vezi s člankom 8.:

- odbijanje ocu da ostvari pravo na susrete i druženje s djetetom rođenim izvan braka (*Sommerfeld protiv Njemačke* [VV], 2003.);
- lišavanje prava na čuvanje i odgoj isključivo na temelju majčinih vjerskih uvjerenja (*Hoffmann protiv Austrije*, 1993.);
- nemogućnost posvojenja od strane drugog roditelja u istospolnim brakovima (*X i drugi protiv Austrije* [VV], 2013.);
- različito postupanje prema muškarcima i ženama koji služe u vojsci u pogledu roditeljskog dopusta (*Konstantin Markin protiv Rusije* [VV], 2012.);
- različito postupanje prema ocu i majci u pogledu rokova u kojima je moguće pokrenuti postupak osporavanja očinstva (*Rasmussen protiv Danske*, 1984.);
- nemogućnost oca djeteta rođenog izvan braka da ostvaruje roditeljska prava bez pristanka majke unatoč dokazanom očinstvu na temelju DNK-a (*Paparrigopoulos protiv Grčke*, 2022.);
- zakonodavstvo kojim je dopuštena odgoda izdržavanja kazne zatvora za majke, ali ne i za očeve male djece (*Alexandru Enache protiv Rumunjske*, 2017.); ili
- spajanje obitelji (*Biao protiv Danske* [VV], 2016.)¹⁶;
- ograničenja prava na susrete i druženje na temelju duševnog poremećaja oca (*Cinfo protiv*

¹⁵ S tim u vezi vidi i [Vodič kroz članak 8. Konvencije](#) (pravo na poštovanje privatnog i obiteljskog života).

¹⁶ Vidi poglavlje „Imigracija” ovog Vodiča.

Rumunjske, 2020.)¹⁷;

- nepomaganje udovici da vrati djecu koju je oteo djed s očeve strane, u kontekstu regionalnih rodni stereotipa i patrilinearnih praksi (*Tapayeva i drugi protiv Rusije*, 2021.)

221. Iako je Sud naveo da članak 8. ne jamči pravo na osnivanje obitelji ili pravo na posvajanje (*E. B. protiv Francuske* [VV], 2008., stavak 41.), ipak može ispitivati predmete koji se odnose na, primjerice, pravo na uspostavljanje i razvijanje odnosa s drugim ljudskim bićima ili odluke o (ne)imanju djeteta u okviru pojma „privatnog života” u smislu članka 8. Konvencije (*ibid.*, stavak 43.). Stoga je Sud ispitao poštovanje članka 14. u predmetima koji su se odnosili na sljedeće:

- odbijanje davanja odobrenja za potrebe posvojenja, na temelju životnog stila podnositeljice zahtjeva kao lezbijke koja je živjela s drugom ženom (*E. B. protiv Francuske* [VV], 2008.);
- odbijanje naloga za jednostavno posvajanje u korist homoseksualne partnerice biološke majke (*Gas i Dubois protiv Francuske*, 2012.);
- nemogućnost posvojenja od strane drugog roditelja u istospolnom braku (*X i drugi protiv Austrije* [VV], 2013.); ili
- zabrana posvajanja djece za državljane određenih zemalja (*A. H. i drugi protiv Rusije*, 2017.);
- obveza posvajanja radi priznavanja srodstva biološke majke i djeteta rođenog u okviru zamjenskog majčinstva (*D. protiv Francuske*, 2020.).

222. Sud je utvrdio povredu članka 14. i u predmetima koji su se odnosili na sklapanje životnog partnerstva ili braka. Predmet *Muñoz Díaz protiv Španjolske*, 2009., odnosio se na odbijanje priznavanja valjanosti romskog braka u svrhu utvrđivanja prava na obiteljsku mirovinu. Sud je utvrdio da je došlo do diskriminacije jer je podnositeljica u dobroj vjeri smatrala da je njen brak valjan. U predmetu *Şerife Yiğit protiv Turske* [VV], 2010., s druge strane, podnositeljica koja je sklopila brak isključivo vjerskim obredom bila je svjesna svoje situacije te je Sud utvrdio da nije došlo do diskriminacije. U predmetu *Vallianatos i drugi protiv Grčke* [VV], 2013., Sud je smatrao diskriminirajućim ograničenje „životnog partnerstva” na raznospolne parove i isključivanje istospolnih parova iz područja primjene takvog partnerstva. Predmet *Ratzenbock i Seydl protiv Austrije*, 2017., odnosio se na raznospolni par kojem je uskraćen pristup registriranom partnerstvu, stvorenom i ograničenom isključivo na istospolne parove. Sud je uzeo u obzir kontekst stvaranja takvog životnog partnerstva i činjenicu da su podnositelji imali pristup braku te je utvrdio da ta situacija ne predstavlja diskriminaciju. Sud je ponekad ispitivao slična pitanja samo na temelju članka 8., kao u predmetu *Oliari i drugi protiv Italije*, 2015., koji se odnosio na nepostojanje pravnog priznavanja istospolnih partnerstva.

¹⁷ Vidi poglavlje „Zdravlje i invaliditet” ovog Vodiča.

B. Politička prava

223. Zabrana diskriminacije u vezi s političkim pravima izravno je povezana s promicanjem demokracije kao jednog od glavnih ciljeva Vijeća Europe. Sud je utvrđivao povrede članka 14. u vezi s člankom 10. kojima je zajamčena sloboda izražavanja,¹⁸ s člankom 11. kojim je zaštićena sloboda mirnog okupljanja i udruživanja,¹⁹ ili s člankom 3. Protokola br. 1 koji se odnosi na pravo na slobodne izbore.²⁰

224. U predmetu *Bayev i drugi protiv Rusije*, 2017., podnositelji su novčano kažnjeni jer su organizirali prosvjed protiv zakona kojima se zabranjuje promicanje homoseksualnosti među maloljetnicima. Sud je utvrdio da je nacionalno zakonodavstvo dovelo do neopravdanog različitog postupanja prema heteroseksualnoj većini i homoseksualnoj manjini kojim se jačaju stigma i predrasude te potiče homofobija (stavak 83.) te je utvrdio povredu članka 14. u vezi s člankom 10.

225. Kad je riječ o članku 14. u vezi s člankom 11. Sud je utvrdio povrede u predmetima koji su se odnosili na sljedeće:

- obveza nametnuta slobodnim zidarima da prijave svoje članstvo u toj organizaciji kad se prijavljuju na radna mjesta u regionalnim tijelima vlasti (*Grande Oriente d'Italia di Palazzo Giustiniani protiv Italije (br. 2)*, 2007.);
- odbijanje davanja dopuštenja za prosvjede ili održavanje javnih skupova na temelju diskriminirajućih kriterija (*Bączkowski i drugi protiv Poljske*, 2007.; *Genderdoc-M protiv Moldavije*, 2012.; *Alekseyev i drugi protiv Rusije*, 2018.);
- propust države da zaštiti prosvjednike od homofobnog nasilja i pokrene učinkovitu istragu (*Identoba i drugi protiv Gruzije*, 2015.) ili da osigura da se LGBTI događanje koje su omeli protuprosvjednici mirno nastavi (*Berkman protiv Rusije*, 2020.);
- odbijanje registriranja udruga uspostavljenih za promicanje i zaštitu LGBTI prava (*Zhdanov i drugi protiv Rusije*, 2019.); i
- obveza malih zemljoposjednika da postanu članovi lovačkog društva (*Chassagnou i drugi protiv Francuske* [VV], 1999.).

226. U predmetu *Danilenkov i drugi protiv Rusije*, 2009., sud je utvrdio da država nije ispunila svoju pozitivnu obvezu da osigura učinkovitu i jasnu sudsku zaštitu od diskriminacije na temelju članstva u sindikatu u predmetu u kojem se lučko trgovačko društvo služilo raznim tehnikama kako bi svoje radnike potaknulo da se odreknu članstva u sindikatu, među ostalim upućivanjem radnika na rad u posebnim timovima s ograničenim prilikama, nezakonitim otpuštanjima, smanjivanjima plaća, stegovnim sankcijama i odbijanjima vraćanja članova sindikata na posao nakon sudskih presuda. U predmetu *Zakharova i drugi protiv Rusije*, 2022., utvrđena je povreda takve pozitivne obveze zbog toga što sudovi nisu preispitali razne mjere poslodavca – među ostalim smanjenje radnih sati, plaća i otpuštanja – vodećih članova sindikata. U predmetu *Hoppen i sindikat zaposlenika društva AB Amber Grid protiv Litve**, 2023., podnositelj je prigovorio da je dobio otkaz zbog svojih sindikalnih aktivnosti. Sud je utvrdio da su pravnim okvirom i sudskim preispitivanjem osigurane odgovarajuće zaštitne mjere.

227. U tom je kontekstu Sud ispitao i navode o diskriminaciji prema političkim strankama u pogledu pristupa javnom financiranju. U predmetu *Demokrat Parti protiv Turske* (odl.), 2021., utvrdio je da stranka podnositeljica zahtjeva nije bila izložena različitom postupanju u odnosu na bilo koju drugu političku stranku u sličnom ili analognom položaju. Također je smatrao da stranka podnositeljica zahtjeva nije bila izložena različitom postupanju u usporedbi s nekom drugom strankom koja je dobila

18S tim u vezi, vidi i [Vodič kroz članak 10. Konvencije](#) (sloboda izražavanja).

19S tim u vezi vidi i [Vodič kroz članak 11. Konvencije](#) (sloboda okupljanja i udruživanja).

20S tim u vezi vidi i [Vodič kroz članak 3. Protokola br. 1](#) (pravo na slobodne izbore).

veći broj glasova na parlamentarnim izborima.

228. U nekim je predmetima Sud utvrdio povrede članka 10. ili članka 11. te nije smatrao potrebnim ispitati je li došlo do povrede članka 14. To je bio slučaj, na primjer, u predmetu *Lashmankin i drugi protiv Rusije*, 2017., koji se odnosio na proizvoljne i diskriminirajuće ovlasti tijela vlasti da predlažu izmjene lokacije, vremena ili načina održavanja javnih događanja koje bi mogle predstavljati miješanje u pravo sudionika na slobodu okupljanja.

229. Naposljetku, Sud je utvrdio povrede članka 14. u vezi s člankom 3. Protokola br. 1 i/ili člankom 1. Protokola br. 12 u nekoliko predmeta povezanih s *mogućnošću kandidiranja na izborima* (*Sejdić i Finci protiv Bosne i Hercegovine* [VV], 2009., koji se odnosio na nemogućnost Roma i Židova da se kandidiraju na parlamentarnim izborima; *Zornić protiv Bosne i Hercegovine*, 2014., koji se odnosio na nemogućnost kandidiranja na izborima bez izražavanja pripadnosti jednom od Ustavom definiranih „konstitutivnih naroda“; *Baralija protiv Bosne i Hercegovine*, 2019., koji se odnosio na nemogućnost glasovanja ili kandidiranja za lokalne izbore zbog boravišta podnositelja; *Danis i Udruga etničkih Turaka protiv Rumunjske*, 2015., i *Cegolea protiv Rumunjske*, 2020., koji su se odnosili na dodatan uvjet za kandidiranje primjenjiv isključivo na kandidate organizacija nacionalnih manjina koje još nisu zastupljene u parlamentu) i povezanih s *glasачkim pravom* (*Aziz protiv Cipra*, 2004., koji se odnosio na nemogućnost pripadnika turske zajednice za Cipru da glasaju na parlamentarnim izborima; *Selygenenko i drugi protiv Ukrajine*, 2021., koji se odnosio na diskriminirajuće odbijanje da se interno raseljenim osobama omogući da glasaju na lokalnim izborima na mjestu njihova stvarnog boravišta). Međutim, Sud je ponovio široku slobodu procjene država u organizaciji njihovih izbornih sustava, uključujući utvrđivanje izbornog praga za političke stranke koje žele steći parlamentarne zastupnike, te je zaključio da nije došlo do povrede članka 14. u vezi s člankom 3. Protokola br. 1 u predmetu koji se odnosio na isključivanje političke stranke iz prijevremenih izbora jer nije dosegla izborni prag na prethodnim općim izborima (*Cernea protiv Rumunjske*, 2018.).

230. U predmetu *Toplak i Mrak protiv Slovenije*, 2021., Sud je ispitao je li država ispunila svoje pozitivne obveze da poduzme odgovarajuće mjere kako bi podnositeljima, koji pate od mišićne distrofije i služe se invalidskim kolicima, omogućila da ostvare svoje glasačko pravo ravnopravno s drugima. Sud je priznao da bi opća i potpuna prilagodba biračkih mjesta korisnicima invalidskih kolica bez sumnja olakšala njihovo sudjelovanje u procesu glasanja, no ponovio je slobodu procjene država u tom području s obzirom na ograničene resurse. S obzirom na to da su oba podnositelja zahtjeva glasovala na referendumu 2015., da je na biračkom mjestu postavljena rampa na zahtjev prvog podnositelja i da je na zahtjev drugog podnositelja organiziran posjet biračkom mjestu u njegovoj izornoj jedinici nekoliko dana prije izbora, Sud je utvrdio da svi problemi s kojima su bili suočeni nisu dovoljno štetno utjecali na njih da bi to predstavljalo diskriminaciju. Kad je riječ o europskim parlamentarnim izborima iz 2019., utvrđeno je da nepostojanje glasačkih uređaja nije bilo diskriminirajuće za prvog podnositelja zahtjeva kojemu je mogla pomoći osoba po njegovu izboru koja je imala zakonsku obvezu čuvati tajnost njegova glasa.

231. U predmetu *Bakirdzi i E. C. protiv Mađarske*, 2022., podnositelji su mađarski državljani pripadnici grčke, odnosno armenske nacionalne manjine koji su bili registrirani kao glasači za predstavnike nacionalnih manjina na parlamentarnim izborima 2014. Predmet se odnosio na zakonodavni sustav s preferencijalnim pragom za predstavnike nacionalnih manjina koji je uveden kao odgovor na ustavno pitanje osiguravanja političkog zastupanja nacionalnih manjina u Mađarskoj (stavak 53.). Sud je istaknuo da, zbog toga što su kandidate za predstavnike nacionalnih manjina mogli podržati samo pripadnici iste nacionalne manjine, stavljeni su u znatno drukčiji položaj u odnosu na sve druge kandidate koji su mogli dobiti glasove cjelokupnog biračkog tijela (stavak 55.). Zbog toga su podnositelji zahtjeva, kao registrirani glasači pripadnici nacionalnih manjina, mogli glasovati samo za cijelu listu predstavnika svoje nacionalne manjine ili se potpuno suzdržati od glasovanja za listu predstavnika nacionalne manjine. Stoga nisu mogli birati između lista različitih stranaka niti utjecati na redoslijed kojima su kandidati birani s lista predstavnika nacionalnih manjina (stavak 61.). Sud je utvrdio da je mogućnost odabira predstavnika na izborima za podnositelje zahtjeva bilo znatno ograničena, a

vjerojatnost da će njihov odabir na izborima biti otkriven bila je očito izražena (stavak 72.)²¹.

C. Zapošljavanje

232. Iako se Konvencijom ne jamči pravo na zapošljavanje, članak 8. protumačen je na način da u određenim okolnostima obuhvaća područje zapošljavanja.

233. U predmetu *Sidabras i Džiautas protiv Litve*, 2004., nametanje ograničenja pri zapošljavanju u javnoj službi i različitim sferama privatnog sektora za bivše članove KGB-a izrazito je utjecalo na njihovu sposobnost da ostvare veze s vanjskim svijetom i stvorilo im je ozbiljne probleme u pogledu zarađivanja za život, što je očito imalo posljedice na uživanje njihovih privatnih života (stavak 48.). U predmetu *Bigaeva protiv Grčke*, 2009., Sud je smatrao diskriminirajućim nametanjem zahtjeva u pogledu državljanstva potencijalnom odvjetniku u završnoj fazi postupka prijema nakon što je završio obvezno obrazovanje i osposobljavanje. Predmet *I. B. protiv Grčke*, 2013., odnosio se na davanje otkaza radniku zaraženom HIV-om zbog pritiska drugih radnika. Sud je utvrdio povredu jer domaći sud nije odvagao prava dviju stranaka u sporu na način koji bi bio u skladu s Konvencijom.

234. Sud je jamčio i zaštitu od diskriminacije u području zapošljavanja kad je riječ o slobodi učlanjenja ili neučlanjenja u sindikat na temelju članka 11. (*Danilenkov i drugi protiv Rusije*, 2009.), zaštiti od otpuštanja zbog sindikalnog djelovanja (*Hoppen i sindikat zaposlenika društva Amber Grid protiv Litve**, 2023.) i u vezi sa slobodom vjeroispovijedi na temelju članka 9. (*Eweida i drugi protiv Ujedinjene Kraljevine*, 2013., koji se odnosio na stegovne mjere izrečene radnicima koji su odbili obavljati zadaće koje su smatrali nespojivima sa svojim vjerskim uvjerenjima).

235. U drukčijem kontekstu, u predmetu *Acar i drugi protiv Turske* (odl.), 2017., potraživanja radnika povezana s radnim odnosom koja su nastala više od godinu dana prije pokretanja stečajnog postupka nisu bila određena kao prioritetna u daljnjem stečajnom postupku nad njihovim poslodavcem. Sud je utvrdio da je prigovor podnositelja o diskriminaciji nedopušten jer je smatrao da je tursko zakonodavstvo o insolventnosti bilo u skladu s relevantnim međunarodnim standardima te da su podnositelji imali mogućnost pojedinačno naplatiti svoja potraživanja pokretanjem redovnog ovršnog postupka protiv dužnika prije nego što je proglašen nesolventnim.

236. Međutim, u nekim je predmetima Sud utvrdio povredu materijalnog članka te nije smatrao potrebnim ispitati je li došlo do povrede članka 14. To je bio slučaj, na primjer, u predmetu *Redfearn protiv Ujedinjene Kraljevine*, 2012., u kojem je podnositelj otpušten zbog njegove političke pripadnosti krajnje desnoj političkoj stranci i nije mogao podnijeti tužbu zbog nezakonitog otkaza jer je ona bila dostupna samo osobama zaposlenima duže od godinu dana. Sud je smatrao da je tužena država morala poduzeti razumne i primjerene mjere za zaštitu zaposlenika, uključujući i onih s manje od jedne godine radnog staža, od otpuštanja na temelju političkog mišljenja ili pripadnosti te je utvrdio povredu članka 11. Konvencije (stavak 57.).

D. Socijalna prava

237. Na temelju Konvencije ne postoji pravo na socijalnu sigurnost, iako je iz sudske prakse Suda jasno da neki oblici socijalnog osiguranja kao što su isplate naknada i mirovina mogu ulaziti u područje primjene članka 1. Protokola br. 1 jer se mogu smatrati „vlasništvom” u smislu te odredbe (*Stec i drugi protiv Ujedinjene Kraljevine* [VV], 2006.; *Luczak protiv Poljske*, 2007.; *Andrejeva protiv Latvije* [VV], 2009.; *Koua Poirrez protiv Francuske*, 2003.; *Gaygusuz protiv Austrije*, 1996.; *Pichkur protiv Ukrajine*, 2013.; *P. C. protiv Irske*, 2022.), ili u područje primjene članka 8., posebice kad socijalne naknade pomažu obitelji (*Weller protiv Mađarske*, 2009.; *Bah protiv Ujedinjene Kraljevine*, 2011.; *Gouri protiv Francuske* (odl.), 2017.; *Belli i Arquier-Martinez protiv Švicarske*, 2018.; *Petrovic protiv Austrije*, 1998.; *Okpiz protiv Njemačke*, 2005.; *Beeler protiv Švicarske* [VV], 2022.).

21 Vidi i poglavlje „Rasa i boja kože” ovog Vodiča.

238. Zbog toga je utvrđeno da zaštita od diskriminacije obuhvaća niz socijalnih naknada, na primjer sljedeće:

- isplate mirovina (*Pichkur protiv Ukrajine*, 2013.; *Andrejeva protiv Latvije* [VV], 2009.) ili isplate obiteljske mirovine (*Aldeguer Tomás protiv Španjolske*, 2016.; *Willis protiv Ujedinjene Kraljevine*, 2002.; *Beeler protiv Švicarske* [VV], 2022.);
- naknade za nezaposlenost (*Gaygusuz protiv Austrije*, 1996.);
- naknade za invaliditet (*Koua Poirrez protiv Francuske*, 2003.; *Belli i Arquier-Martinez protiv Švicarske*, 2018.; *Popović i drugi protiv Srbije*, 2020.);
- naknade za stanovanje (*Vrountou protiv Cipra*, 2015.; *Soltinyté protiv Litve*, 2021.);
- naknade za roditeljski dopust (*Petrovic protiv Austrije*, 1998.);
- dječji doplatak (*Okpysz protiv Njemačke*, 2005.);
- osiguranje (*P. B. i J. S. protiv Austrije*, 2010.); ili
- socijalne naknade u korist obitelji s djecom (*Weller protiv Mađarske*, 2009.).

239. U predmetu *Pichkur protiv Ukrajine*, 2013., na primjer, podnositelj je prigovorio da mu je prekinuta isplata mirovine uz obrazloženje da se trajno nastanio u inozemstvu. U tom je kontekstu Sud naveo sve veću mobilnost stanovništva, višu razinu međunarodne suradnje i integracije, kao i promjene u sustavima bankovnih usluga i informacijskih tehnologija zbog kojih više nisu opravdana ograničenja, koja su bila uglavnom motivirana tehnologijom, za korisnike socijalnih naknada koji žive u inozemstvu (stavak 53.). Nepostojanje opravdanja za različito postupanje tijela dovelo je do povrede članka 14. u vezi s člankom 1. Protokola br. 1. U predmetu *Willis protiv Ujedinjene Kraljevine*, 2002., Sud je utvrdio da je nedostupnost naknada za udovice udovcima bila diskriminirajuća na temelju spola. U skladu s tom presudom Sud je primijenio isto rješenje na brojne druge predmete: *Runkee i White protiv Ujedinjene Kraljevine*, 2007.; *Cross protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2007.; *Blackgrove protiv Ujedinjene Kraljevine*, 2009.; itd.

240. U predmetu *Beeler protiv Švicarske* [VV], 2022., stavci 68. – 82. Sud je pojasnio, za potrebe primjene članka 14., relevantne kriterije koje je potrebno primijeniti kako bi se definiralo što ulazi u „područje primjene” članka 8., odnosno aspekta „obiteljskog života”, u području socijalnih naknada. Spornom udovičkom mirovinom nastojalo se promicati „obiteljski život” omogućavanjem nadživjelom roditelju da skrbi za djecu bez potrebe za zapošljavanjem, a primanje te mirovine nužno je utjecalo na način na koji je obiteljski život podnositelja bio organiziran u relevantnom razdoblju.

241. Sud je također utvrdio da je mogućnost pripadnosti određenom programu socijalnog osiguranja također zaštićena od diskriminacije. U predmetu *Luczak protiv Poljske*, 2007., podnositelj je prigovorio jer mu nije bilo omogućeno da se uključi u program socijalnog osiguranja za poljoprivrednike zbog njegova državljanstva. Sud je zaključio da vlada nije iznijela nikakvo uvjerljivo objašnjenje kako je odbijanje prijema podnositelja u program za poljoprivrednike u relevantnom razdoblju ispunjavalo potrebu za zaštitom nedovoljno razvijenog i ekonomski neučinkovitog poljoprivrednog sektora u Poljskoj (stavci 51. i 59.).

242. U predmetu *Popović i drugi protiv Srbije*, 2020., podnositelji, koji su bili civilni korisnici naknade za invaliditet tvrdili su da im je dodijeljen manji iznos iste naknade u usporedbi s onima klasificiranima kao vojnim korisnicima iako su imali isti paraplegični invaliditet. Sud je smatrao da je relevantno različito postupanje prema dvjema skupinama bilo posljedica njihovih različitih položaja i odgovarajućih obveza tužene države da im u većoj ili manjoj mjeri osigura naknadu. To uključuje moralnu obvezu koju države mogu smatrati dužnom ispuniti za službu svojih ratnih veterana.

243. Međutim, sloboda procjene država u području socijalnih prava relativno je široka. Sud je naglasio da su zbog njihova izravnog poznavanja vlastita društva i njegovih potreba države u načelu u mnogo

boljem položaju nego međunarodni sudac da ocijene što je u javnom interesu u društvenom ili gospodarskom pogledu. Također je naveo da će općenito poštovati političke odabire zakonodavne vlasti u tom području, osim ako su očigledno bez razumne osnove (*Luczak protiv Poljske*, 2007., stavak 48.).²² U pogledu *L. F. protiv Ujedinjene Kraljevine* (odl.), 2022., podnositeljica je isključena iz socijalnog stanovanja u vlasništvu dobrotvorne organizacije koja djeluje u korist ortodoksne židovske zajednice jer nije pripadala toj zajednici. Sud je istaknuo da miješanje nije predstavljalo gubitak podnositeljčina jedinog doma (već je imala osigurano privremeno socijalno stanovanje) i da je utjecaj politike raspodjele smještaja te dobrotvorne organizacije, na koju su lokalne vlasti pristale, na tržištu socijalnog stanovanja bio neznatan. Stoga je bio obuhvaćen širokom slobodom procjene države u tom području.

244. Predmet *Stummer protiv Austrije* [VV], 2011., odnosio se na odbijanje da se rad obavljen u zatvoru uračuna pri izračunu mirovinskih prava podnositelja. Sud je smatrao da se, u kontekstu promjenjivih standarda, državi ugovornici nije moglo zamjeriti što je dala prednost sustavu osiguranja koji je smatrala najrelevantnijim za reintegraciju zatvorenika nakon njihova puštanja na slobodu. U predmetu *Andrle protiv Češke Republike*, 2011., Sud je utvrdio da je smanjenje dobi za umirovljenje za žene koje su podizale djecu, a koje nije postojalo za muškarce, bilo mjera poduzeta kako bi se ispravila nejednakost o kojoj je riječ i da dob od koje se mjera primjenjuje i opseg mjera usmjerenih na izjednačavanje dobi za umirovljenje nisu bili očigledno nerazumni. U predmetu *Beeckman i drugi protiv Belgije* (odl.), 2018., Sud je utvrdio da su izmjene kategorije plaća s kojima su podnositelji policijski službenici bili povezani, provedene u okviru reorganizacije policije, bile obuhvaćene velikom slobodom procjene država u tom pogledu.

245. Međutim, Sud može odlučiti da neće ispitati predmet na temelju članka 14. ako je već utvrdio zasebnu povredu materijalnog članka Konvencije. Na primjer, u predmetu *Kjartan Asmundsson protiv Islanda*, 2004., koji se odnosio na ukidanje invalidske mirovine, Sud je utvrdio povredu članka 1. Protokola br. 1 (zaštita vlasništva) i nije smatrao nužnim ispitati predmet na temelju članka 14. u vezi s člankom 1. Protokola br. 1.

E. Imigracija

246. Sud je opetovano naglašavao da pravo stranca na ulazak ili boravaknu određenoj zemlji nije zajamčeno Konvencijom (*Pajić protiv Hrvatske*, 2016., stavak 79.; *Novruk i drugi protiv Rusije*, 2016., stavak 83.; *Ibrogimov protiv Rusije*, 2018., stavak 18.). Međutim, u predmetu koji se odnosio na spajanje obitelji ili održavanje veze između odrasle djece i njihovih roditelja, Sud je smatrao da činjenice predmeta ulaze u područje primjene jedne ili više odredbi Konvencije ili Protokola uz Konvenciju.

247. Čak i ako se člankom 8. ne nameću opće obveze spajanja obitelji (*Jeunesse protiv Nizozemske* [VV], 2014., stavak 107.), mjera kontrole imigracije koja je inače spojiva s člankom 8. mogla bi predstavljati diskriminaciju i povredu članka 14. (*Abdulaziz, Cabales i Balkandali protiv Ujedinjene Kraljevine*, 1985., stavak 71.; *Biao protiv Danske* [VV], 2016., stavak 118.). U predmetu *Pajić protiv Hrvatske*, 2016., Sud je utvrdio diskriminaciju zbog domaćeg zakonodavstva kojim je isključena mogućnost spajanja obitelji za istospolne parove, dok je ta mogućnost postojala za raznospolne parove koji nisu u braku. U predmetu *Taddeucci i McCall protiv Italije*, 2016., država prema nevjenčanim parovima nije postupala različito na temelju njihove seksualne orijentacije, ali je ograničila pojam „člana obitelji” na heteroseksualne parove, s obzirom na to da su se samo potonji mogli vjenčati i steći status „supružnika” u kontekstu spajanja obitelji. U predmetu *Biao protiv Danske* [VV], 2016., odbijanje spajanja obitelji temeljilo se na postojećim vezama s drugom državom te je Sud utvrdio da je domaća imigracijska mjera imala učinak neizravne diskriminacije protivan članku 14. na temelju etničkog podrijetla i državljanstva.

248. Ipak, Sud je priznao da je sudska praksa o tim pitanjima dosta oskudna (*Biao protiv Danske* [VV],

²² Vidi poglavlje „Razmjernost” ovog Vodiča.

2016., stavak 118.). U predmetu *Abdulaziz, Cabales i Balkandali protiv Ujedinjene Kraljevine*, 1985., podnositeljice su se zakonito i trajno naselile u Ujedinjene Kraljevine, dok je njihovim supružima uskraćeno dopuštenje da ostanu u zemlji ili im se pridruže. Sud je utvrdio da je različito postupanje prema muškarcima naseljenima u Ujedinjenoj Kraljevini i ženama koje su tako naseljene u pogledu spajanja obitelji bilo diskriminirajuće na osnovi spola (stavci 74. – 83.). Osim toga, jedna od podnositeljica tvrdila je da je diskriminirana na osnovi rođenja zbog uvjeta da žena ili zaručnica osobe koja namjerava ući u zemlju mora biti rođena u UK-u ili biti dijete roditelja rođenog u UK-u. Međutim, Sud je utvrdio da je različito postupanje bilo opravdano ciljem zaštite osoba čija je veza sa zemljom proizlazila iz rođenja (stavci 87.-89.). U predmetu *Hode i Abdi protiv Ujedinjene Kraljevine*, 2012., koji se odnosio na nedopuštanje imigrantima s ograničenom dozvolom boravka zbog izbjegličkog statusa da im se pridruže bračni drugovi koji su to postali nakon bijega, Sud je prihvatio da nuđenje poticaja određenim skupinama imigranata može predstavljati legitiman cilj za potrebe članka 14. Konvencije (stavak 53.), no ipak je utvrdio povredu u tom konkretnom predmetu.

249. Sud je također utvrdio da se podnositelj ne može pozvati na postojanje „obiteljskog života” u odnosu na odrasle osobe koje nisu pripadale njegovoj užoj obitelji i za koje nije dokazano da su bile ili jesu ovisne o njemu. Međutim, u takvim predmetima veza između odrasle djece i njihovih roditelja ulazi u područje primjene „privatnog života” u smislu članka 8. Konvencije (*Novruk i drugi protiv Rusije*, 2016., stavci 88. – 89.), pa bi stoga članak 14. u vezi s člankom 8. mogao biti primjenjiv u takvim predmetima. U predmetu *Novruk i drugi protiv Rusije*, 2016., Sud je utvrdio da je različito postupanje prema HIV pozitivnim strancima u pogledu njihova zahtjeva za boravišnom dozvolom i trajne zabrane ponovnog ulaska u Rusiju na temelju njihova zdravstvenog stanja bilo diskriminirajuće.

F. Pravo na obrazovanje

250. Članak 2. Protokola br. 1 uz Konvenciju sadržava samostalno pravo na obrazovanje.²³ U skladu s time, Sud smatra da prigovori o diskriminaciji u kontekstu obrazovanja ulaze u područje primjene članka 14. (*Ponományovi protiv Bugarske*, 2011., stavci 48. – 49.).

251. Sud je utvrdio povrede članka 14. u vezi s člankom 2. Protokola br. 1 u brojnim predmetima koji se odnose na prava na obrazovanje romskih učenika. Ti predmeti odnosili su se na nerazmjern broj romske djece smještene u posebne škole za djecu s mentalnim poteškoćama (*D. H. i drugi protiv Češke Republike* [VV], 2007.; *Horvath i Kiss protiv Mađarske*, 2013.), u isključivo romske razrede (*Oršuš i drugi protiv Hrvatske* [VV], 2010., *Elmazova i drugi protiv Sjeverne Makedonije*, 2022.), ili u isključivo romske škole (*Lavida i drugi protiv Grčke*, 2013.); kao i na njihovu nemogućnost da pristupe školi prije nego što budu raspoređeni u posebne učionice u aneksu glavnih zgrada osnovne škole (*Sampanis i drugi protiv Grčke*, 2008.). U svim tim predmetima Sud je utvrdio da je različito postupanje, kojemu su bili izloženi romski učenici, iako nije bilo namjerno, predstavljalo oblik neizravne diskriminacije (*D. H. i drugi protiv Češke Republike* [VV], 2007.; *Sampanis i drugi protiv Grčke*, 2008.; *Horvath i Kiss protiv Mađarske*, 2013.; *Lavida i drugi protiv Grčke*, 2013.; *Oršuš i drugi protiv Hrvatske* [VV], 2010.). U predmetu *X i drugi protiv Albanije*, 2022., tužena država morala je na temelju članka 46. provesti mjere desegregacije djece u osnovnoj školi koju su pohađala gotovo isključivo romska i egipatska djeca.

252. Sud je ispitao i slučajeve diskriminacije u vezi s osiguravanjem razumne prilagodbe za osobe s invaliditetom (*Enver Şahin protiv Turske*, 2018.; *Çam protiv Turske*, 2016.). U predmetu *G.L. protiv Italije*, 2020., u kojem osnovnoškolska učenica s invaliditetom nije mogla primati specijaliziranu pomoć na koju je imala pravo na temelju mjerodavnog zakonodavstva, Sud je naglasio da su mjere razumne prilagodbe bile namijenjene ispravljanju *de facto* nejednakosti. Predmet *Çam protiv Turske*, 2016., odnosio se na slijepu osobu kojoj je odbijen prijam u glazbenu akademiju iako je uspješno položila prijamni ispit. U predmetu *Enver Şahin protiv Turske*, 2018., podnositelj je doživio nesreću koja je uzrokovala invaliditet, a sveučilište nije provelo konkretnu individualnu procjenu njegovih potreba u

²³ S tim u vezi, vidi i [Vodič kroz članak 2. Protokola br. 1](#) (pravo na obrazovanje).

pogledu pristupa prostoru sveučilišta. Sud je u oba predmeta smatrao da se članak 14. mora tumačiti s obzirom na Konvenciju Ujedinjenih naroda o pravima osoba s invaliditetom (CRPD) u pogledu „razumne prilagodbe”, koja se tumači kao nužna i primjerena prilagodba kojom se ne nameće nerazmjern ili nepotreban teret, kad je to potrebno u konkretnom predmetu (*Enver Şahin protiv Turske*, 2018., stavak 60.; *Qam protiv Turske*, 2016., stavak 65.). Zadaća Suda nije bila definirati načelo „razumne prilagodbe” koje se treba provesti u sferi obrazovanja (*Enver Şahin protiv Turske*, 2018., stavak 61.; *Qam protiv Turske*, 2016., stavak 66.). Međutim, Sud je smatrao važnim da države budu posebno oprezne u svojim odabirima u toj sferi, uzimajući u obzir učinak na djecu s invaliditetom, čija se posebna ranjivost ne može zanemariti (*Enver Şahin protiv Turske*, 2018., stavak 67.; *Qam protiv Turske*, 2016., stavak 67.).

253. U predmetu *Ponomaryovi protiv Bugarske*, 2011., podnositelji zahtjeva koji su živjeli u Bugarskoj kao stranci bez trajne boravišne dozvole morali su plaćati naknade za srednjoškolsko obrazovanje. Sud je utvrdio da je ta situacija predstavljala diskriminaciju na temelju njihova imigracijskog statusa jer su stranci s trajnom boravišnom dozvolom imali pravo na besplatno osnovnoškolsko i srednjoškolsko obrazovanje.

254. U predmetu *Moraru protiv Rumunjske*, 2022., podnositeljci zahtjeva dugi niz godina nije bilo dopušteno pristupiti prijamnom ispitu za studij vojne medicine jer je visinom (150 cm) i težinom (44 kg) bila ispod pragova koji su u relevantno vrijeme bili utvrđeni nalogom Ministarstva državne obrane. Sud je smatrao da se prema podnositeljci postupalo drukčije nego prema drugim kandidatkinjama čija su antropometrijska obilježja bila unutar zakonskih ograničenja (stavak 44.). Također je utvrdio da nacionalna tijela nisu pokazala da je nužno postojala veza između kriterija koje je odabralo tijelo koje je donijelo propis (uključujući minimalnu veličinu kandidata) i opravdanja za takva ograničenja (da je to potrebno kako bi se utvrdila snaga svakog kandidata). Nadalje, domaći sudovi nisu odgovarajuće primijenili sudsku praksu Suda EU-a (stavci 53. – 55.).²⁴

G. Diskriminacija koja se manifestira nasiljem

255. Jamstva iz članka 14. primjenjuju se i kad je podnositelj žrtva nasilja koje je izravno uzrokovalo državno tijelo ili privatna osoba zbog toga što žrtva pripada određenoj skupini ljudi.

256. Sud je ispitao slučajeve nasilja na temelju roda

- žrtve (*Opuz protiv Turske*, 2009.; *Eremia protiv Republike Moldavije*, 2013.; *Halime Kilig protiv Turske*, 2016.; *Tkheldze protiv Gruzije*, 2021.);
- rase i etničkog podrijetla (*Nachova i drugi protiv Bugarske* [VV], 2005.; *Moldovan i drugi protiv Rumunjske (br. 2)*, 2005.; *Škorjanec protiv Hrvatske*, 2017.; *Makuchyan i Minasyan protiv Azerbajdžana i Mađarske*, 2020.; *Adzhigitova i drugi protiv Rusije*, 2021.);
- religije (*Milanović protiv Srbije*, 2010.; *Članovi kongregacije Jehovinih svjedoka iz Gdanija i drugi protiv Gruzije*, 2007.);
- političkog mišljenja (*Virabyan protiv Armenije*, 2012.); i
- seksualne orijentacije (*Identoba i drugi protiv Gruzije*, 2015.; *M. C. i A. C. protiv Rumunjske*, 2016.).

257. Sud je u tim predmetima utvrdio povrede članka 14. u vezi s člankom 2. (*Nachova i drugi protiv Bugarske* [VV], 2005.; *Angelova i Iliev protiv Bugarske*, 2007.), člankom 3. (*Eremia protiv Republike Moldavije*, 2013.; *B. S. protiv Španjolske*, 2012.; *Abdu protiv Bugarske*, 2014.), člankom 6. i člankom 8. (*Moldovan i drugi protiv Rumunjske (br. 2)*, 2005.) Konvencije.

²⁴ Vidi poglavlje „Druga okolnost” ovog Vodiča.

258. Sud je predmete nasilja uzrokovanog diskriminirajućim stavovima ispitivao na temelju i materijalnog i proceduralnog aspekta relevantnih članaka.

1. Materijalni aspekt

259. Kad mu se iznese prigovor o povredi članka 14. zbog navodnog nasilje počinjenog od strane državnog službenika, zadaća Suda na temelju materijalnog aspekta članka 2. ili 3. jest utvrditi jesu li diskriminirajući stavovi prema skupini kojoj žrtva pripada, ili navodno pripada, uzrokovali sporno ponašanje tijela (*Stoica protiv Rumunjske*, 2008., stavak 118.; *Antayev i drugi protiv Rusije*, 2014., stavak 123.).

260. Iako je Sud opetovano utvrđivao povrede članaka 2. ili 3. u njihovu postupovnom aspektu u predmetima u kojima su podnositelji tvrdili da su napadi državnih agenata na njih bili motivirani diskriminacijom, u znatno manjem broju predmeta utvrdio je povredu materijalnog aspekta tih članaka (*Stoica protiv Rumunjske*, 2008.; *Antayev i drugi protiv Rusije*, 2014.).

261. U predmetu *Stoica protiv Rumunjske*, 2008., koji se odnosio na rasno motivirano zlostavljanje romskog maloljetnika od strane policijskog službenika za vrijeme incidenta u koji je bila uključena policija, Sud je prvi put utvrdio povredu materijalnog aspekta članka 3. u vezi s člankom 14. Nakon što je uvjeren da su podnositelji iznijeli *prima facie* dokaze u pogledu rasno motiviranog zlostavljanja, Sud je prebacio teret dokazivanja na Vladu. S obzirom na to da ni tužitelj odgovoran za kaznenu istragu ni Vlada nisu mogli na bilo koji drugi način objasniti te incidente niti iznijeti ikakve tvrdnje kojima bi dokazali da su incidenti bili rasno neutralni, Sud je utvrdio povredu članka 14. u vezi s materijalnim aspektom članka 3. Slično obrazloženje primijenjeno je u predmetu *Antayev i drugi protiv Rusije*, 2014., koji se odnosio na zlostavljanje čečenskih osumnjičenika na temelju njihova etničkog podrijetla. U predmetu *Lingurar protiv Rumunjske* [Odbor], 2019., način na koji su tijela vlasti provela i opravdala policijsku raciju pokazao je da je policija koristila svoje ovlasti na diskriminirajući način, očekujući da će podnositelji biti agresivni kriminalci zbog njihova romskog etničkog podrijetla. Sud je stoga utvrdio povredu članka 14. u vezi s člankom 3. Konvencije u njegovu materijalnom aspektu zbog etničkog profiliranja.

262. U predmetu *Aghdgomelashvili i Japaridze protiv Gruzije*, 2020., policija je pretražila prostorije nevladine organizacije koja se bavila pravima LGBTI zajednice. Nakon što su otkrili prirodu rada nevladine organizacije, policijski službenici postali su agresivni i služili se govorom mržnje, izgovarajući uvrede i prijetnje. Osim toga, podnositelji i neki njihovi kolege bili su pretraženi uz potpuno svlačenje odjeće, a da za to nije postojao nikakav razlog niti je to službeno evidentirano. Utvrdivši povredu i materijalnog i postupovnog aspekta članka 14. u vezi s člankom 3., Sud je zaključio da je potpuno neprimjereno ponašanje policijskih službenika za vrijeme pretrage bilo motivirano homofobnom i/ili transfobnom mržnjom te je kod podnositelja nužno moralo izazvati strah, tjeskobu i nesigurnost nespojive s poštovanjem njihova ljudskog dostojanstva.

2. Postupovni aspekt

263. Nakon predmeta *Nachova i drugi protiv Bugarske* [VV], 2005., Sud je utvrdio povrede postupovnog aspekta članka 2. ili 3. u vezi s člankom 14. u nizu predmeta jer domaća tijela nisu provela učinkovitu istragu diskriminirajuće motivacije na kojoj su se temeljili zlostavljanje ili smrt žrtava diskriminirajućeg nasilja (*Bekos i Koutropoulos protiv Grčke*, 2005.; *Turan Cakir protiv Belgije*, 2009.; *Abdu protiv Bugarske*, 2014.; *Angelova i Iliev protiv Bugarske*, 2007.; *Eremia protiv Republike Moldavije*, 2013.; *Članovi kongregacije Jehovinih svjedoka iz Gldanija i drugi protiv Gruzije*, 2007.; *Virabyan protiv Armenije*, 2012.; *Ballon protiv Rumunjske*, 2017.; *Talpis protiv Italije*, 2017.; *Škorjanec protiv Hrvatske*, 2017.; *Adzhigitova i drugi protiv Rusije*, 2021.).

264. Dužnost vlasti da istraže postojanje moguće veze između diskriminacijskih stavova i svakog čina nasilja aspekt je njezinih postupovnih obveza iz članaka 2. i 3. Konvencije, ali se može smatrati i dijelom odgovornosti vlasti na temelju članka 14. (*Nachova i drugi protiv Bugarske* [VV], 2005., stavak 161.; *Bekos i Koutropoulos protiv Grčke*, 2005., stavak 70.; *Kreyndlin i drugi protiv Rusije*, 2023., stavak 59.).

Zahvaljujući međudjelovanju članka 14. i materijalnih odredbi, pitanja nasilja motiviranog diskriminacijom mogu se ispitati samo na temelju jedne od određenih dviju odredbi, a da se ne otvara nikakvo zasebno pitanje na temelju druge odredbe ili mogu zahtijevati ispitivanje na temelju obaju članaka. O tom se pitanju treba odlučiti u svakom pojedinom predmetu ovisno o prirodi iznesenih navoda.

265. Kada postoji sumnja da je neki nasilan čin potaknut diskriminacijskim stavovima, osobito je važno da se službena istraga provodi odlučno i nepristrano, imajući u vidu potrebu da se stalno potvrđuje društvena osuda diskriminirajuće mržnje i da se zadrži povjerenje manjinskih skupina u sposobnost vlasti da ih zaštite od diskriminacijski motiviranog nasilja (*Nachova i drugi protiv Bugarske* [VV], 2005., stavak 160.).

266. U tom pogledu državne vlasti, kad istražuju incidente nasilja i posebno smrt koju su uzrokovali državni agenti ili privatne osobe, imaju dodatnu dužnost poduzeti sve razumne korake kako bi otkrile svaki diskriminacijski motiv i utvrdile jesu li diskriminirajuća mržnja ili predrasuda imale ulogu u tim događajima (*Ognyanova i Choban protiv Bugarske*, 2006., stavak 145.; *Turan Cakir protiv Belgije*, 2009., stavak 77.; *Abdu protiv Bugarske*, 2014., stavak 44.; *Angelova i Iliev protiv Bugarske*, 2007., stavak 115.; *Eremia protiv Republike Moldavije*, 2013., stavak 85.; *Članovi kongregacije Jehovinih svjedoka iz Gldanija i drugi protiv Gruzije*, 2007., stavak 140.; *Virabyan protiv Armenije*, 2012., stavak 218.; *Kreyndlin i drugi protiv Rusije*, 2023., stavak 58.). Neotkrivanje diskriminacijskih motiva te tretiranje nasilja i brutalnosti s diskriminirajućom namjerom jednako kao i u predmetima bez diskriminacijskih konotacija predstavljalo bi zanemarivanje posebne prirode djela koja su osobito pogubna za temeljna prava. Nerazlikovanje načina rješavanja situacija koje su bitno drukčije može predstavljati neopravdano postupanje nespojivo s člankom 14. Konvencije (*Nachova i drugi protiv Bugarske* [VV], 2005., stavak 160.; *Stoica protiv Rumunjske*, 2008., stavak 119.; *Virabyan protiv Armenije*, 2012., stavak 218.; *Šečić protiv Hrvatske*, 2007., stavak 67.).

267. Doduše, u praksi često može biti iznimno teško dokazati diskriminirajuću motivaciju. Obveza tužene države da istraži moguće diskriminirajuće elemente nasilnog čina obveza je ulaganja najvećih mogućih napora i nije apsolutna (*Nachova i drugi protiv Bugarske* [VV], 2005., stavak 160.; *Bekos i Koutropoulos protiv Grčke*, 2005., stavak 69.; *Stoica protiv Rumunjske*, 2008., stavak 119.). Tijela moraju učiniti ono što je razumno u danim okolnostima kako bi prikupila i osigurala dokaze, primijenila sve praktične načine otkrivanja istine i donijela potpuno obrazložene, nepristrane i objektivne odluke, a da ne izostave sumnjive činjenice koje mogu ukazivati na diskriminaciju koja se manifestirala nasiljem (*Nachova i drugi protiv Bugarske* [VV], 2005., stavak 160.; *Bekos i Koutropoulos protiv Grčke*, 2005., stavak 69.; *Ognyanova i Choban protiv Bugarske*, 2006., stavak 145.).

268. U predmetu *Makuchyan i Minasyan protiv Azerbajdžana i Mađarske*, 2020., Sud je pozvan ispitati je li propust Azerbajdžana da izvrši zatvorsku kaznu za zločin iz mržnje protiv dvoje Armenaca, koja je izrečena azerbajdžanskom vojnom časniku u inozemstvu (a koji je umjesto toga glorificiran kao heroj, promaknut i kojem su dodijeljene beneficije po povratku u Azerbajdžan), bio motiviran etničkim podrijetlom žrtava. Prema mišljenju Suda, podnositelji su iznijeli dovoljno jake, jasne i neproturječne zaključke u prilog tvrdnji koje predstavljaju *prima facie* dokaz da su mjere azerbajdžanskih tijela prema časniku, koje su praktički dovele do njegove nekažnjivosti, kao i glorificiranje njegova iznimno okrutnog zločina iz mržnje, bili povezani s armenskim etničkim podrijetlom žrtava i da su stoga bili rasno motivirani. Vlada Azerbajdžana nije uspjela opovrgnuti dokazivu tvrdnju podnositelja zahtjeva o diskriminaciji i Sud je utvrdio povredu članka 14. u vezi s postupovnim aspektom članka 2. Konvencije.

269. Sud je smatrao da, nakon što se može uvjerljivo tvrditi da je pojedinac možda bio meta policijske provjere identiteta zbog obilježja njegove rase i takvi postupci ulaze u područje primjene članka 8., podrazumijeva se da je dužnost tijela istražiti postojanje potencijalne veze između rasističkih stavova i postupanja državnih agenata obuhvaćena odgovornošću tih tijela na temelju članka 14. u vezi s člankom 8. (*Muhammad protiv Španjolske*, 2022., stavak 68.; *Basu protiv Njemačke*, 2022., stavak 33.).

H. Pristup pravosuđu

270. U skladu s Konvencijom, pravo na pristup pravosuđu zajamčeno je u kontekstu prava na pošteno suđenje na temelju članka 6. te člankom 13. (pravo na djelotvoran pravni lijek). Sud je ispitivao predmete povezane s diskriminacijom u kontekstu pristupa pravosuđu na temelju članka 14. u vezi s člankom 6. (*Grkokatolička crkva iz Sambate, Bihor protiv Rumunjske*, 2010.; *Mizzi protiv Malte*, 2006.).

271. U svojoj sudskoj praksi o tom pitanju, Sud je utvrdio postojanje različitog postupanja koje je predstavljalo diskriminaciju u kontekstu pristupa pravosuđu kad su domaći sudovi svoje odluke temeljili na zaštićenim osnovama iz članka 14. Predmet *Schuler-Zraggen protiv Švicarske*, 1993., odnosio se na odbijanje davanja naknada za invaliditet na temelju isključivo pretpostavke da su se žene odrekle posla kad su rodile dijete. Domaći sud stoga je zaključio da bi se podnositeljica odrekla posla čak i da nije imala zdravstvene probleme. Sud je smatrao da je obrazloženje domaćeg suda predstavljalo različito postupanje na temelju spola. U predmetu *Paraskeva Todorova protiv Bugarske*, 2010., domaći je sud odbio izreći uvjetnu kaznu optuženici romskog podrijetla uz obrazloženje da je pripadala manjinskoj skupini za koju uvjetna kazna nije osuda i da takva kazna ne bi ispunjavaju funkciju opće i specifične prevencije (stavak 38.). Sud je utvrdio postojanje diskriminacije na temelju etničkog podrijetla podnositeljice.

272. Predmet *Moldovan i drugi protiv Rumunjske (br. 2)*, 2005., pokrenuli su romski mještani nakon ubojstva svojih sunarodnjaka Roma i razaranja njihovih domova. Sud je primijetio da se čini da je etničko podrijetlo podnositelja zahtjeva bilo presudno za duljinu i ishod domaćeg postupka – uključujući opetovane diskriminirajuće primjedbe tijela vlasti i njihovo kategoričko odbijanje da dosude naknadu nematerijalne štete – te je utvrdio povredu članka 14. u vezi s člankom 6.

273. U predmetu *Anakomba Yula protiv Belgije*, 2009., podnositeljici zahtjeva uskraćena je pravna pomoć za potrebe osporavanja očinstva njezina djeteta u roku od godine dana jer je nezakonito boravila u Belgiji. Od podnositeljice zahtjeva, koja je već poduzela korake kako bi regulira svoju situaciju, nije se moglo razumno očekivati da će čekati produljenje boravišne dozvole i time riskirati istek jednogodišnjeg roka za osporavanje očinstva propisanog domaćim pravom. Sud je utvrdio povredu članka 14. u vezi s člankom 6. s obzirom na posebne okolnosti tog predmeta.

I. Pravo na poštovanje doma

274. Sud je u svojoj sudskoj praksi utvrdio postojanje diskriminacije u vezi s pravom na poštovanje doma u predmetima koji su se odnosili na uništavanje i oštećivanje kuća ljudi na temelju njihova etničkog podrijetla (*Burlya i drugi protiv Ukrajine*, 2018.; *Moldovan i drugi protiv Rumunjske (br. 2)*, 2005.). U oba predmeta vlasti nisu zaštitile ili na odgovarajući način reagirale na napade na sela motivirane antiromskim stavovima.

275. U predmetu *Paketova i drugi protiv Bugarske*, 2022., podnositelji zahtjeva bili su protjerani iz svojih domova i onemogućen im je naknadni povratak, a vlasti su im uskratile zaštitu u okružju rasno utemeljenog neprijateljstva i netolerancije.

276. U predmetu *Buckley protiv Ujedinjene Kraljevine*, 1996., podnositeljici zahtjeva odbijena je građevinska dozvola koja bi joj omogućila da živi u kamp-kućici na zemljištu koje je posjedovala. Tvrdila je da je nacionalno zakonodavstvo na kojem se odbijanje temeljilo diskriminirajuće na temelju njezina romskog etničkog podrijetla. Sud je u skladu s člankom 8. protumačio pravo na poštovanje doma na način da dom uključuje mobilne kućice kao što su kamp-kućice, čak i u situaciji kada su nezakonito postavljene (stavak 60.). Međutim, Sud nije smatrao da je nacionalno zakonodavstvo diskriminirajuće jer se nije činilo da je podnositeljica u bilo kojem trenutku bila kažnjena ili podvrgnuta nekom štetnom postupanju zbog toga što je nastojala živjeti tradicionalnim romskim stilom života (stavak 88.).

277. Sud je utvrdio da je pravo nasljeđivanja stanarskog prava od preminulog partnera također povezano s podnositeljevim pravom na poštovanje „doma” u smislu članka 8. (*Karner protiv Austrije*,

2003., stavak 33.; *Kozak protiv Poljske*, 2010., stavak 84.). U oba predmeta podnositelji zahtjeva bili su homoseksualci kojima je uskraćeno pravo na nasljeđivanje prava najma nakon smrti njihovih partnera, a Sud je utvrdio diskriminaciju na temelju njihove seksualne orijentacije.

J. Pitanja povezana s vlasništvom

278. Sudska praksa Suda povezana s diskriminacijom koja predstavlja povredu članka 14. u vezi s člankom 1. Protokola br. 1 (zaštita vlasništva) opsežna je i raznolika. Kao što je već navedeno, neki oblici socijalne sigurnosti, kao što su isplate naknada i mirovina, mogu ulaziti u područje primjene članka 1. Protokola br. 1 jer predstavljaju „vlasništvo” u smislu te odredbe.²⁵ Sud je ispitao i niz drugih situacija.

279. Sud je na temelju članka 14. u vezi s člankom 1. Protokola br. 1 ispitao predmete povezane s pravima djece na nasljedstvo (*Mazurek protiv Francuske*, 2000.; *Fabris protiv Francuske* [VV], 2013.), kao i s pravima bračnih drugova na nasljedstvo (*Molla Sali protiv Grčke* [VV], 2018.) te s pravom na obiteljsku mirovinu (*Aldeguer Tomás protiv Španjolske*, 2016.). U predmetu *Aldeguer Tomás protiv Španjolske*, 2016., podnositelj zahtjeva prigovorio je da je bio diskriminiran na temelju seksualne orijentacije jer mu je, kao nadživjelom članu *de facto* istospolne zajednice, uskraćena obiteljska mirovina nakon smrti njegova partnera. Sud je utvrdio da je članak 14. u vezi s člankom 1. Protokola br. 1 i člankom 8. primjenjiv, no nije utvrdio povredu tog članka.

280. U predmetu *Saumier protiv Francuske*, 2017., podnositeljica zahtjeva podnijela je zahtjev za naknadu štete nakon što joj je profesionalna bolesti uzrokovala teški invaliditet. Kako bi odredio primjenjivost članka 14. u vezi s člankom 1. Protokola br. 1, Sud je utvrdio da se nacionalno zakonodavstvo o kojemu je bila riječ svodilo na pravila o odštetnoj odgovornosti prema kojima zahtjevi za naknadu štete nastaju čim nastane šteta, da je potraživanje ove prirode „predstavljalo imovinu” i da je stoga bilo obuhvaćeno pojmom „vlasništva” u smislu prve rečenice članka 1. Protokola br. 1 (stavci 43. – 50.). Međutim, Sud je smatrao da nije bilo razlike u postupanju između osoba koje su se našle u sličnim ili usporedivim situacijama sa situacijom tom predmetu, među ostalim s obzirom na specifičnost odnosa poslodavaca i radnika – ugovornog odnosa u kojem je radnik pravno podređen poslodavcu.

281. U predmetu *Kršćanski kongres Jehovinih svjedoka u Anderlechtu i drugi protiv Belgije*, 2022., udruge podnositeljice zahtjeva više nisu imale pravo na oslobođenje od poreza za zgrade koje su se koristile kao mjesto bogoslužja jer su bile nepriznate vjeroispovijedi. Iako je Sud smatrao da je primjena određenih kriterija radi priznavanja neke vjeroispovijedi (kao temelja za razlikovanje zahtjeva za oslobođenje od poreza na imovinu) obuhvaćena slobodnom procjenom države, zaključio je da u ovom predmetu pravila o priznanju tog statusa nisu sadržavala minimalna jamstva pravednosti i objektivnosti.

282. Sud je u svojoj sudskoj praksi također uspostavio vezu s člankom 1. Protokola br. 1 u sljedećim predmetima:

- stjecanje prava na oslobođenje od plaćanja poreza za kupnju nekretnine prilagođene djetetu s invaliditetom (*Guberina protiv Hrvatske*, 2016.);
- obveza malih zemljoposjednika da postanu članovi lovačkog društva, čime je dopušten lov na njihovim nekretninama (*Chassagnou i drugi protiv Francuske* [VV], 1999.);
- smanjenje nominalne vrijednosti obveznica s obzirom na reprogramiranje državnog duga bez suglasnosti privatnih ulagača (*Mamatas i drugi protiv Grčke*, 2016.);
- isključivanje najmodavaca nekretnina s ograničenim iznosom najma iznajmljenih za potrebe tradicionalnih glazbenih klubova iz zakona kojim se omogućuje prekid zaštićenog najma (*Bradshaw i drugi protiv Malte*, 2018.); ili

²⁵ Vidi poglavlje „Socijalna prava” ovog Vodiča.

- navodna diskriminacija pri isplati naknade za invaliditet civilu u usporedbi s vojnim korisnicima (*Popović i drugi protiv Srbije*, 2020.).

K. Lišenje slobode

283. Sud u svojoj sudskoj praksi štiti pravo na slobodu od proizvoljnog lišavanja slobode motiviranog diskriminacijom na temelju članka 14. u vezi s člankom 5. (pravo na slobodu i sigurnost) (*Aleksandr Aleksandrov protiv Rusije*, 2018.; *Rangelov protiv Njemačke*, 2012.; *Clift protiv Ujedinjene Kraljevine*, 2010.), te pravo na slobodu od nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja motiviranih diskriminacijom za vrijeme lišavanja slobode na temelju članka 14. u vezi s člankom 3. (*Martzaklis i drugi protiv Grčke*, 2015.; *X protiv Turske*, 2012.).

284. U predmetu *Aleksandr Aleksandrov protiv Rusije*, 2018., sud u Moskvi osudio je podnositelja zahtjeva na zatvorsku kaznu iako mu je mogao izreći nezatvorsku sankciju kao što je uvjetna kazna. Domaći sud podnositelju je odredio zatvorsku kaznu samo na osnovi toga što nije imao stalno boravište u Moskvi. Podnositelj zahtjeva prigovorio je da je bio žrtva povrede članka 14. u vezi s člankom 5. na temelju svojeg mjesta boravišta. Sud nije smatrao da se različitim postupanjem nije nastojao ostvariti legitiman cilj ili da nije bilo objektivno i razumno opravdano te da je predstavljalo diskriminaciju.

285. Sud je također utvrdio da je došlo do diskriminacije protivne članku 14. u vezi s člankom 5. u predmetu koji se odnosio na odbijanje ublažavanja uvjeta istražnog zatvora zbog stranog državljanstva podnositelja zahtjeva (*Rangelov protiv Njemačke*, 2012.) ili na razlike u postupovnim pretpostavkama za prijevremeno puštanje na slobodu koje su ovisile o duljini kazne (*Clift protiv Ujedinjene Kraljevine*, 2010.).

286. U predmetu *Khamtokhu i Aksenchik protiv Rusije* [VV], 2017., podnositelji zahtjeva bili su odrasli muškarci koji su služili doživotnu zatvorsku kaznu. Prigovorili su da su tijela vlasti prema njima postupala nepovoljnije nego prema ženama, maloljetnicima i starijim počiniteljima koji su proglašeni krivima za ista kaznena djela jer se potonjima nije mogla izreći doživotna kazna. Unatoč činjenici da se članak 5. u načelu ne primjenjuje na pitanja primjerene kazne, Sud je utvrdio da situacija u kojoj su u nacionalnom zakonodavstvu određene kategorije počinitelja izuzete od kazne doživotnog zatvora ulazi u područje primjene članka 5. u svrhu primjenjivosti članka 14. Međutim, u ovom konkretnom slučaju Sud je utvrdio da nije došlo do povrede članka 14. na temelju dobi ili spola. Kad je riječ o izuzimanju maloljetnih počinitelja od kazne doživotnog zatvora, Sud je utvrdio da je to u skladu s pristupom koji se primjenjuje u pravnim sustavima svih država ugovornica te s međunarodnim standardima, te da je svrha tog izuzimanja očigledno bila potaknuti rehabilitaciju maloljetnika. Kad je riječ o ženama, Sud je smatrao da je postojao javni interes za izuzimanje žena počiniteljica kaznenih djela od kazne doživotnog zatvora primjenom općeg pravila zbog potrebe za zaštitom žena od rodno uvjetovanog nasilja, zlostavljanja i seksualnog uznemiravanja u zatvorskom okružju, kao i potrebe za zaštitom trudnoće i majčinstva.

287. Sud je u više predmeta utvrdio da je postupanje sa zatvorenicama predstavljalo diskriminaciju na temelju članka 14. u vezi s člankom 3. U predmetu *Martzaklis i drugi protiv Grčke*, 2015., podnositelji zahtjeva bili su HIV-pozitivni zatvorenici koji su bili smješteni na zatvorskom psihijatrijskom odjelu u lošim fizičkim i sanitarnim uvjetima te nisu imali pristup primjerenom liječenju. Sud je smatrao da smještanje podnositelja u izolaciju radi sprječavanja širenja bolesti nije bilo potrebno jer su zatvorenici bili HIV pozitivni i nisu razvili AIDS te je utvrdio povredu članka 3. u vezi s člankom 14. Konvencije. Nasuprot tome, u predmetu *Dikaïou i drugi protiv Grčke*, Sud nije utvrdio povredu članka 14. u vezi s člankom 3. Konvencije jer su podnositelji zahtjeva zaraženi HIV-om bili smješteni u jednu ćeliju na običnom zatvorskom odjelu. U predmetu *X protiv Turske*, 2012., homoseksualni zatvorenik nalazio se u potpunoj izolaciji dulje od osam mjeseci kako bi ga se zaštitilo od drugih zatvorenika. Sud nije bio uvjeren da je potreba za provedbom sigurnosnih mjera za zaštitu fizičke dobrobiti podnositelja zahtjeva bila primarni razlog za njegovo potpuno isključenje iz zatvorskog života. Glavni razlog te mjere bila je njegova homoseksualnost. Zbog toga je Sud utvrdio da je podnositelj zahtjeva bio diskriminiran na

temelju seksualne orijentacije.

288. Sudska praksa Suda također ukazuje na obvezu država da provedu odgovarajuće i učinkovite istrage u predmetima navodnog zlostavljanja osoba lišenih slobode, bilo politički (*Virabyan protiv Armenije*, 2012.) ili rasno motiviranog (*Bekos i Koutropoulos protiv Grčke*, 2005.).

289. Međutim, Sud je u nekim predmetima ispitao situaciju na temelju materijalnog članka i nije smatrao potrebnim ispitati ju zasebno na temelju članka 14. Konvencije. Predmet *D.G. protiv Irske*, 2002., na primjer, odnosio se na lišavanje slobode maloljetnika u kazenoj ustanovi koja nije imala odgovarajuće sadržaje za njega. Sud je utvrdio povredu članka 5., ali, u mjeri u kojoj je podnositelj zahtjeva usporedio svoju situaciju sa situacijom drugih maloljetnika, smatrao je da nije otvoreno zasebno pitanje na temelju članka 14. Konvencije. U predmetu *Stasi protiv Francuske*, 2011., podnositelj je prigovorio da je bio zlostavljan u zatvoru zbog svoje homoseksualnosti te je tvrdio da vlasti nisu poduzele potrebne mjere kako bi ga zaštitile. Sud je utvrdio da su vlasti poduzele sve djelotvorne mjere kako bi ga zaštitile od fizičkih ozljeda tijekom lišenja slobode i da nije došlo do povrede članka 3. te njegov prigovor nije razmatrao zasebno na temelju članka 14.

Popis navedenih predmeta

Sudska praksa navedena u ovom Vodiču odnosi se na presude ili odluke koje je donio Sud te na odluke i izvješća Europske komisije za ljudska prava („Komisija”).

Ako nije drukčije naznačeno, sva upućivanja odnose se na presude o osnovanosti koje je donijelo vijeće Suda. Kratica „(odl.)” znači da se upućivanje odnosi na odluku Suda, a „[VV]” da je predmet bio pred velikim vijećem.

Presude Vijeća koje nisu postale konačne u smislu članka 44. Konvencije označene su zvjezdicom (*) na popisu u nastavku. Člankom 44. stavkom 2. Konvencije propisano je: „Presuda vijeća je konačna: a) kad stranke izjave da neće uložiti zahtjev za podnošenje predmeta velikom vijeću; ili b) tri mjeseca nakon dana donošenja presude ako nije uložena zahtjev za podnošenje predmeta velikom vijeću; ili c) kad odbor velikoga vijeća odbaci zahtjev o podnošenju na temelju članka 43.” U slučajevima kada veliko vijeće prihvati zahtjev za podnošenje [velikom vijeću], presuda vijeća ne postaje konačnom te nema pravni učinak; konačnom postaje naknadna presuda velikog vijeća.

Hiperveze na predmete navedene u elektroničkoj inačici Vodiča upućuju na bazu HUDOC (<http://hudoc.echr.coe.int>) koja omogućuje uvid u sudsku praksu Suda (u presude i odluke velikog vijeća, vijeća i odbora, predmete o kojima je dostavljena obavijest, savjetodavna mišljenja i pravne sažetke iz Informativne bilješke o sudskoj praksi) te Komisije (odluke i izvješća) te na rezolucije Odbora ministara.

Sud svoje presude i odluke donosi na engleskom i/ili francuskom, svoja dva službena jezika. HUDOC sadrži i prijevode mnogih važnih predmeta na više od trideset neslužbenih jezika te poveznice na oko stotinu *online* zbirki prakse Suda koje su izradile treće strane. Sve raspoložive jezične verzije za navedene predmete dostupne su putem kartice „Language versions” u bazi podataka HUDOC, a tu karticu možete pronaći nakon što kliknete na hipervezu predmeta.

—A—

A i B protiv Gruzije, br. 73975/16, 10. veljače 2022.
A. D. T. protiv Ujedinjene Kraljevine, br. 35765/97, ECHR 2000-IX
A. H. i drugi protiv Rusije, br. 6033/13 i 15 drugih zahtjeva, 17. siječnja 2017.
A. M. i drugi protiv Rusije, br. 47220/19, 6. srpnja 2021.
Abdu protiv Bugarske, br. 26827/08, 11. ožujka 2014.
Abdulaziz, Cabales i Balkandali protiv Ujedinjenje Kraljevine, 28. svibnja 1985., Serija A br. 94
Acar i drugi protiv Turske (odl.), br. 26878/07 i 32446/07, 12. prosinca 2017.
Adali protiv Turske, br. 38187/97, 31. ožujka 2005.
Adam protiv Slovačke, br. 68066/12, 26. srpnja 2016.
Ádám i drugi protiv Rumunjske, br. 81114/17 i 5 drugih zahtjeva, 13. listopada 2020.
Adzhigitova i drugi protiv Rusije, br. 40165/07 i 2593/08, 22. lipnja 2021.
Alatulkkila i drugi protiv Finske, br. 33538/96, 28. srpnja 2005.
Alboize-Barthes i Alboize-Montezume protiv Francuske (odl.), br. 44421/04, 21. listopada 2008.
Aldeguer Tomás protiv Španjolske, br. 35214/09, 14. lipnja 2016.
Aleksandr Aleksandrov protiv Rusije, br. 14431/06, 27. ožujka 2018.
Alekseyev i drugi protiv Rusije, br. 14988/09 i 50 druga zahtjeva, 27. studenoga 2018.
Alexandru Enache protiv Rumunjske, br. 16986/12, 3. listopada 2017.
Alujer Fernández i Caballero García protiv Španjolske (odl.), br. 53072/99, ECHR 2001-VI
Anakomba Yula protiv Belgije, br. 45413/07, 10. ožujka 2009.

Drevna baltička vjerska udruga „Romuva“ protiv Litve, br. 48329/19, 8. lipnja 2021.
Kršćanski kongres Jehovinih svjedoka u Anderlechtu i drugi protiv Belgije, br. 20165/20,
5. travnja 2022.

Andrejeva protiv Latvije [VV], br. 55707/00, ECHR 2009
Andrle protiv Češke Republike, br. 6268/08, 17. veljače 2011.
Angelova i Ilijev protiv Bugarske, br. 55523/00, 26. srpnja 2007.
Anguelova protiv Bugarske, br. 38361/97, ECHR 2002-IV
Antayev i drugi protiv Rusije, br. 37966/07, 3. srpnja 2014.
Arnar Helgi Lárússon protiv Islanda, br. 23077/19, 31. svibnja 2022.
Udruga ACCEPT i drugi protiv Rumunjske, br. 19237/16, 1. lipnja 2021.
Udruga „Andecha Astur“ protiv Španjolske, br. 34184/96, odluka Komisije od 7. srpnja 1997., Odluke i
izvješća 90
Aziz protiv Cipra, br. 69949/01, ECHR 2004-V

—B—

B. B. protiv Ujedinjene Kraljevine, br. 53760/00, 10. veljače 2004.
B. S. protiv Španjolske, br. 47159/08, 24. srpnja 2012.
Bączkowski i drugi protiv Poljske, br. 1543/06, 3. svibnja 2007.
Bah protiv Ujedinjene Kraljevine, br. 56328/07, ECHR 2011
Bakirdzi i E.C. protiv Mađarske, br. 49636/14 i 65678/14, 10. studenoga 2022.
Balkan protiv Rumunjske, br. 49645/09, 23. svibnja 2017.
Baralija protiv Bosne i Hercegovine, br. 30100/18, 29. listopada 2019.
Barrow protiv Ujedinjene Kraljevine, br. 42735/02, 22. kolovoza 2006.
Basu protiv Njemačke, br. 215/19, 18. listopada 2022.
Bayev i drugi protiv Rusije, br. 67667/09 i 2 druga zahtjeva, 20. lipnja 2017.
Beck i drugi protiv Ujedinjene Kraljevine, br. 48535/99 i 2 druga zahtjeva, 22. listopada 2002.
Beeckman i drugi protiv Belgije (odl.), br. 34952/07, 18. rujna 2018.
Beeler protiv Švicarske [VV], br. 78630/12, 11. listopada 2022.
Behar i Gutman protiv Bugarske, br. 29335/13, 16. veljače 2021.
Beian protiv Rumunjske (br. 1), br. 30658/05, ECHR 2007-V
Beizaras i Levickas protiv Litve, br. 41288/15, 14. siječnja 2020.
Bekos i Koutropoulos protiv Grčke, br. 15250/02, ECHR 2005-XIII
Belli i Arquier-Martinez protiv Švicarske, br. 65550/13, 11. prosinca 2018.
Biao protiv Danske [VV], br. 38590/10, 24. svibnja 2016.
Bigaeva protiv Grčke, br. 26713/05, 28. svibnja 2009.
Blackgrove protiv Ujedinjene Kraljevine, br. 2895/07, 28. travnja 2009.
Botta protiv Italije (odl.), br. 21439/93, 24. veljače 1998.
Bouamar protiv Belgije, 29. veljače 1988., Serija A br. 129
Brauer protiv Njemačke, br. 3545/04, 28. svibnja 2009.
Britansko društvo za dobrobit Gurka i drugi protiv Ujedinjene Kraljevine, br. 44818/11, 15. rujna 2016.
Buckley protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 25. rujna 1996., Izvješća o presudama i odlukama 1996-IV,
Budinova i Chaprazov protiv Bugarske, br. 12567/13, 16. veljače 2021.
Burden protiv Ujedinjene Kraljevine [VV], br. 13378/05, ECHR 2008
Burghartz protiv Švicarske, 22. veljače 1994., Serija A br. 280-B
Burlya i drugi protiv Ukrajine, br. 3289/10, 6. studenoga 2018.
Bradshaw i drugi protiv Malte, br. 37121/15, 23. listopada 2018.

—C—

Caamano Valle protiv Španjolske, br. 43564/17, 11. svibnja 2021.

Carson i drugi protiv Ujedinjene Kraljevine [VV], br. 42184/05, ECHR 2010
Carvalho Pinto de Sousa Morais protiv Portugala, br. 17484/15, 25. srpnja 2017.
*Predmet „vezan uz određene aspekte zakona o upotrebi jezika u obrazovanju u Belgiji”
protiv Belgije* (osnovanost), 23. srpnja 1968., Serija A br. 6
Çam protiv Turske, br. 51500/08, 23. veljače 2016.
Cegolea protiv Rumunjske, br. 25560/13, 24. ožujka 2020.
Cernea protiv Rumunjske, br. 43609/10, 27. veljače 2018.
Cha'are Shalom Ve Tsedek protiv Francuske [VV], br. 27417/95, ECHR 2000-VII
Chabauty protiv Francuske [VV], br. 57412/08, 4. listopada 2012.
Chaldayev protiv Rusije, br. 33172/16, 28. svibnja 2019.
Chapin i Charpentier protiv Francuske, br. 40183/07, 9. lipnja 2016.
Chassagnou i drugi protiv Francuske [VV], br. 25088/94 i 2 druga predmeta, ECHR 1999-III
Christine Goodwin protiv Ujedinjene Kraljevine [VV], br. 28957/95, ECHR 2002-VI
Scijentološka crkva u Moskvi protiv Rusije, br. 18147/02, 5. travnja 2007.
Çiñța protiv Rumunjske, br. 3891/19, 18. veljače 2020.
Clift protiv Ujedinjenog Kraljevstva, br. 7205/07, 13. srpnja 2010.
Cross i drugi protiv Ujedinjene Kraljevine, br. 62776/00, 9. listopada 2007.
Cusan i Fazzo protiv Italije, br. 77/07, 7. siječnja 2014.

—D—

D. protiv Francuske, br. 11288/18, 16. srpnja 2020.
D. G. protiv Irske, br. 39474/98, ECHR 2002-III
D. H. i drugi protiv Češke Republike [VV], br. 57325/00, ECHR 2007-IV
Danilenkov i drugi protiv Rusije, br. 67336/01, ECHR 2009
Danis i Udruga etničkih Turaka protiv Rumunjske, br. 16632/09, 21. travnja 2015.
Darby protiv Švedske, 23. listopada 1990., Serija A br. 187
Deaconu protiv Rumunjske [Odbor], br. 66299/12, 29. siječnja 2019.
De Jong, Baljet i Van den Brink protiv Nizozemske, 22. svibnja 1984., Serija A br. 77
Di Trizio protiv Švicarske, br. 7186/09, 2. veljače 2016.
Dikaiou i drugi protiv Grčke, br. 77457/13, 16. srpnja 2020.
Dobrowolski i drugi protiv Poljske (odl.), br. 45651/11 i 10 drugih zahtjeva, 13. ožujka 2018.
Dudgeon protiv Ujedinjene Kraljevine, 22. listopada 1981., Serija A br. 45

—E—

E. B. protiv Francuske [VV], br. 43546/02, 22. siječnja 2008.
Istočnoafrički Azijci protiv Ujedinjene Kraljevine, br. 4403/70 i 30 drugih zahtjeva, Izvješće Komisije od
14. prosinca 1973., Odluke i izvješća 78
Ebrahimian protiv Francuske, br. 64846/11, ECHR 2015
Ēcis protiv Latvije, br. 12879/09, 10. siječnja 2019.
Emel Boyraz protiv Turske, br. 61960/08, 2. prosinca 2014.
Elmazova i drugi protiv Sjeverne Makedonije, br. 11811/20 i 13550/20, 13. prosinca 2022.
Engel i drugi protiv Nizozemske, 8. lipnja 1976., Serija A br. 22
Enver Şahin protiv Turske, br. 23065/12, 30. siječnja 2018.
Eremia protiv Republike Moldavije, br. 3564/11, 28. svibnja 2013.
Evans protiv Ujedinjene Kraljevine [VV], br. 6339/05, ECHR 2007-I
Eweida i drugi protiv Ujedinjene Kraljevine, br. 48420/10 i 3 druga zahtjeva, ECHR 2013

—F—

Fábián protiv Mađarske [VV], br. 78117/13, 5. rujna 2017.
Fabris protiv Francuske [VV], br. 16574/08, ECHR 2013
Fedorchenko i Lozenko protiv Ukrajine, br. 387/03, 20. rujna 2012.
Frantzeskakis i drugi protiv Grčke (odl.), br. 57275/17 i 14 drugih zahtjeva, 12. veljače 2019.
Fretté protiv Francuske, br. 36515/97, ECHR 2002-I
Fryske Nasjonale Partij i drugi protiv Nizozemske, br. 11100/84, odluka Komisije od
12. prosinca 1985., Odluke i izvješća 45

—G—

G. N. i drugi protiv Italije, br. 43134/05, 1. prosinca 2009.
García Mateos protiv Španjolske, br. 38285/09, 19. veljače 2013.
Gas i Dubois protiv Francuske, br. 25951/07, ECHR 2012
Gaygusuz protiv Austrije, 16. rujna 1996., *Izvješća o presudama i odlukama 1996-IV*
Gellértheygi i drugi protiv Mađarske (odl.) br. 78135/13 i 429/14, 6. ožujka 2018.
Genderdoc-M protiv Moldavije, br. 9106/06, 12. lipnja 2012.
Genovese protiv Malte, br. 53124/09, 11. listopada 2011.
Gruzijska radnička stranka protiv Gruzije, br. 9103/04, ECHR 2008
Gerger protiv Turske [VV], br. 24919/94, 8. srpnja 1999.
Glaisen protiv Švicarske (odl.), br. 40477/13, 25. lipnja 2019.
Glor protiv Švicarske, br. 13444/04, ECHR 2009
G. M. B. i K. M. protiv Švicarske (odl.), br. 36797/97, 27. rujna 2001.
Gouri protiv Francuske (odl.), br. 41069/11, 23. ožujka 2017.
Grande Oriente d'Italia di Palazzo Giustiniani protiv Italije (br. 2), br. 26740/02, 31. svibnja 2007.
Granos Organicos Nacionales S.A. protiv Njemačke, br. 19508/07, 22. ožujka 2012.
Graziani-Weiss protiv Austrije, br. 31950/06, 18. listopada 2011.
Gruba i drugi protiv Rusije, br. 66180/09 i 3 druga zahtjeva, 6. srpnja 2021.
Grzelak protiv Poljske, br. 7710/02, 15. lipnja 2010.
Guberina protiv Hrvatske, br. 23682/13, 22. ožujka 2016.

—H—

Halime Kilig protiv Turske, br. 63034/11, 28. lipnja 2016.
Hämäläinen protiv Finske [VV], br. 37359/09, ECHR 2014
Handyside protiv Ujedinjene Kraljevine, 7. prosinca 1976., Serija A br. 24
Hasan i Chaush protiv Bugarske [VV], br. 30985/96, ECHR 2000-XI
Hode i Abdi protiv Ujedinjene Kraljevine, br. 22341/09, 6. studenoga 2012.
Hoffmann protiv Austrije, 23. lipnja 1993., Serija A br. 255-C
Hoogendijk protiv Nizozemske (odl.), br. 58641/00, 6. siječnja 2005.
*Hoppen i sindikat zaposlenika društva AB Amber Grid protiv Litve**, br. 976/20, 17. siječnja 2023.
Horváth i Kiss protiv Mađarske, br. 11146/11, 29. siječnja 2013.
Hugh Jordan protiv Ujedinjene Kraljevine, br. 24746/94, 4. svibnja 2001.
Hulea protiv Rumunjske, br. 33411/05, 2. listopada 2012.

— I —

I. B. protiv Grčke, br. 552/10, ECHR 2013
I. protiv Ujedinjene Kraljevine [VV], br. 25680/94, 11. srpnja 2002.

Ibrogimov protiv Rusije, br. 32248/12, 15. svibnja 2018.
Identoba i drugi protiv Gruzije, br. 73235/12, 12. svibnja 2015.
Igors Dmitrijevs protiv Latvije, br. 61638/00, 30. studenoga 2006.
Isop protiv Austrije, br. 808/60, odluka Komisije od 3. ožujka 1962., Zbirka 8.
Inze protiv Austrije, 28. listopada 1987., Serija A br. 126
Izzettin Doğan i drugi protiv Turske [VV], br. 62649/10, 26. travnja 2016.

—J—

J. D. i A. protiv Ujedinjene Kraljevine, br. 32949/17 i 34614/17, 24. listopada 2019.
J. M. protiv Ujedinjene Kraljevine, br. 37060/06, 28. rujna 2010.
Jeunesse protiv Nizozemske [VV], br. 12738/10, 3. listopada 2014.
Johnston i drugi protiv Irske, 18. prosinca 1986., Serija A br. 112
Jurčić protiv Hrvatske, br. 54711/15, 4. veljače 2021.

—K—

Kafkaris protiv Cipra [VV], br. 21906/04, ECHR 2008
Karlheinz Schmidt protiv Njemačke, 18. srpnja 1994., Serija A br. 291-B
Karner protiv Austrije, br. 40016/98, ECHR 2003-IX
Khamtokhu i Aksenchik protiv Rusije [VV], br. 60367/08 i 961/11, 24. siječnja 2017.
Kiyutin protiv Rusije, br. 2700/10, ECHR 2011
Kjartan Ásmundsson protiv Islanda, br. 60669/00, ECHR 2004-IX
Konstantin Markin protiv Rusije [VV], br. 30078/06, ECHR 2012
Korosidou protiv Grčke, br. 9957/08, 10. veljače 2011.
Köse i drugi protiv Turske (odl.), br. 26625/02, ECHR 2006-II
Koua Poirrez protiv Francuske, br. 40892/98, ECHR 2003-X
Kozak protiv Poljske, br. 13102/02, 2. ožujka 2010.
Kreyndlin i drugi protiv Rusije, br. 33470/18, 31. siječnja 2023.
Kurić i drugi protiv Slovenije [VV], br. 26828/06, ECHR 2012
Kurski protiv Poljske, br. 26115/10, 5. srpnja 2016.

—L—

L. L. protiv Litve, br. 27527/03, ECHR 2007-IV
L. i v. v. protiv Austrije, br. 39392/98 i 39829/98, ECHR 2003-I
L. F. protiv Ujedinjene Kraljevine (odl.), br. 19839/21, 25. svibnja 2022.
Laduna protiv Slovačke, br. 31827/02, ECHR 2011
Landi protiv Italije, br. 10929/19, 7. travnja 2022.
Larkos protiv Cipra [VV], br. 29515/95, ECHR 1999-I
Lashmankin i drugi protiv Rusije, br. 57818/09 i 14 drugih zahtjeva, 7. veljače 2017.
Lavida i drugi protiv Grčke, br. 7973/10, 30. svibnja 2013.
Lindsay protiv Ujedinjene Kraljevine, br. 11089/84, odluka Komisije od 11. studenoga 1986., DR 49.
Lingurar protiv Rumunjske [Odbor], br. 48474/14, 16. travnja 2019.
Luczak protiv Poljske, br. 77782/01, 27. studenoga 2007.
Lustig-Prean i Beckett protiv Ujedinjene Kraljevine, br. 31417/96 i 32377/96, 27. rujna 1999.

—M—

M.C. i A. C. protiv Rumunjske, br. 12060/12, 12. travnja 2016.

M. G. protiv Turske, br. 646/10, 22. ožujka 2016.
M. T. i drugi protiv Švedske, br. 22105/18, 20. listopada 2022.
Macalin Moxamed Sed Dahir protiv Švicarske (odl.), br. 12209/10, 15. rujna 2015.
Maggio i drugi protiv Italije, br. 46286/09 i 4 druga zahtjeva, 31. svibnja 2011.
Makhashevy protiv Rusije, br. 20546/07, 31. srpnja 2012.
Makuchyan i Minasyan protiv Azerbajdžana i Mađarske, br. 17247/13, 26. svibnja 2020.
Mamatas i drugi protiv Grčke, br. 63066/14 i 2 druga zahtjeva, 21. srpnja 2016.
Manoussakis i drugi protiv Grčke, 26. rujna 1996., *Izvešća o presudama i odlukama 1996-IV*
Marckx protiv Belgije, 13. lipnja 1979., Serija A br. 31
Martzaklis i drugi protiv Grčke, br. 20378/13, 9. srpnja 2015.
Mata Estevez protiv Španjolske (odl.), br. 56501/00, ECHR 2001-VI
Mazurek protiv Francuske, br. 34406/97, ECHR 2000-II
Članovi kongregacije Jehovinih svjedoka i drugi protiv Gruzije, br. 71156/01,
3. svibnja 2007.
Menson i drugi protiv Ujedinjene Kraljevine (odl.), br. 47916/99, ECHR 2003-V
Merger i Cros protiv Francuske, br. 68864/01, 22. prosinca 2004.
Mitropolitanska crkva Besarabije i drugi protiv Moldavije, br. 45701/99, ECHR 2001-XII
Milanović protiv Srbije, br. 44614/07, 14. prosinca 2010.
Milivojević protiv Srbije (odl.), br. 11944/16, 5. srpnja 2022.
Mizzi protiv Malte, br. 26111/02, ECHR 2006-I
Moraru protiv Rumunjske, br. 64480/19, 8. studenoga 2022.
Moraru i Marin protiv Rumunjske, br. 53282/18 i 31428/20, 20. prosinca 2022.
Mudric protiv Republike Moldavije, br. 74839/10, 16. srpnja 2013.
Muhammad protiv Španjolske, br. 34085/17, 18. listopada 2022.
Muñoz Díaz protiv Španjolske, br. 49151/07, ECHR 2009.
Modinos protiv Cipra, 22. travnja 1993., serija A br. 259.
Moldovan i drugi protiv Rumunjske (br. 2), br. 41138/98 i 64320/01, ECHR 2005-VII
Molla Sali protiv Grčke [VV], br. 20452/14, 19. prosinca 2018.
Moskovski ogranak Vojske spasa protiv Rusije, br. 72881/01, ECHR 2006-XI

—N—

N. B. protiv Slovačke, br. 29518/10, 12. lipnja 2012.
Nachova i drugi protiv Bugarske [VV], br. 43577/98 i 43579/98, ECHR 2005-VII
Naidin protiv Rumunjske, br. 38162/07, 21. listopada 2014.
Napotnik protiv Rumunjske, br. 33139/13, 20. listopada 2020.
National & Provincial Building Society, Leeds Permanent Building Society i Yorkshire Building Society protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 23. listopada 1997., *Izvešća o presudama i odlukama 1997-VII*
Nacionalni sindikat belgijske policije protiv Belgije, 27. listopada 1975., Serija A br. 19
Negovanović drugi protiv Srbije, br. 29907/16 i 3 druga zahtjeva, 25. siječnja 2022.
Norris protiv Irske, 26. listopada 1988., Serija A br. 142
Novruk i drugi protiv Rusije, br. 31039/11 i 4 druga zahtjeva, 15. ožujka 2016.
Nylund protiv Finske (odl.), br. 27110/95, ECHR 1999-VI

—O—

ODonoghue i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva, br. 34848/07, ECHR 2010
Oganezova protiv Armenije, br. 71367/12 i 72961/12, 17. svibnja 2022.
Ognyanova i Choban protiv Bugarske, br. 46317/99, 23. veljače 2006.
Okpiz protiv Njemačke, br. 59140/00, 25. listopada 2005.

Oliari i drugi protiv Italije, br. 18766/11 i 36030/11, 21. srpnja 2015.
Opuz protiv Turske, br. 33401/02, ECHR 2009
Oran protiv Turske, br. 28881/07 i 37920/07, 15. travnja 2014.
Orlandi i drugi protiv Italije, br. 26431/12 i 3 druga zahtjeva, 14. prosinca 2017.
Oršuš i drugi protiv Hrvatske [VV], br. 15766/03, ECHR 2010
Özgürlük ve Dayanışma Partisi (ÖDP) protiv Turske, br. 7819/03, ECHR 2012

— P —

P. B. i J. S. protiv Austrije, br. 18984/02, 22. srpnja 2010.
P. C. protiv Irske, br. 26922/19, 1. rujna 2022.
P. W. protiv Austrije, br. 10425/19, 21. lipnja 2022.
Pahor protiv Italije, br. 19927/92, odluka Komisije od 29. lipnja 1994.
Pajić protiv Hrvatske, br. 68453/13, 23. veljače 2016.
Paketova i drugi protiv Bugarske, br. 17808/19 i 36972/19, 4. listopada 2022.
Paparrigopoulos protiv Grčke, br. 61657/16, 30. lipnja 2022.
Paraskeva Todorova protiv Bugarske, br. 37193/07, 25. ožujka 2010.
Paun Jovanović protiv Srbije, br. 41394/15, 7. veljače 2023.
Perkins i R. protiv Ujedinjene Kraljevine, br. 43208/98 i 44875/98, 22. listopada 2002.
Peterka protiv Češke Republike (odl.), br. 21990/08, 4. svibnja 2010.
Petrov protiv Bugarske, br. 15197/02, 22. svibnja 2008.
Petrović protiv Austrije, 27. ožujka 1998., *Izvešća o presudama i odlukama 1998-II*
Pichkur protiv Ukrajine, br. 10441/06, 7. studenoga 2013.
Pilav protiv Bosne i Hercegovine, br. 41939/07, 9. lipnja 2016.
Pini i drugi protiv Rumunjske, br. 78028/01 i 78030/01, ECHR 2004-V
Pinkas i drugi protiv Bosne i Hercegovine, br. 8701/21, 4. listopada 2022.
Pla i Puncernau protiv Andore, br. 69498/01, ECHR 2004-VIII
Ponomaryovi protiv Bugarske, br. 5335/05, ECHR 2011
Popović i drugi protiv Srbije, br. 26944/13 *et al.*, 30. lipnja 2020.
Pretty protiv Ujedinjenog Kraljevstva, br. 2346/02, ECHR 2002-III

— R —

R.P. i drugi protiv Ujedinjene Kraljevine, br. 38245/08, 9. listopada 2012.
Rangelov protiv Njemačke, br. 5123/07, 22. ožujka 2012.
Rasmussen protiv Danske, 28. studenoga 1984., Serija A br. 87
Rasmussen protiv Poljske, br. 38886/05, 28. travnja 2009.
Ratzenbock i Seydl protiv Austrije, br. 28475/12, 26. listopada 2017.
Redfearn protiv Ujedinjene Kraljevine, br. 47335/06, 6. studenoga 2012.
Religionsgemeinschaft der Zeugen Jehovas i drugi protiv Austrije, br. 40825/98, 31. srpnja 2008.
Runkee i White protiv Ujedinjene Kraljevine, br. 42949/98 i 53134/99, 10. svibnja 2007.

-S-

S.A. S. protiv Francuske [VV], br. 43835/11, ECHR 2014
S. L. protiv Austrije, br. 45330/99, ECHR 2003-I
Sabalić protiv Hrvatske, br. 50231/13, 14. siječnja 2021.
Sahin protiv Njemačke [VV], br. 30943/96, ECHR 2003-VIII
Salgueiro da Silva Mouta protiv Portugala, br. 33290/96, ECHR 1999-IX
Salman protiv Turske [VV], br. 21986/93, ECHR 2000-VII

Grkokatolička crkva iz Sambate, Bihar protiv Rumunjske, br. 48107/99, 12. siječnja 2010.
Sampanis i drugi protiv Grčke, br. 32526/05, 5. lipnja 2008.
Santos Couto protiv Portugala, br. 31874/07, 21. rujna 2010.
Saumier protiv Francuske, br. 74734/14, 12. siječnja 2017.
Savez crkava „Riječ života“ i drugi protiv Hrvatske, br. 7798/08, 9. prosinca 2010.
Savickis i drugi protiv Latvije [VV], br. 49270/11, 9. lipnja 2022.
Schalk i Kopf protiv Austrije, br. 30141/04, ECHR 2010
Schlumpf protiv Švicarske, br. 29002/06, 8. siječnja 2009.
Schuler-Zraggen protiv Švicarske, 24. lipnja 1993., Serija A br. 263
Schwizgebel protiv Švicarske, br. 25762/07, ECHR 2010
Šečić protiv Hrvatske, br. 40116/02, 31. svibnja 2007.
Sejdić i Finci protiv Bosne i Hercegovine [VV], br. 27996/06 i 34836/06, ECHR 2009
Şerife Yiğit protiv Turske [VV], br. 3976/05, 2. studenoga 2010.
Sidabras i Džiautas protiv Litve, br. 55480/00 i 59330/00, ECHR 2004-VIII
Škorjanec protiv Hrvatske, br. 25536/14, 28. ožujka 2017.
Smith i Grady protiv Ujedinjene Kraljevine, br. 33985/96 i 33986/96, ECHR 1999-VI
Soare i drugi protiv Rumunjske, br. 24329/02, 22. veljače 2011.
Sommerfeld protiv Njemačke [VV], br. 31871/96, ECHR 2003-VIII
Sousa Goucha protiv Portugala, br. 70434/12, 22. ožujka 2016.
Springett i drugi protiv Ujedinjene Kraljevine (odl.), br. 34726/04 i 2 druga zahtjeva, 27. travnja 2010.
Stafford protiv Ujedinjenog Kraljevstva [VV], br. 46295/99, ECHR 2002-IV
Stasi protiv Francuske, br. 25001/07, 20. listopada 2011.
Stec i drugi protiv Ujedinjene Kraljevine [VV], br. 65731/01 i 65900/01, ECHR 2006-VI
Stoica protiv Rumunjske, br. 42722/02, 4. ožujka 2008.
Stoyanova protiv Bugarske, br. 56070/18, 14. lipnja 2022.
Sträin i drugi protiv Rumunjske, br. 57001/00, ECHR 2005-VII
Strøbye i Rosenlind protiv Danske, br. 25802/18 i 27338/18, 2. veljače 2021.
Stummer protiv Austrije [VV], br. 37452/02, ECHR 2011
Švedski sindikat strojovođa protiv Švedske, 6. veljače 1976., Serija A br. 20

—T—

T. protiv Ujedinjene Kraljevine [VV], br. 24724/94, 16. prosinca 1999.
T. C. protiv Italije, br. 54032/18, 19. svibnja 2022.
T. M. i C. M. protiv Republike Moldavije, br. 26608/11, 28. siječnja 2014.
Taddeucci i McCall protiv Italije, br. 51362/09, 30. lipnja 2016.
Talpis protiv Italije, br. 41237/14, 2. ožujka 2017.
Terna protiv Italije, br. 21052/18, 14. siječnja 2021.
Thlimmenos protiv Grčke [VV], br. 34369/97, ECHR 2000-IV
Timishev protiv Rusije, br. 55762/00 i 55974/00, ECHR 2005-XII
Tkheldze protiv Gruzije, br. 33056/17, 8. srpnja 2021.
Toplak i Mrak protiv Slovenije, br. 34591/19 i 42545/19, 26. listopada 2021.
Turan Cakir protiv Belgije, br. 44256/06, 10. ožujka 2009.

—U—

Ünal Tekeli protiv Turske, br. 29865/96, ECHR 2004-X

—V—

V. protiv Ujedinjene Kraljevine [VV], br. 24888/94, ECHR 1999-IX
V. C. protiv Slovačke, br. 18968/07, ECHR 2011
Valkov i drugi protiv Bugarske, br. 2033/04 i 8 drugih zahtjeva, 25. listopada 2011. *Vallianatos i drugi protiv Grčke* [VV], br. 29381/09 i 32684/09, ECHR 2013 *Van der Mussele protiv Belgije*, 23. studenoga 1983., Serija A br. 70
Van Kück protiv Njemačke, br. 35968/97, ECHR 2003-VII
Varnas protiv Litve, br. 42615/06, 9. srpnja 2013.
Vejdeland i drugi protiv Švedske, br. 1813/07, 9. veljače 2012.
Vermeire protiv Belgije, 29. studenoga 1991., Serija A br. 214-C
VgT Verein gegen Tierfabriken protiv Švicarske, br. 24699/94, ECHR 2001-VI
Virabyan protiv Armenije, br. 40094/05, 2. listopada 2012.
Vojnity protiv Mađarske, br. 29617/07, 12. veljače 2013.
Volodina protiv Rusije, br. 41261/17, 9. srpnja 2019.
Vool i Toomik protiv Estonije, br. 7613/18 i 12222/18, 29. ožujka 2022.
Vrountou protiv Cipra, br. 33631/06, 13. listopada 2015.

—W—

Weller protiv Mađarske, br. 44399/05, 31. ožujka 2009.
Willis protiv Ujedinjene Kraljevine, br. 36042/97, ECHR 2002-IV
Wolter i Sarfert protiv Njemačke, br. 59752/13 i 66277/13, 23. ožujka 2017.
Wysowska protiv Poljske (odl.), br. 12792/13, 23. siječnja 2018.

—X—

X protiv Turske, br. 24626/09, 9. listopada 2012.
X i drugi protiv Albanije, br. 73548/17 i 45521/19, 31. svibnja 2022.
X i drugi protiv Austrije [VV], br. 19010/07, ECHR 2013

—Y—

Y i drugi protiv Bugarske, br. 9077/18, 22. ožujka 2022.
Y. Y. protiv Turske, br. 14793/08, ECHR 2015
Yocheva i Ganeva protiv Bugarske, br. 18592/15 i 43863/15, 11. svibnja 2021.

—Z—

Zakharova i drugi protiv Rusije, br. 12736/10, 8. ožujka 2022.
Zarb Adami protiv Malte, br. 17209/02, ECHR 2006-VIII
Zeggai protiv Francuske, br. 12456/19, 13. listopada 2022.
Zehnalova i Zehnal protiv Češke Republike (odl.), br. 38621/97, 14. svibnja 2022.
Zeibek protiv Grčke, br. 46368/06, 9. srpnja 2009.
Zhdanov i drugi protiv Rusije, br. 12200/08 i 2 druga zahtjeva, 16. srpnja 2019.
Zickus protiv Litve, br. 26652/02, 7. travnja 2009.
Zornić protiv Bosne i Hercegovine, br. 3681/06, 15. srpnja 2014.